Anna Schirlbauer

Jan Kubelík zámockým pánom na Slovensku?

k 75. výročiu úmrtia českého husľového virtuóza v roku 2015

[Jan Kubelík – ein Schlossherr in der Slowakei?

zum 75. Sterbetag des tschechischen Geigenvirtuosen im Jahre 2015]

Viedeň, 28.novembra 2015. / aktualizácia 17.apríla 2022.

© Anna Schirlbauer 2015. Všetky práva vyhradené. Citovať možno len v dĺžke max. piatich viet a s uvedením URL. Prebratie dlhších úsekov ako aj všetky druhy komerčného využitia (rozmnožovanie, preklad, verejné čítanie atď.) sú povolené len s písomným súhlasom autorky.
www.anna-schirlbauer.com/publikationen

Venujem pamiatke môjho otca, fotografa Igora Grossmanna (1924-2013)

Pri príprave tejto štúdie mi pomohli a cenné rady poskytli Dr. Jana Kurucárová, riaditeľka Štátneho archívu Bytča, inž. Miroslav Pfliegel, Žilina, Mgr. Peter Štanský, Štátny archív Bytča, pob. Žilina, Darja Bakošová, Praha, Štefánia Štaffenová a Elena Mieresová, Bytčica, Dr. Markéta Kabelková, Muzeum České hudby NM, Praha a V. S., za čo im patrí moja vďaka.

Za významnú pomoc vďačím Msgr. Michaelovi Šinskému, prof. Jozefovi Tvrdoňovi, Alžbete Šímovej a predovšetkým Anite Kubelíkovej a prof. Alfrédovi Holečkovi – ktorí už nie sú medzi nami.

Štátnemu archívu v Bytči a jeho pobočke v Žiline, Národnému múzeu Praha (divadelné oddelenie) a nebohému inž. Miroslavovi Pfliegelovi ďakujem za povolenie použiť obrazový materiál.

Obsah:

Svetová sláva ako prológ 6

Prvá slovenská kapitola (Orlové) 14

Druhá slovenská kapitola (Bytčica) 22

Život veľkej rodiny 28

Komponovanie na Slovensku 38

Záver druhej slovenskej kapitoly 42

Pokusy o tretiu slovenskú kapitolu 46

Čo nasledovalo 51

Ďalšie účinkovanie na Slovensku 56

Epilóg 58

Resumé

Der tschechische Virtuose Jan Kubelík (1880-1940), einer der größten Geiger seiner Epoche und einer der ersten „Weltstars" der E-Musik lebte in mehreren Orten in Tschechien, in Österreich (Wien, Schloss Rotenturm in Burgenland), im mondänen kroatischen Abbazia, aber auch in der Slowakei, damals noch Oberungarn. Dort, in der Abgeschiedenheit zweier Schlösser, verbrachte er fast die gesamte Zeit des 1. Weltkriegs und erlebte auch die bewegten Jahre des Umbruchs von der österreichisch-ungarischen Monarchie zur Tschechoslowakischen Republik. Gerade dieses Kapitel seines Lebens ist das Hauptthema des vorliegenden Materials – mit ganz neuen, bisher unbekannten Details, auch mit Erinnerungen von Zeitzeugen, die zum Zeitpunkt der ersten Recherchen der Verfasserin noch am Leben waren: des Virtuosen Tochter Anita Kubelíková, sein letzter Klavierbegleiter Alfréd Holeček, sowie eine Tochter seines Rechtsanwalts. Neue archivalische Informationen und unbekannte zeitgenössische Presseausschnitte werfen auch ein Licht auf sein Umfeld, auf das ganze Gefüge, in dem Kubelík lebte, vor dem Hintergrung der damaligen gesellschaftspolitischen Situation. Ereignisse seines Lebens werden in breitere Zusammenhänge gesetzt und auch seine kompositorische Tätigkeit und Konzertaktivitäten dieser Jahre beleuchtet. Der kurz abgefasste Überblick über seine vorangegangene steile Karriere wie auch die folgenden, zuletzt schwerst von finanziellen Mißerfolgen gekennzeichneten Entwicklungen, mit besonderem Augenmerk auf die Konzerte in der Slowakei, runden diese Exkursion in Kubelíks Lebensabschnitt als Schlossherr und Großgutsbesitzer ab.

Rok 1988, pred koncom komunistickej éry...

Vtedy prvý raz počujem o tom, že Kubelík, jeden z najslávnejších huslistov na svete – a otec svetoznámeho dirigenta Rafaela Kubelíka, inak emigranta, o ktorom sa vo vtedajšom Československu nesmelo oficiálne hovoriť –, žil istý čas na Slovensku. Interpret, ktorého nazývali druhým Paganinim a ktorý odohral v priebehu 40-ročnej kariéry okolo šesťtisíc koncertov v päťdesiatich krajinách celého sveta...

Cesta z Bratislavy horným Považím... Vlak beží v ústrety Váhu, niekde sa ho dotkne a potom zase z vyvýšeného brehu sleduje temné vody slovenského veľtoku, inokedy sa natoľko odkloní, že Váh tušíme iba kdesi v diaľke. Mezi Púchovom a Považskou Bystricou koľaje verne kopírujú každú zákrutu, každý záhyb rieky.

Tesne pred Bystricou, keď už vlak takmer stojí v stanici, som raz čosi zazrela na opačnom brehu, akési svetlé fľaky uprostred stromov nalepených na vyvýšenine. Svetlé múry, nad nimi široká hnedastá strecha. Bol to zvláštny obraz – skôr prchavá vidina. O dve, tri sekundy z nej nič nezostalo – vlak bol v pohybe.

Púhym zrakom sa nedalo dozvedieť viac, iba jedno bolo isté: v diaľke na malom vŕšku stojí kaštieľ. Kaštieľ, o ktorom som nič nevedela, ani len jeho meno nie.

Neviete, ako sa volá tamten kaštieľ oproti? – pýtam sa pri nasledujúcej ceste o dva týždne spolucestujúceho.

Orlové. Orlové – opakujem si v duchu. Pekné meno.

Môj otec vedel veľmi veľa. A keď niečo nevedel, nazrel do knihy. Tých mal doma niekoľko tisíc, takže jeho nezvyčajne obsiahle vedomosti, ktoré mal v hlave, spolu s poznatkami uloženými v knižkách, boli stopercentne vyčerpávajúce. Keď sa ho pýtam na Orlové, krátko sa zamyslí. Počkaj... O chvíľu prinesie štyri knihy. V prvej, reprezentatívnej o hradoch a zámkoch na Slovensku, sa Orlové nespomína. V druhej je stručná poznámka: kaštieľ postavili v r. 1733 a patril rodine Balassovcov. Tretia kniha nie je taká skúpa, napísal ju v 19.storočí Alojz Mednyanský. Od vedeckej presnosti má ďaleko, ale zato poskytuje oveľa viac informácii. A napokon v štvrtej knihe stojí táto veta: kaštieľ patril krátky čas huslistovi Janovi Kubelíkovi.

Zrazu viem, čo mi kaštieľ zatajuje. Jeho tajomstvo dostáva obrysy.

Ďalším krokom je *Ottův slovník naučný* z roku 1900, ktorý naozaj obsahuje krátke heslo Jan Kubelík – napriek tomu, že v čase vydania mal umelec iba púhych 20 rokov - a bezprostredne na to nadviazanie kontaktu s kaštieľom Orlové. Riaditeľ Vlastivedného múzea, ktoré sa tam nachádza roku 1988, mi informáciu potvrdí. Ano, Kubelík bol majiteľom, vieme o tom. Nie, žiaľ, viac nie je známe, my sme mladé múzeum a toto obdobie histórie kaštieľa nie je spracované. Možno nájdete nejaký údaj v Kubelíkovej biografii od istého Jana Vratislavského.

V nej som sa dočítam, že Kubelík vlastnil nielen Orlové ale aj ďalší slovenský, vtedy hornouhorský, kaštieľ - Bytčicu, obec ležiacu na okraji môjho rodného mesta Žilina. A tak mám o dôvod viac odhaľovať tajomstvá...

Doplniť musím ešte pár myšlienok: vtedy, v záverečných rokoch Československa, nikto – dokonca ani v hudobníckych kruhoch – netušil, že Kubelíka spájalo so Slovenskom aj niečo iné ako koncertné vystúpenia.

Autora vtedy pomerne novej knižky o Kubelíkovi, Jana Vratislavského, som už žiaľ nemohla navštíviť, zomrel v tom istom roku, v 1988. Zato som bola dvakrát u maestrovej dcéry, pani Anity Kubelíkovej v Prahe, viedla nekonečne dlhý a velmi zvláštny rozhovor s jeho posledným klavírnym sprevádzačom, profesorom Alfrédom Holečkom, s pamätníčkou na Kubelíkove roky v Bytčici a ďalšími zaujímavými a ochotnými ľuďmi, ktorí mi poskytli informácie a vzácny historický materiál. Prostredníctvom literatúry som sa ponorila do života Jana Kubelíka a pátrala v bytčianskom Štátnom archíve.

Odvtedy sa všeličo zásadne zmenilo – nielen štát, režim a moja životná situácia. Niekdajšie Okresné múzeum v Považskej Bystrici s etnografickou a technickou expozíciou, ktoré som zažila v zámku Orlové, našlo prístrešok inde a aj oba kaštiele sú v súkromných rukách. Až teraz, v roku 2015 som siahla po dávno stratených, oželených a znovunájdených kubelíkovských poznámkach a dávno už nemoderných magnetofónových kazetách s nahrávkami zo stretnutí s ľuďmi, ktorí už nie sú medzi nami. Doplnila som ich ďalším štúdiom, bádaním v archívoch a knižniciach a stretnutiami s ďalšími ľuďmi, ktorí sa snažia uchovať pamäť a stopy minulosti.

Takto, v dvoch etapách, vznikol materiál na tému, ktorá sa za celé uplynulé desaťročia nedočkala iného spracovania.

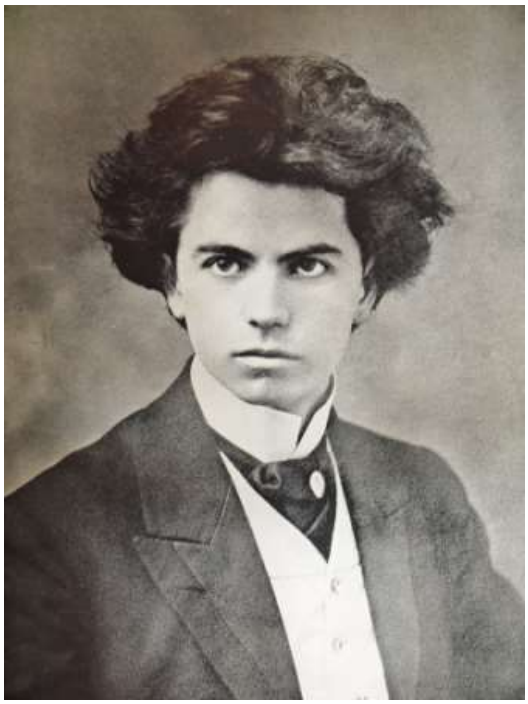

Jan Kubelík v roku 1905 (foto: autor neznámy, reprodukcia z knihy: Stanislav Jandík: Čaroděk houslí, Praha 1949)

Svetová sláva ako prológ

Kubelíkov vzťah ku Slovensku mal dlhé trvanie a prechádzal rôznymi štádiami. Akýmsi prirodzeným začiatkom bol prvý koncert v Bratislave vo februári 1900, ktorý sa konal v budove Mestského divadla na dnešnom Hviezdoslavovom námestí. Vtedy mal mladý huslista za sebou už rad koncertov v hlavných mestách Rakúsko-Uhorska – v Prahe,[1] vo Viedni,[2] kde jeho vystúpenie hodnotili ako prevrat v chápaní husľovej hry, ktoré mu otvorilo dvere do sveta, v Budapešti – a v Berlíne. V osobe Jana Kubelíka sa na koncertných pódiach objavil huslista *nového typu*, s ktorého menom sa od samého počiatku spájali prívlastky *majster zvuku*, *fenomenálny umelec*, *zázračný huslista*, *bravúrna technika, nevídaná ľahkosť.*

Ján (Evangelista) Kubelík (5.júla 1880 Michle/Praha-5.decembra 1940 Praha) bol jednou z prvých skutočných hviezd, so všetkými náležitými atribútmi: spájal sa v ňom nielen výnimočný hudobný talent a nevídaná virtuozita, ale aj čaro osobnosti, príťažlivý vzhľad a romantický príbeh lásky. A nebývalý mediálny rozruch. Jeho svetová umelecká dráha, začínajúca prvým vystúpením v rodnej zemi roku 1898, dosiahla závratné výšky ešte v posledných rokoch rakúsko-uhorskej monarchie. No čo je menej známe – jeho život prebiehal sčasti aj na území Slovenska.

Vtedy v roku 1900 tlač (a v pozadí impresário) dostatočne pripravila bratislavské publikum na mimoriadny talent mladučkého umelca. Napäté očakávanie sa ešte vystupňovalo, keď Kubelík tento prvý bratislavský termín kvôli chorobe odriekol a koncert sa potom konal až popoludní 22.februára. Skutočnosť však ďaleko prekonala všetky očakávania aj počiatočné zrnko nedôvery živené predchádzajúcou reklamou a zvýšeným vstupným: Kubelík zožal obrovský úspech, podobne ako predtým vo Viedni[3] a v Berlíne a pre veľký úspech sa hneď na druhý den konala repríza koncertu. Na programe boli virtuózne skladby s klavírnym doprovodom (Paganini, Bazzini, Ernstov Koncert fis mol a medzitým, ako bolo zvykom, vokálne čísla). Hlasy recenzentov:

O tomto prvom vystúpení sa bude hovoriť aj po dlhých rokoch... lebo prvý dojem navždy pretrvá... Najväčší huslista na svete... mladíček akoby s páperím na hornej pere a dievčensky plachý ...so strnulými pohybmi drevenej bábky a mechanickými úklonmi... akoby vystúpenie školáka. Ale jeho umenie predčí... tých najväčších majstrov.[4]

Známy Johann Batka nešetril fundovanými slovami chvály: *ohromujúca, pritom úplne ľahučká a nepretržite bezvadne čistá bravúrna hra.*[5] Z pera iného rencenzenta: *Aj tie najväčšie obtiaže zvláda Kubelík so zdanlivo neuvedomelou, detskou naivitou... frenetická*

---

[1] Prvý koncert ešte ako študent konzervatória 15.nov.1897 (Národní muzeum Praha, R. Hlava,Varia http://www.nm.cz/download/knm/Rudolf_Hlava_varia.html), kde sa zaskvel svojim umením ako plodom Ševčíkovej husľovej metódy, 1898 absolventské vystúpenie s Paganiniho 6.koncertom.

[2] Debut vo Viedni bol 26.novembra 1898, s tým istým Paganiniho koncertom. Z recenzie: ...*dnes je už prvým v ríši husľovej hry, dokonca interpretáciou niektorých skladieb už predčí aj známych viruózov*. Citované podľa: Jiří Dostál: Jan Kubelík, Praha 1942, str. 25.

[3] Ohlas vo viedenskej tlači na koncert, ktorý predchádzal spomínanému bratislavskému koncertu: *Tu už umenie dosiahlo hranice, kde sa začínajú čary.* Citované podľa: Pressburger Zeitung, 8.februára 1900.

[4] Pressburger Presse, 26. Februára 1900.

[5] Pressburger Zeitung, 23. februára 1900.

reakcia obecentva.[6] Alebo nadšenie touto formou: *Svetový zázrak? Ano... a fenomenálna technika, pri ktorej sa človeka až zmocňuje strach.*[7] Na adresu druhého, narýchlo vsunutého koncertu, ktorý mal celkom iný program (Paganiniho Koncert D dur, Wieniawského Faustovská fantázia, Ernst) a nižšie vstupné, sa písalo: *báječná technika, kolosálna zručnosť prstov, čistota a sila tónu, ľahkosť sláčika...*[8]

Oskar Nedbal, hudobný skladateľ, dirigent a Kubelíkov dlhoročný priateľ ho po prvý raz videl na pódiu pražského Rudolfína s Mendelssohnovým koncertom: *...Ten způsob reklamy, odvážný, v tehdejším slova smyslu americký, to vše mě činilo nedůvěrivým... Po krátké době poslechu jsem cítil, že mě něco fascinovalo...ten osmnáctiletý hoch, který právě vyšel z konservatoře, syn chudého zahradníka, měl v sobě v oné nepříliš demokratické době již něco, co se podobalo gentlemanství anglického rázu. Duší demokrat, projevem aristokrat. A toto šťasné sloučení bylo snad největším kouzlem osobnosti a uměleckého zjevu Jana Kubelíka.*[9]

Z Bratislavy Kubelík pokračoval koncertným zájazdom po Uhorsku. Účinkoval v mestách a mestečkách východného cípu rakúsko-uhorskej monarchie, okrem iného aj v Debrecíne, ktoré znamenalo osudový zásah do jeho osobného života. Videl tu po prvý raz mladú a pôvabnú ženu, ktorá sa o pár rokov stane jeho manželkou a ktorej názory a sociálne postavenie budú mať nedozierny vplyv na jeho život.

V roku 1900, keď umelec dosiahol dvadsať rokov, sa začala jeho svetová kariéra, kariéra, ktorej oslnivá kapitola podľa prísneho názoru niektorých odborníkov trvala iba pomerne krátku dobu – desať, maximálne pätnásť rokov.[10] Hádam trochu nadneseno možno povedať, že Kubelík vtedy zmenil písanie dejín interpretačného husľového umenia. Dirigent Václav Talich, ktorý v priebehu niekoľkých desaťročí Kubelíka sprevádzal na ôsmich koncertoch s Českou filharmóniou, sa vyjadril, že začiatkom 20.storočia, vtedy keď Kubelík stál na prahu kariéry, nastal *určitý přelom v hodnocení houslových virtuosů. Po době velikých umělců přednesu... nastává údobí obdivu pro techniku... Bylo prostě ohromující, co ten osemnáctiletý mladíček Kubelík na houslích svedl.* [11] Perfektná technika mu umožnila hrať bravúrne skladby, koré predtým dlho nebolo počuť na koncertných pódiách – Paganiniho God save the King a Ernstove Grand Caprice na Schubertovho Kráľa duchov.

Avšak „novosť“ sa vtedy začala prejavovať aj v celkovej organizácii koncertov a v ich dovtedy neznámom spôsobe propagácie, o čom sa zmienil aj Oskar Nedbal vo svojej citovanej spomienke na začínajúceho Kubelíka. Novou črtou bola aj forma recepcie – ich pevnou súčasťou sa stali búrlivé ovácie. V Uhorsku, kde už tradične vládol väčší temperament, mali prejavy afektívnejší charakter už v tomto ranom štádiu Kubelíkovej kariéry. No čoskoro sa tento fenomén rozšíril na všetky krajiny, v ktorých mladý a pohľadný virtuóz hosťoval. Keď sa pozrieme na zoznamy koncertov, ktoré Kubelík absolvoval v rámci jednotlivých rokov, bol to zakaždým mimoriadne nahustený sled vystúpení, maximálna optimalizácia času a výkonu. Prejdime v skratke tento sled až po rok, kedy sa umelec usadil na Slovensku.

---

[6] Pressburger Tagblatt, 23.februára 1900.
[7] Grenzbote, 22. Februára 1900.
[8] Grenzbote, 24.fabruára 1900.
[9] Oskar Nedbal: Ze vzpomínek na Jana Kubelíka, Tempo, IX(1930), číslo 9-10, str. 324.
[10] O krátkom období (1900 do 1910) najväčšej slávy napríklad: Joachim Hartnack: Große Geiger unserer Zeit, Mníchov 1967, str. 48.
[11] Václav Talich: Dokumenty života a díla, SHV Praha 1967, str. 8.

V roku 1899 vystupoval predbežne iba v Čechách a na predvianočnom turné v Budapešti. V prvom polroku 1900 už mal skutočné turné, ktoré ho viedlo po najrôznejších uhorských mestách (medzitým boli jednotlivé koncerty v Berlíne, vo Viedni, v Prahe, Bukurešti a už spomínaný koncert v Bratislave), v druhom polroku to bola už reťaz koncertov v Miláne, Paríži a Londýne. Zatým nasledoval zájazd opäť po Uhorsku v kombinácii s Viedňou. Na území dnešného Slovenska Kubelík v prvých rokoch 20.storočia nevystupoval, jeho umelecké aktivity boli zamerané na cudzinu. A k tomu patrili rozsiahle cesty po Taliansku, Francúzsku, Anglicku a prvé veľké americké turné (takmer 60 koncertov v priebehu troch mesiacov na prelome rokov 1901-1902), na úvod s vystúpeniami v Nemecku. A tiež koncerty v Čechách, na ktorých si odskúšal novo naštudovaný program pripravený do sveta, pre pódiá vo Veľkej Británii, v Rusku, v Poľsku. V 1901, čiže ako 22-ročného, ho už zaraďovali medzi slávnych svetových huslistov,[12] formátu Niccola Paganiniho (1782-1840), Josepha Joachima (1831-1907) či Františka Ondříčka (1857-1922). Kto boli Kubelíkovi priami konkurenti? Pablo de Sarasate (1844-1908), Eugène Ysaye (1858-1931) a v Amerike predovšetkým Fritz Kreisler (1875-1962).

Záujem o Kubelíka vzrastal a veľmi rýchlo nadobúdal rozmery kultu. Veľmi skoro vypukla naozajstná „kubelíkovská horúčka“, ktorá sa sotva líšila od dnešného fenoménu známeho z ľahkých hudobných žánrov. K obľúbeným predmetom napríklad patrili dokonca aj hracie karty s jeho podobizňou.

Na ilustráciu malá umelecká a spoločenská bilancia z prvých dvoch rokov Kubelíkovej kariéry – a to vtedy ešte nedosiahol zákonnú plnoletosť: vyznamenanie od rumunskej kráľovny, na prianie anglickej kráľovny Viktórie koncert vo Windsore, prijatie vo Vatikáne a rád komtúra od pápeža, stretnutia s bulharským kráľom Ferdinandom a príslušníkmi belgickej kráľovskej rodiny, stradivárky z roku 1687 darom od anglického lorda Palmera, ako hosť anglického kráľovského dvora dostáva k dispozícii špeciálny vlak, čestné členstvo v Philharmonic Society London (iba o dva roky neskôr dostal aj zlatú Beethovenovu medajlu), cársky rád sv. Anny. Dokonca britský korunný princ, budúci kráľ Eduard VII., intervenoval (a s úspechom!) u rakúskeho vyslanca, aby Kubelíka oslobodili od brannej povinnosti.[13] Ani finančný úspech nebol zanedbateľný. Mladý umelec si mohol dovoliť finančne podporiť nedávno založenú Českú filharmóniu,dokonca ju angažoval na čele s Oskarom Nedbalom na anglické turné, kde orchester s redukovaným počtom hráčov hral pod menom *The Kubelik Bohemian Orchestra*.

Zatým nasledujú ďalšie úspechy na pódiách v Taliansku, niekoľkokrát v Anglicku a opakovane v Nemecku ako aj v Rusku a krátke výjazdy na viedenské koncertné pódiá. Až v roku 1904 má Kubelík na programe opäť niekoľko koncertov v Uhorsku. (Nepodarilo sa mi zistiť, či sa medzi nimi nachádzali aj mestá na Slovensku).

V prestávke medzi koncertami, v roku 1903, sa 23-ročný Kubelík oženil. Po zásnubách vo Viedni (27.2.1903 počas viedenského turné s R. Frimlom), absolvoval, samozrejme s najväčším úspechom a ováciami, koncerty v Taliansku, Nemecku a v Anglicku a potom sa odobral súkromne do Debrecínu. Tam 25.augusta uzavrel civilný sobáš s mladou, rozvedenou grófkou Marianou Széllovou. Tri dni predtým sa stal uhorským občanom. Tento jeho krok mal za následok na českej strane prejavy vyhroteného nacionalizmu: v tlači sa

[12] Arthur Ehrlich: Berühmte Geiger der Vergangenheit und Gegenwart, Lipsko 1902, 2.vydanie, str. 126,127. Uviedli tu ako nevídanú senzáciu, že mladučký umelec absolvoval v Budapešti v rámci púhej jednej sezóny štrnásť vypredaných koncertov.

[13] Informácia agenta Daniela Frohmana pre noviny, in: Jan Kubelik (informačná brožúra), 1901-1902 (Rakúska národná knižnica, sign.: 682268-B) ako aj Stanislav Jandík: Čaroděj houslí, Praha 1949, str. 193.

objavili kritické tóny – správy, komentáre, ba aj pamflet[14] – zatiaľ čo veľká časť uhorskej tlače sa nadchýnala nad romantickým príbehom, šikovne naservírovaným pohotovým impresáriom. Napríklad v tomto štýle:

Chýrny český huslista Jan Kubelík, ... zaľúbil sa do dcéry Farkassa von Szélla, predsedu kráľ. tabule v Debrecíne... Umelec takou láskou zahorel ku svojej sľúbenici, že kvôli nej stal sa aj uhorským štátnym občanom... složil občiansku prísahu a ...stal sa príslušným do mesta Debrecín... po maďarsky složil prísahu sľubujúc, že bude verným uhorským občanom aj v cudzozemsku...[15]

Iná tlač naopak zdôzazňovala, že Kubelík svadbou zradil[16]. Skutočnosť bola prozaickejšia: Mariana bola totiž predtým krátko vydatá za grófa Kolomana Csákyho. Zatiaľ čo v Rakúsku bol sobáš s rozvedeným partnerom vylúčený, keďže existovali iba cirkevné sobáše, v Uhorsku existoval civilný sobáš, no v prípadne rozvedených bol povolený len maďarským štátnym občanom. Aby sa Kubelík mohol oženiť s rozvedenou ženou, musel sa stať Uhrom a preto sa nechal formálne adoptovať Marianniným krstným otcom, advokátom JUDr. Deziderom Jancsóom. Bola to právnická kľučka, ktorou si mimochodom pomohol aj iný český hudobník v podobnej núdzovej situácii, Oskar Nedbal[17] (s čím sa jeho krajania takisto ťažko zmierovali).

Mladí manželia – Jan a Marianna, rod. Grófka Széllová (foto: autor neznámy, reprodukcia z knihy: Stanislav Jandík: Čaroděk houslí, Praha 1949)

---

[14] Národné noviny reprodukovali veršovaný pamflet roku 1903, č. 109 s názvom: *Kubelik Emberem. Již přisahal a Čechem přestal býti / teď Maďarem se bude všude zvát! / Snad bude se bát česky promluviti / a „kde domov muj“ na své housle hrát /- Již přestal býti modrým Michelákem / a zapřel krev i vlastní rodiče! / Již zapomněl, jak se svým spolužákem / se honíval na březích Botiče! / Tak vyhejčkali jsme si „vlastenečka“ / a dělali mu hlučné reklamy! / Však nevěděli jsme, že mládenečka / maďarská žena k zradě omámí!*

[15] Slovenské noviny, 24.augusta 1903.

[16] Slovenský týždenník 1903, č.10, Právo lidu, Národnie noviny atď.

[17] *Nedbal se cítil zavázán Maďarům za poskytnutí maďarského státního občanství, které nutně potřeboval k tomu, aby mohl konečně legitimovat svůj vztah k M. Hoffmanové. Rakouské zákony nedovolovaly sňatek rozvedeným a nový sňatek se dal uzavřít pod cizími jmény jen v Uhrách. Dali se proto oba adoptovat.* Alexander Buchner: Oskar Nedbal, Praha 1986, 143.

Pri pani Kubelíkovej, *o ktorej kráse, duchaplnosti, distingvovanosti a elegancii hovoril a písal celý vzdelaný svet*, ako sa vyjadril jeden z Kubelíkových životopiscov,[18] sa ešte zdržíme, keďže najviac ovplyvnila Kubelíkov ďalší život a nepochybne bola aj hlavnou príčinou manželovej inklinácie k Uhorsku. Marianna, celým menom Marianna Széll de Duka et Szentgyörgyvölgy, sa narodila 1.marca 1882 (podľa niektorých prameňov už 1880) v Budapešti v rodine lekára a vedca. Po matke zdedila hudobné nadanie, hrala na husle a absolvovala niekoľko ročníkov na hudobnej akadémii, ktoré zavŕšila ešte privátnym štúdiom.[19] V detskom veku osirela a adoptoval ju brat jej otca, Farkas Széll, právnik a prezident Najvyššieho súdu v Debrecíne.

Bezprostredne po svadbe sa po prvý raz vyrojili správy o tom, že maestro plánuje kúpiť majetky, konkrétne na okolí Debrecína.[20] V skutočnosti však Kubelík zakúpil pre budúcu rodinu začiatkom v máji roku 1904 zámok a panstvo Býchory v stredných Čechách, pri Kolíne, od kniežaťa Ernesta Filipa Hohenlohe-Schillingsfürsta, syna pruského ríšskeho kancelára.[21] Ešte v tom istom roku sa nasťahoval aj so ženinými rodičmi a členmi vlastnej rodiny do tohto zámku postaveného v tudorovskom štýle. (Rozlúči sa s ním až v 1916, keď odíde na Slovensko.) Vtedy už Kubelíka v tlači titulovali „Paganini súčasnosti“.[22]

Koncerty v Rusku, Poľsku, Francúzsko a v Anglicku vyplnili rok 1904, Španielsko a Portugalsko ho uzavreli. Vianoce a letá Kubelík pravidelne trávieval s rodinou na zámku v Býchorách. V nasledujúcom roku absolvoval niekoľko koncertov v Uhorsku, vtesnaných medzi zájazdy do Poľska, Rumunska, Srbska a Talianska, kde dostal Paganiniho medajlu, takmer trojmesačné turné v Anglicku a polročné turné po Amerike (s klavíristom Wilhelmom Backhausom).[23]

Nový svet a Anglicko boli krajiny, kde Kubelík hral najviac a kde ho „zbožňovali“ takým spôsobom, ako sa to deje od konca 20.storočia s hviezdami populárnej hudby, kde dostával najvyššie honoráre a kde sa turné uskutočňovalo na celkom inej úrovni ako v strednej Európe. Aj v Londýne sa v tomto čase hudobný život vyznačoval už vysokou profesionalitou, usporiadatelia boli mimoriadne ambiciózni, čo však na druhej strane prinášalo nadprodukciu podujatí a o návštevníkov sa doslova bojovalo. Dôsledkom toho vládla tvrdá konkurencia a správanie agentov a sponsorov[24] sa stalo agresívne. Ich praktiky, sa naozaj ničím neodlišovali od dnešného sveta populárnej hudby. V USA bola situácia mierne odlišná, tam sa na základe prebudeného záujmu začínala vytvárať vlastná (vysoká) hudobná kultúra a hudobné školstvo. Krajina importovala zo starej Európy to najlepšie, čo existovalo a v hojnej miere preplácala honoráre, len aby si zaistila slávne mená interpretov. Kubelíkovými impresáriami pre zámorie boli Daniel Frohman a Hugo Görlitz, vtedy najväčší agenti na svete (zastupovali vtedy napríklad aj Ignaca Paderewského). Ich metódy vo všeobecnosti presahovali mieru vtedajšej akceptancie a európski dopisovatelia a recenzenti ich často komentovali vyslovene s nevôľou. Najmenšou maličkosťou bolo, že Görlitz požadoval, aby Mister „Kjublik“ bol uvádzaný na prvom mieste najväčším písmom pred všetkými ostatnými interpretmi a nie v abecednom poradí. Kubelík sám o to nestál, o čom sa potom

[18] Jaroslav Čeleda: Jan Kubelík, Praha 1930, str. 73.
[19] Tamtiež. Str. 72.
[20] Illustrirtes Wiener Extrablatt, 19.augusta 1903.
[21] Knieža Filip Ernest Hohenlohe-Schillingsfürst (1853-1915) bol od roku 1896 prvým prezidentom Nemeckého olympijského výboru. Venoval sa vybudovaniu kúpeľov Poděbrady v severných Čechách. Zverejnené na: /Opzhttps://de.wikipedia.org/wiki/Philipp_Ernst_zu_Hohenlohe-Schillingsf%C3%BCrst ako aj webovej stránke https://de.wikipedia.org/wiki/Hohenlohe_(Adelsgeschlecht) (dňa 12.8.2015).
[22] Zeitschrift der Internationalen Musik-Gesellschaft, 1904, č. 5, str. 234.
[23] Musical Times, 18.februára 1904.
[24] Simon McVeigh, Carl Ehrlich: The Modernisaiton of London Concert Life, in: Michael Talbot: The Business of Music, str. 111-114.

mohli spoluusporiadatelia presvedčiť, bol „skromný človek a džentleman“. S veľkými impresáriami bola prepojená aj tlač a tá prinášala zväčša okrajové podružné informácie o Kubelíkovi a novinky z jeho privátneho života – a tie potom opakovali dokonca aj domáce regionálne noviny z mestečiek, kde nielenže Kubelíka nikdy nevideli, ale ani nemali šancu navštíviť nejaký koncert vážnej hudby. Fenomén dnešnej doby mal predstupne už dávno v minulosti.

Na veľkých zájazdoch Kubelíka sprevádzal celý štáb ľudí: koncertný agent, prípadne jeho zástupca, osobný sluha, neskôr aj verný sekretár Dawson, klavírista a ak boli do programu zahrnuté aj piesne na spestrenie programu, tak aj speváčka. A často cestovala aj Kubelíkova manželka. Na 115 koncertoch v priebehu piatich mesiacov roku 1906 mal maaestro svoj vlastný vagón, ktorý pripájali na vlaky medzi New Yorkom, Chicagom, Minnessotou, Omahou, Cancasom, Clevelandom a Los Angeles. Inokedy dostal k dispozícii na celý čas auto so šoférom.

Po návrate z amerického turné nasledovala ďalšia šnôra koncertov v Nemecku, Škandinávii, vo Viedni. V roku 1907 absolvoval Kubelík koncertné turné v Taliansku, Španielsku, 28 vystúpení v Anglicku a Škótsku, na ktoré nadväzoval zájazd po USA so 120 koncertmi, opäť v priebehu piatich mesiacov, kombinovaný so štvormesačným pobytom v Austrálii a na Novom zélande, kde sa uskutočnilo ďalších štyridsiať koncertov. Začiatkom onoho roku však hral Kubelík v Košiciach, kam zavítal po prvý raz. V hektickom slede koncertov sa Košice vynímajú naozaj nápadne – pravdepodobne sa tento koncert mohol uskutočniť preto, že mesto sa nachádza v neveľkej vzdialenosti od Debrecína, kam sa Kubelík s manželkou vybral navštíviť jej (adoptívnych) rodičov. Na programe komorného koncertu s klavíristom Ludvíkom Schwabom boli populárne krátke skladby od Brucha, Mozarta, Bacha, Saint-Saensa a Paganiniho, čo mu niektorí vyčítali. A vôbec, názory recenzentov boli nejednotné. Na jednej strane písali s nadšením: *na pódiu stojí štíhly mladík sos trapatými čiernymi vlasmi... Tvár ma pokojnú a nehybnú ako socha, postoj chlapský, pevný, prostý akejkoľvek afekcie a nervozity. Nerobí žiadne pózy,...žiadna vonkajškovosť, len obdivuhodné, uchvacujúce umenie.* Druhý tábor odborníkov práve s týmto nesúhlasil. *Je majstrom techniky, ale je to ďaleko od umenia. Nemá cit ani teplo srdca. Spolieha sa na závratnú techniku, ale do interpretáciu nedáva srdce. Je čarodejníkom husľovej hry s oslňujúcou technikou, ale vyvoláva to skôr dojem umeleckého automatu.*[25]

Nasledujúci rok, 1908, Kubelík začal opäť v Spojených štátoch a pokračoval 40 koncertami v Austrálii. Na turné ho sprevádzali rôzne výstrelky. Jednou z najkrikľavejších reklamných akcií v USA bolo, keď sa k pristávajúcemu parníku z Európy na palube s Kubelíkom vrhlo do vody 300 černochov a plávalo k lodi s pokrikom, *nech žije kráľ huslí!*[26]

Nemecká a rakúska tlač samozrejme priebežne referovala o svetových úspechoch mladého virtuóza, o tom, že si úplne získal americké obecentvo, že dokáže hravo vypredať sály pre dve tisíc poslucháčov, čo bolo iba v prípadoch najväčších hviezd ako Ignaca Paderewského či Adeliny Patti, o tom, že má na svojej strane obecenstvo. Na druhej strane však tlač nezamlčala ani fakt, že Kubelíkove koncerty boli lepšie organizované a to aj vďaka usilovnej práci agenta, ktorý pre koncertami zahŕňal potencionálnych návštevníkov všelijakými pestrými historkami zo súkromia hviezdy.[27] Publikum bolo bez výhrady spokojné

[25] Oba úryvky sú citované podľa textu rozhlasovej relácie od Márie Potemrovej zo dňa 20.6.1980. Za jeho sprístupnenie vďačím Lýdii Urbančíkovej.
[26] Jandík, (pozn. 13) str. 261.
[27] Die Musik, 7 (1908) , č. 26, str. 381.

a nadmieru nadšené, no niektorým recenzentom prekážala – opäť - *reklama nehodná vážneho umelca* a niekedy aj *nenáročný repertoár.*[28]

Kubelík sa zdržal doma iba niekoľko týždňov, ktoré z veľkej časti patrili príprave na ďalšie turné po Anglicku a Škótsku. Vtedy ho už sprevádzal iný agent. Rok 1909 sa líšil od predchádzajúcich snáď iba tým, že ho začal vystúpeniami v Prahe a vo Viedni. A potom už ... Rumunsko, Belgicko, Holandsko, Francúzsko, kde dostal aj Čestnú légiu a Anglicko. V jeseni ho privítali v Prahe, potom sa konala cesta opäť do Debrecína, zatým Brno, Viedeň a veľké turné v Rusku. V tomto roku ponúkli Kubelíkovi šľachtický titul, čo však s jemu typickou skromnosťou odmietol. V 1910 mu tlieskali vo Francúzsku, Holandsku, Belgicku, Anglicku a v južnej Amerike, kde mal zmluvu na 120 koncertov (Buenos Airea, Uruguaj, Brazília...). Zatým nasledovalo desať týždňov vyplnených 45 koncertmi v anglických mestách. Vianoce trávil s rodinou na zámku v Býchorách. Vtedy už vlastnil viacero vzácnych nástrojov, medzi nimi dvoje *Stradivari*, *Guarneri*, cennú violu, krásny klavír (baltimorský klavír Knabe & Cie), veľké harmónium, ku ktorým pribúdali ďalšie.

Rok 1911 Kubelík začal v Prahe, pokračoval Viedňou, Berlínom. Zatým nasledoval Taliansko, odpočinok na Riviére, koncerty v Paríži sprevádzané davovým šialenstvom, od mája anglické turné a od jesene v poradí už piate turné po USA. Záver roka tentokrát nepatril rodine, Kubelík hral v Kanade, a pobyt sa pretiahol až do prvých mesiacov nasledujúceho roka. Jeseň a začiatok zimy 1912 boli na programe koncerty v strednej Európe a Nemecku, kde hral okrem iného aj Foerstrov husľový koncert, ktorý skladateľ špeciálne pre neho skomponoval. Kubelík si k nemu vytvoril vlastnú kadenciu. V 1913 mal na programe Rusko a Južná Ameriku (Chile, Argentína, Urugvaj, Brazília), v jeseni bol odchod do USA, kde na neho čakalo 50 koncertov so speváčkou Nellie Melba – dve svetové hviezdy sa spojili´, aby vytvorili senzáciu. Zájazd trval až do marca 1914, kedy sa spolu Kubelík spolu s manželkou vrátili do vlasti. V júni sa im narodil syn Rafael, budúci dirigent svetového formátu. A uprostred leta, uprostred idylického odpočinku, ktorý mu tak štedro poskytuje malebná býchorská príroda, vypukla 1.svetová vojna. Od tohto okamžiku sa Kubelíkov život zásadne mení.

Niet väčšieho rozdielu medzi tým, čo bolo a čo nasleduje. Kubelík-umelec sa musel vzdať zahraničných kontaktov a ciest. Zámorské cesty boli úplne vylúčené a krajiny, v ktorých dovtedy žal najväčšie úspechy, sa postupne stali oficiálnymi nepriateľmi. Zostával iba domáci koncertný život v rámci rakúsko-uhorskej monarchie a ten sa scvrkol na minimum. Na prelome rokov 1914-1915 Kubelík ešte koncertoval v stredných Čechách, v Budapešti, vo Viedni a v Prahe, no postupom času pozostávala jeho aktivita viacmenej iba zo sporadických dobročinných koncertov. Ako privátna osoba bol odkázaný na blízke okolie a tak nečudo, že sa o to viac upol na rodinu a okruh verných priateľov. Svetová kariéra husľového virtuóza sa predbežne skončila. No nielen pre neho, podobný osud mala aj iná svetová hviezda operného neba, sopránistka Ema Destinnová, ktorá počas vojny žila na svojom zámku v Stráži nad Nežárkou v južných Čechách.[29] Akčný rádius jednotlivcov bol vo všeobecnosti minimálny a pre hudobníkov to znamenalo, že mali možnosť hrať väčšinou iba na vystúpeniach, ktoré sa konali v prospech chudobných, ranených vojakov, utečencov a pod.

Umelec Kubelík sa svojským spôsobom prispôsobil danej situácii – našiel si iné pole sebarealizácie: účinkovanie na koncertných pódiách mu postupne nahradilo komponovanie. Kompozíciu síce študoval ešte kedysi na pražskom konzervatóriu, no odvtedy napísal iba niekoľko drobných skladbičiek. Teraz sa pustil do husľového koncertu.

---

[28] Musikalisches Wochenblatt. Neue Zeitschrift für Musik, 38 (1907), str. 205, 600.
[29] Václav Holzknecht, Bohumil Trita: Ema Destinnová, Praha 1974, str. 241.

November 1988, Praha. Blanícka ulica 13. Veľkomestský nájomný dom z 30-tych rokov na Vinohradoch, s veľkými oknami a veľkorysým schodiskom. Sídlilo v ňom mimochodom aj divadlo Špejbla a Hurvínka.

Idem k dcére Jana Kubelíka,[30] k jednej z jeho najstarších dvojčiat.

Anita Kubelíková, ročník 1904, detstvo a mladosť trávila na zámkoch a v honosných vilách, teraz sa k nej ide po schodoch dolu, akoby do tmavej diery.

Zažívam menší šok. Suterénna izbička slúži súčasne ako obývačka, knižnica, prijímacia miestnosť aj pracovňa, a bola akoby bez okien. V kúte za závesom, za mojim chrbtom, sa skrýva dvojplatnička, pár tanierov, hrniec a nejaké potraviny.

Pani Anita mi hrdo prezrádza, že celý život bola vegetariánkou (čo mi v tých dobách, keď citróny, lieskovce a mak treba „zhánať“, pripadá takmer exotické a nesmierne nepraktické).

A proto jsem nikdy nebyla v podstatě vážně nemocná a je mne 84 let! – povie a postaví vodu na kávu.

Pani Anita žije v temnom suterénnom byte vo veľmi skromných podmienkach, doslova a do písmena biedne. Ano, pyká aj za bratovu emigráciu (dirigent Rafael Kubelík odišiel z Československa v roku 1948).

Pomaly chlipkám kávu z jemnej šáločky a pozerám fascinovane na starú dámu, ktorá žila kedysi dávno v orlovskom a bytčickom kaštieli, ako s obrovským nadšením rozpráva o svojom otcovi. O „tatíčkovi“. S neskrývanou nežnosťou ho takto nazýva aj po dlhých, predlhých desaťročiach.

Zrazu mám pred očami jasný obraz - vysoký trávnik, ktorý o deň, dva podľahne švihom kosy, za ním belavé múry kaštieľa, uprostred trinásťročná Anita so sestrami. Panské slečinky sa hrajú, v rukách majú bábiky. Svet detskej pohody v zázemí prvej svetovej vojny...

Pani Anita rozpráva rýchlo, veľmi rýchlo, prekotne, skáče si do vlastných slov, prehĺta slabiky, vyžarujúc zvláštnu dychtivosť. Celú energiu, ktorá sa skrýva v jej vysušenom tele, vkladá do viet, ktoré nemajú začiatku ani konca, je to jeden obrovský spletenec poskladaný z torzovitých viet a zo slov, v ktorých sa aj dlhé vokály musia zriecť svojej prirodzenej dĺžky.

Je to *čudesná* slovná produkcia, mám dojem, že je to prejav človeka, ktorý toho má veľa, veľmi veľa na srdci, čo chce a musí zo seba vydať, hneď na mieste a bez odkladu. A pani Anita nemôže čakať, čas sa jej kráti.

Svojráznou dikciou mi aj nasledujúceho dňa rozpráva o Orlovom, o Bytčici, o tatíčkovi a matke, o krivdách a príkoriach, o bratovi Rafaelovi, ktorého kedysi doma volali jeho druhým menom Jeroným...

Občas sa jej prúd reči zadrhne, ale to len preto, lebo myšlienky sú nútené sekundu počkať, kým ich jazyk dobehne. Je namáhavé jej rozumieť.

[30] Rozhovory s Anitou Kubelíkovou sa uskutočnili 4. a 5.novembra 1988. Z týchto rozhovorov pochádzajú aj všetky jej ďalšie výroky citované v tejto štúdii.

Mimochodom takto aj píše. Mám od nej zopár listov a pohľadníc. A ako darček pár fotografií a knižku o svojom tatíčkovi, ktorú aj s osobným venovaním dostala kedysi od jej autorky.

O necelé tri roky pani Anita zomiera.

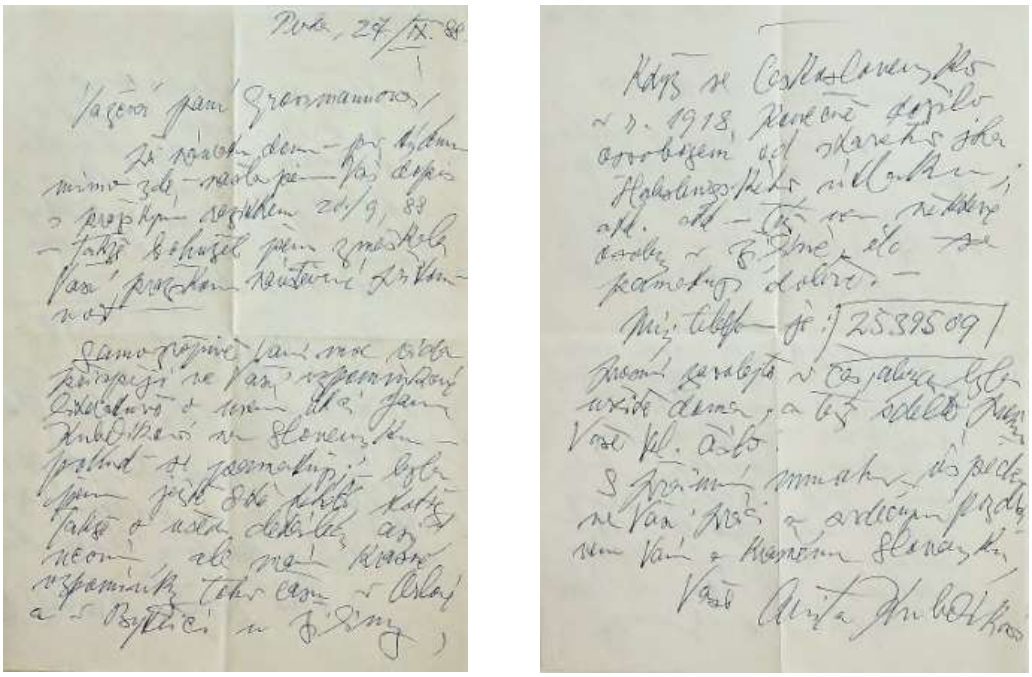

Jeden z listov od pani Anity Kubelíkovej (reprodukcia: autorka)

Prvá slovenská kapitola

Je druhý rok vojny. Na frontoch sa bojuje, život v zázemí boj zblízka nepozná, no je ním poznačený. Rok 1915.

Kubelík absolvoval 12.decembra koncert v Košiciach, v koncertnej sále Schalkház. Bolo to dobročinné podujatie v prospech vojnových invalidov Abovskej stolice.[31] Za takýmto účelom odohrá Kubelík ešte niekoľko koncertov; vlastne tých pár koncertov, ktoré absolvuje do konca vojny, bude mať výlučne iba tento charakter. V Košiciach mal na programe Tartiniho Sonátu g mol, Goldmarkov Husľový koncert a Sarasateho Cigánske melódie.

Práve uprostred vojny sa začína skutočná slovenská kapitola Kubelíkovho život, v lete toho istého roku. Časť letných prázdnin trávili Kubelíkovci na Slovensku. Boli hosťami kniežaťa Chlodovika Karola Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst na zámku Orlové pri Považskej Bystrici,[32] vtedy ešte oficiálne nazývanom Zsigmondháza. Na pravom brehu Váhu,

[31] Na klavíri sprevádzal Oscar Dienzl. Potemrová (pozn. 25).
[32] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 57.

oproti Považskej Bystrici. Hohenlohe, mimochodom z inej línie kniežat Hohenlohe ako ten, od ktorého Kubelík kedysi kúpil Býchory, [33] bol cisársky a kráľovský tajný radca, c.k. komorník a major mimo aktívnej služby (1848-1929), druhý raz ženatý. Manželský pár tesne predtým oslávil v Orlovom striebornú svadbu, ku ktorej im gratuloval aj cisár.[34] Manželka, grófka Šarlota Majláthová (1856-1928),[35] bola predtým palácovou dámou zomrelej cisárovnej Sissy. Podporovala miestne obyvateľstvo v Orlovom, no bola známa aj iným spôsobom: keďže mala blízky vzťah k umeniu, sústredila v tomto kaštieli významnú zbierku hornouhorských výšiviek a fajanse.[36]

Pobyt na zámku rozprestierajúcom sa na vyvýšenine nad Váhom, akoby ležal na nejakej prirodzenej terase, urobil na Kubelíkovcov údajne veľký dojem. Údajne tak hlboký, že manželia sa rozhodli zámok kúpiť.[37] Kúpna cena bola 1.200.000 korún.[38] Knieža Hohenlohe s manželkou sa tu po vypuknutí vojny pravdepodobne cítili neisto, na pôde, kde ľudia rozprávali zväčša iným jazykom ako oni. Alebo že by snáď už v tomto ranom štádiu vojny vizionársky tušili rozpad monarchie?

Zámok Orlové od Váhu na historickej pohľadnici (repro: Štátny archív Bytča, pobočka Žilina)

[33] Svadba sa konala v roku 1890. Jediné spoločné dieťa, dcéra nar. 1892, zomrela vo veku 2 rokov, pochovali ju v Orlovom. Chlodovik Karol Jozef Mário Prinz zu Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst bol piatym synom princa Friedricha I. https://de.wikipedia.org/wiki/Friedrich_zu_Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsf%C3%BCrst (dňa 12.8.2015).

[34] Fremden-Blatt, 17.februára 1915.

[35] https://hu.wikipedia.org/wiki/Majl%C3%A1th_csal%C3%A1d (dňa 12.8.2015).

[36] Gábor Takács: Műgyűjtők Magyarországon, Kieselbach, 2010. Informáciu o fajanse, porceláne, výšivkách atď prináša aj autorka Martina Orosová v článku Povojnový osud kaštieľa v Orlovom, in: Pamiatky a múzeá, 2005, č.1, str. 41 a 43, s odvolaním sa na správu Kornela Divalda.

[37] *... z poznání tohoto krásného kraje se pak zrodí plán přesídlit na Slovensko vůbec, což se po prodeji Býchor v únoru 1916 uskutečňuje*. Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 57.

[38] Skrátený sled zámockých pánov v Orlovom: od baróna Žigmunda Balássa (od jeho mena bolo odvodený niekdajší názov Zsigmondháza) a jeho potomkov ku hajtmanovi honvédov Jozefovi Lordovi, ktorý Orlové kúpil za 100.000 zlatých včítane inventára. Po 44 rokoch Lord predal majetok svojmu ženatému synovi a jeho manželke von Jacobi. Od nich kúpil panstvo so zámkom roku 1891 Chlodovik knieža Hohenlohe za 570.000 zlatých. Presnejšie povedané, kúpila ho jeho manželka kňažná Šarlota Hohenlohe, rod. grófka Majláthová (Reichspost, 22.apríla 1916). Preto meno majiteľa v tej podobe, aké sa uvádza v slovenských informačných zdrojoch „knieža Hohenlohe-Majláth, vysoký štátny úradník z Viedne“ je nesprávne: meno Majláth sa týka iba jeho manželky. No ani označenie vysoký štátny úradník nie je celkom presné.

Tlač informovala samozrejme o každom kroku umelca aj počas vojny; najprv prinášala správy o predaji Býchor, teraz o chystanej kúpe panstva v Trenčianskej stolici.[39] *O tom, čo táto kúpa znamená pre česko-slovenskú vec, cenzúra zakazuje písať,* odvážila sa kuso komentovať redakcia moravských novín.[40] Všetko prebehlo pomerne dosť rýchlo, Kubelík predal Býchory vo februári 1916, odohral svoj jediný koncert roka v Plzni a o pár mesiacov sa už rodina sťahovala do nového bydliska na Považí. Dedinka so 400 obyvateľmi patrila pod notársky úrad Považské podhradie, kde bola aj fara. Na poštu, najmä kvôli telegramom, bolo však treba ísť do Považskej Bystrice.[41] O odtiaľ mohol Kubelík cestovať vlakom do Prahy či do Bratislavy.

Okolo kaštieľa sa rozprestieral park s lipovou alejou, po strane sa nachádzal ovocný sad s raritnými stromami,[42] a súčasťou majetku bola aj veľká píla. Noviny sa pretekali so správami o novej Kubelíkovej akvizícii a dokonca aj úzko zamerané odborné hospodárske noviny informovali na svojich stránkach o tom, že umelec získal panstvo s lesmi určenými na ťažbu dreva, ku ktorému patria aj drevospracujúce podniky, a v nich sa bude aj naďalej pracovať.[43]

Hlavný vchod do zámku Orlové na fotografii z roku 1988 (foto: Igor Grossmann)

Dcéra Anita Kubelíková si po dlhých desaťročiach spomínala:

V několika vagonech jsme do Povážské Bystrice přivezli naše věci z Býchor. Dál se jelo na kočárech, protože auto jsme neměli, a pak se všechno převáželo na kompě. Vhodný most přes Váh tehdy neexistoval. Přivezli jsme empirové zařízení hudebního salonu a pracovny, matčin rokokový budoár a nábytek do salónu ve stylu Ludvika XVI., ložnici s postříbřenými detajly, ložnici maďarské babičky [Széllovej], nábytek do našich dětských pokojů, bysty Beethovena, Mozarta, tatíčkovy vyznamenání, věnce, honební trofeje... Nějaký nábytek zanechal taky předešlý majitel, takže se to skombinovalo. A samozřejmě jsme sem přivezli i zařízení do

[39] Napr. Prager Tagblatt, 27.decembra 1915.
[40] Nordmährische Rundschau, 25.marca 1916.
[41] Pelikán, Jaroslav: Nový miestopis Slovenska, Bratislava, 1925.
[42] Österreichische Forst-Zeitung, 18.septembra 1891.
[43] Österreichische Forst-Zeitung, 9.júna 1916 ako aj Wiener Landwirtschaftliche Zeitung, 29.januára 1916.

salonu, do jídelny, do panského salonu. Tyhle místnosti mimochodem následovaly v pořadí za sebou na čelní straně zámku. Na konci byla veliká knihovna, ve které se nacházela obrovská sbírka kníh, ktorou zdědila naša matka, tzv. Bessényi-Széllova knihovna. Její součastí byla také sbírka vzácných vykopávek, které jsme držali na policích – hrníčky, tabulky, nádoby, různé nářadí. Samé unikáty. Náš maďarský dědeček byl predsedou archeologické společnosti v Uhorsku a velký sběratel starožitností. Tahle sbírka sa začla rozprodávat až v Praze v třidsátých létech.[44]

V lete 1988 som sa vybrala do zámku Orlové. Oficiálna adresa: Vlastivedné múzeum v Považskej Bystrici.[45]

Cez hlavný vchod na južnej strane vchádzam do štvorkrídľového kaštieľa, ktorý vedie do uzatvoreného nádvoria. Uprostred je fontána.

Ukážu mi iba časť zámku – samozrejme. Feudálne poklady bez patričnej ideologickej inscenácie treba držať pod zámkom. Vlastne to, čo vidím, je iba zopár miestností. A v nich krpce, časti vyšívaných krojov, veľké panely polepené fotografiami oviec a bačov, hlinené nádoby zo „slovenskej prehistórie“. A valivé ložiská, malé, väčšie, najväčšie, motocykle, Jawa dvestopäťdesiatka, Jawa päťstovka aj Babeta - celé defilé pokroku skoncentrované do ligotavého kovu. Víťazstvo pracujúceho ľudu nad feudalizmom, z ktorého zostali už iba tie krpce ako lapidárny dôkaz vykorisťovania.

Umne zostavený kontrapunkt. Alebo skôr pokračovanie tradície? Kedysi tu majiteľka zámku mala predsa naištalovanú zbierku výšiviek z Trenčianskej stolice... (Dnes, po vyše troch desaťročiach vo mne skrslo podozrenie: čo ak sa kaštieľ dal zachrániť práve iba týmto „znesvächujúcim“ spôsobom? A vzápätí ďalšie: možno sa každá doba zahráva s akýmsi druhom znesvätenia?)

Odchádzam cez nádvorie s presklenými arkádami. Arkády, všade svetlo, žiadne tmavé chodby tak typické pre zámky či kaštiele. Jeden otvor či okno vedľa druhého... na začiatku 20.storočia boli samozrejme ešte neizolované... Je mi jasné, že práve tieto arkády museli byť príčinou, prečo tu Kubelíkovci zostali žiť iba dva roky. Od novembra do apríla trpeli zimou, barokové kachle im nemohli stačiť. Vravelo sa, že Orlové je známe tým, že má toľko okien, koľko rok dní.

Pani Anita spomínala ešte priestrannú *sallu terrenu*, ktorú rozdeľovali stĺpy do troch lodí. A samozrejme prekrásny anglický park s vzácnymi drevinami. To som nevidela.

---

[44] Ide o knižnicu, ktorú pani Kubelíková zdedila po svojom adoptívnom otcovi Farkašovi Széllovi (1844-1909), právnikovi, historikovi a prezidentovi súdu v Debrecíne a Budapešti. V roku 1928 ju dostala terajšia Národná knižnica Českej republiky ako tzv. Kubelík-Széllovu knižnicu. Obsahuje 2.716 titulov a 3.350 zväzkov. Bernhard Fabian, Vincenc Streit: Handbuch deutscher historischen Bestände. Nationalbibliothek der Tschechischen Republik, Hildesheim 1999, str. 137f.

[45] Expozície v zámku som navštívila 18.augusta 1988. V súčasnosti zámok začína svoju existenciu ako hotel.

Dcéra Anita mala dvanásť rokov, kde sa rodina nasťahovala do Orlového. Pamätala sa na rôzne podrobnosti:

Na přízemí s klenbami byly taky dvě učebny pro nás děti, zatímco vychovatelka bydlela nahoře. Tam jsme měli pokoje i my děti, jeden vedle druhého, a za nimi se táhla řada pokojů se štukami pro hosty. Vzádu za nádvořím byly prostory pro vozy. Abych nezapomněla: především tu byla zámecká kaple, do které se umístilo velké harmonium z Býchor. Na něm jsme mimochodem několik let později nacvičovaly s mojí sestrou Mary Bachův Dvojkoncert. To už ale bylo v Bytčici, kam s námi harmonium opět putovalo. Tatíček nás tehdy pořádně vzal do parády.

Harmónium z Býchor putovalo s Kubelíkovcami postupne do Orlového, Bytčice a napokon do Opatije. Záber je z vily Rozália v Opatiji, kde Kubelíkovci trávili letné mesiace od roku 1921 až do 1930. (foto: autor neznámy, z archívu M. Pfliegela)

Len čo sa domácnosť po presťahovaní dostala do normálnych koľají, začal Kubelík komponovať. A prijímať návštevy priateľov. Medzi nimi bol aj hudobný skladateľ Josef Bohuslav Foerster, no Anita Kubelíková sa pamätala aj na viacerých:

Byli tu všichni věrní tatíčkovi přátelé, kteří sa sami označovali jako „čtyři mušketýři". Štěpán Suchý byl Portos, Lhotský Athos, tatíček byl d' Artagnan a jeho brat František měl roli Aramisa. Lhotský k nám jezdil nejčastěji, bol svobodný a volný jako pták, byl u nás jako doma. Tatíček mu říkal Áčko, naša matka Harry a pro nás děti byl Onkel Harry.

Kubelíkov bývalý spolužiak na pražskom konzervatóriu, český huslista Bohuslav Lhotský[46] mimochodom učil Kubelíkove dcéry-dvojčatá, ktoré samozrejme dostali prvé základy v hre od vlastného otca. V 1918 prevzal pedagogickú úlohu od Lhotského majster

[46] Charakteristika Bohuslava Lhotského (1879-1930): *Nadáním svým i jemností povahy velice blízký* [J. Kubelíkovi]... *Byli a zůstali nejdůvěrnějšími přáteli po celý život...* Karel Hoffmeister: Jan Kubelík (ČSAV), Praha 1941, str. 15.

Ševčík, niekdajší Kubelíkov učiteľ, vďaka ktorého pedagogickej škole sa Kubelík vypracoval na samý vrchol virtuozity. Tieto hodiny sa už odohrávali vo Viedni.[47]

Vráťme sa do obdobia, kedy Kubelík začínal písať prvú slovenskú kapitolu svojej životnej dráhy. Koncom roku 1916 cestoval z Orlového do Prahy, aby tu slávnostne uviedol do života svoju naozajstnú skladateľskú „prvotinu“, Husľový koncert C Dur. Dokonca aj viedenské noviny odcitovali nadšený telegram z Prahy: *Dnešná skúška Kubelíkovho koncertu C dur s orchestrom je senzáciou – prítomný pražský hudobný svet považuje koncert za majstrovské dielo.*[48] Pražské noviny mali nielen vecnejší tón ale informovali aj o charaktere tohto podujatia: *Pred niekoľkými dňami sa uskutočnilo prvé privátne predvedenie tejto kompozície s orchestrom, na ktorej Bohuslav Lhotský hral husľový part koncertu C dur a doprevádzal ho orchester 78. pešieho pluku pod vedením kapelníka Lorena. Kubelíkova invencia je bohatá: prekypuje kantilénou, má živý rytmus a vykazuje množstvo harmonických zvláštností. Pritom motivická práca prechádza do ľahkej, celkom nenápadnej a predsa maximálne modernej polyfónie. Obrovský účinok má najmä prvá časť koncertu*.[49]

Z Orlového cestoval Kubelík častejšie do Viedne. Presnejšie povedané – z Považskej Bystrice. Vlakom to bola celkom pohodlná cesta. Vo Viedni sa vtedy zvykol ubytovať buď v hoteli Bristol hneď pri Dvornej opere[50] alebo v Grand-Hoteli oproti Musikvereinu[51] či v hoteli Kaiserin Elisabeth (Heger) na rohu Kärntnerstrasse a Weihburggasse.[52] Tam si mimochodom pozval hudobného skladateľa a úspešného dirigenta Oskara Nedbala, ktorý vtedy žil a pôsobil v sídelnom meste, aby prišiel spolu s manželkou sledovať z okien Kubelíkovho apartmánu pohrebný sprievod cisára Františka Jozefa. Bolo to 30.novembra 1916.[53] Po okázalej ceremónii, ktorá svojou strnulou pompéznosťou akoby predznamenávala zánik monarchie ako čohosi dávno prekonaného a mŕtveho, Kubelík odcestoval do Orlového, ku svojmu rozpracovanému husľovému koncertu. Krátko nato si Kubelíkovci vo Viedni zaobstarali byt,[54] aby mali väčšie pohodlie pri svojich cestách do sídelného mesta. Maestrovi to prišlo vhod najmä vtedy, keď chcel konzultovať kompozičnú problematiku tejto skladby s hudobným skladateľom J. B. Foersterom, ktorý vtedy tiež žil vo Viedni.[55]

V Orlovom Kubelík skomponoval aj Melódiu B dur, Pierrette, Starú pieseň a Nokturno – drobné skladby, jeho obľúbené programové čísla, ktoré po vojne interpretoval najmä ako záverečné čísla či ako prídavky.

Začiatkom januára 1917 prebiehali skúšky na viedenskú premiéru spomínaného koncertu. Interpreti: Wiener Tonkünstlerorchester na čele so svojim dirigentom Oskarom Nedbalom a Kubelík. 29.januára sa konal koncert. O pár dní neskôr, 10.februára, bola slávnostná česká premiéra v pražskej Smetanovej sieni.

---

[47] *Die Töchter Jan Kubeliks, dreizehnjährige Zwillingstöchter, werden von dem Lehrer Kubeliks, Prof. Ševčík in Wien, ausgebildet und werden gleichzeitig als Geigerinnen debütieren*. Prager Tagblatt, 18.mája.1918.
[48] Neue freie Presse, 20.decembra 1916.
[49] Prager Tagblatt, 24. decembra 1916.
[50] Fremdenblatt, 26.januára 1917.
[51] Josef Bohuslav Foerster: Poutník v cizině, Praha 1947, str.197.
[52] Fremdenblatt, 28.októbra 1916.
[53] Národné múzeum Praha, divadelné oddelenie, pozostalosť O. Nedbala, list J. Kubelíka z 29.novembra 1916, inv. číslo H6A-6858. Nedbal vtedy býval v areále divadla Theater an der Wien, Linke Wienzeile č. 6.
[54] Foerster, Poutník (pozn.51), str. 198. Autor, ktorý tu Kubelíkovcov navštevoval, uvádza iba „tichá Heu-Gasse“, bez bližšieho označenia. Vo Viedni vtedy existovalo viacero ulíc tohto mena a tak nie je jasné, či išlo o Heugasse v 4.obvode, ktorá reprodukuje hranicu parku Belvedere (vtedy však už bola premenovaná na Prinz-Eugen-Strasse, pod ktorým menom figuruje dodnes), alebo či išlo o ulicu v 10., prípadne v 16.obvode. Tieto dve adresy mimo centra mesta by však nie celkom zodpovedali vtedajším kubelíkovským nárokom na bývanie.
[55] Tamtiež.

Zdá sa, že Kubelík si na Slovensku zvykol. Podľa dcéry Anity, sa rád prechádzal po poliach, po večeri sa hrávalo - tak ako aj kedysi v Býchorách. V lete 1917 sa rodina vybrala do Piešťan, kde v známej vile Tüköry[56] vraj Kubelík čakal, kedy mu jeho pražský agent Skřivan obstará byt vo Viedni.[57] V skutočnosti tam Kubelíkovci pobudli u spriateleného manželského páru von Tüköry d'Algyest, ktorí vilu vlastnili. Kubelíkovci sa totiž dobre poznali už s predchádzajúcou generáciou Tüköryovcov, ktorá chodievala k husľovému virtuózovi ešte za čias, keď žil v zámku v Býchorách.[58] Základom týchto stykov bolo, že vtedajšia pani Tüköryová a pani Kubelíková zdieľali spoločnú vášeň pre prútkarstvo – iba s jedným rozdielom, že Tüköryová bola profesionálka (viď ďalej) a v tej dobe patrila k najznámejším predstaviteľom tohto zvláštneho odboru.[59]

Uzavreté nádvorie s presklenými arkádami v Orlovom na fotografii z roku 1988 (foto: Igor Grossmann)

V teplých mesiach rodina žila v Orlovom, kde Kubelík komponoval 2.koncert D dur, v zime sa zdržiavali vo Viedni. Tu prišlo na svet 17.decembra 1917 v poradí ôsme dieťa, Ján, ako tretí syn.

V tom čase zrejme Kubelíkovci sledovali koncept, ktorý spočíval na dvoch ťažiskách, dvoch bydliskách: jednak vlastniť panstvo v hornom Uhorsku, jednak mať bydlisko vo Viedni a striedavo sa zdržiavať v jednom i druhom. V sídelnom meste sa vtedy skutočne naskytla výhodná príležitosť získať príbytok, ktorý by spĺňal náročnbé . Nebol to však dom akýkoľvek, bol to veľký nájomný dom s čelnou stranou orientovanou na dnešný najväčší viedenský trh, na Naschmarkt. Hneď vedľa slávneho historického divadla Theater an der Wien. Pre Kubelíka to znamenalo okrem iného aj to, že už nebude bývať v hoteloch a prenajatých bytoch ako predtým v Heugasse, kde ho ešte prednedávnom navštevoval skladateľ Foerster.

---

[56] Ide o piešťanskú Villu Tüköry z 19.storočia na Beethovenovej ulici, ktorá začiatkom 20.storočia dostala novogotickú úpravu. Neskôr bola známa ako hotel pod menom Victoria regia, v súčasnosti je v nej Hotel Leier.
[57] Túto verziu podával Jozef Tvrdoň.
[58] Foerster, Poutník (pozn. 51), str. 194 (mylne: *Tükery*). Išlo o Šarlotu a Eugena Tüköryho.
[59] Friedrich Behme: Die Wünschelrute, Hannover 1920, str. 46, 80. V piešťanskom Kursalóne mimochodom existuje ako dobová dekorácia veľkoformátová fotografia pani von Tüköryovej v akcii ako pracuje s prútikom. Tá istá fotografia bola uverejnená aj v časopise Sport und Salon, 30.septembra 1911.

Jedna časť rodinného konceptu fungovala, no druhá, žiaľ, ako sa čoskoro ukázalo, pomenej. Ako sa vyjadrila Anita Kubelíková, v zámku v Orlovom panovala zima, nedal sa žiadnym spôsobom natoľko vykúriť, aby tam rodina mohla pokojne a pohodlne tráviť zimné mesiace. Architektúra stavby to jednoducho neumožňovala. Kubelík ako otec početnej rodiny z toho vyvodil dôsledky: rozhodol sa panstvo predať. Predaj sa uskutočnil pomerne rýchlo, kupcom bol gróf Michal Baworovsky. No Slovensko medzitým Kubelíkovcom prirástlo k srdcu. Okrem toho mali nepochybne aj iné, pragmatickejšie dôvody, prečo zostať na Slovensku, okrem iného aj ceny šľachtických sídiel boli v hornom Uhorsku o voľačo nižšie ako v rodných Čechách. A tak Kubelíkovci hľadali ďalší zámok.

Ako sa zdá, maestro sa však zmietal medzi viacerými variantmi, ako riešiť rodinnú situáciu. V dlhšom rozhovore, ktorý poskytol rakúskym novinám *Neues Wiener Journal* v máji 1918, sa vyjadril napríklad takto:

S manželkou sa nám tak trochu prijedol vidiecky život. A tak sme sa odsťahovali do Viedne. Práve ponúkali výhodne dom na ulici Linke Wienzeile pri Naschmarkte, medzi Café Dobner a divadlom an der Wien a tak som dlho neváhal a kúpil ho. Už len kvôli deťom som musel ísť do veľkého mesta, lebo niektoré sú už v školopovinnom veku. Ale aj kvôli duševným podnetom, ktoré mi na vidieku celkom chýbali. Občas chce ísť človek aj na koncert...[60]

Dom, o ktorom je reč, Linke Wienzeile č. 4, bol vtedy prakticky novostavbou, pred desiatimi rokmi ho postavil architekt Leopold Fuchs. Tento reprezentatívny šesťpodlažný dom s monumentálne členenou fasádou, atikou a ozdobnými balkónmi hľadiaci dodnes na najznámejšie viedenské trhovisko kúpili Kubelíkovci na jar roku 1918.[61] Samozrejme že typický veľkomestský dom s viacerými luxusnými kancelárskymi miestnosťami a priestrannými svetlými bytmi nemohol slúžiť iba pre Kubelíkovskú rodinu. Slúžil účelu, na ktorý ho postavili: na prenajímanie.

Viedeň, ulica Linke Zeile, súčasný záber na dom, ktorý Kubelíkovci vlastnili krátky čas (foto: autorka)

[60] *Nachstehende Realitäten wurden grudnbücherlich an neue Besitzer übertragen: das Haus Linke Wienzeile 4 an Ernst Graf Baar, sofort weiterverkauft an Jan und Marianne Kubelik* (rubrika Kauf), Neues Wiener Journal, 11.mája 1918.

[61] Fremdenblatt, 10.augusta 1918.

Keď Kubelík dom kupoval, v suteréne sa už nachádzal známy kabaret *Der Himmel* a vo vedľajšom dome bola slávna kaviareň *Dobner*, kde sa schádzala umelecká smotánka. Z druhej strany, na čísle 6, mal Kubelík ešte slávnejšieho suseda: divadlo Theater an der Wien. Keď sa tu ocitol, muselo mu to pripadať, akoby sčasti zažíval vlastnú minulosť: iba pár rokov ďalej, presne v tomto minipriestore sa tu sa totiž schádzala zábavná spoločnosť umelcov u Oskara Nedbala, kam patril aj mladý Kubelík. Nedbal ako kapelník divadla býval s manželkou priamo v areále divadla a každý štvrtok sa u nich stretávali *Burian, Destinnová, Schütz, Ondříček, Kubelík, R. Strauss, (Leo) Slezák, Ysaye, nakladatel Bernhard Herzmansky a veľa ďalších a zábava sa pretiahla zvyčajne do ranných hodín.*[62]

No napriek tomu, čo povedal maestro novinám, tak jednoduché to nebolo – vzdať sa života na vidieku a celý čas bývať iba vo Viedni, v posledných mesiacoch vojny, no aj bezprostredne potom. Citát z iného Kubelíkovho interview z rakúskej tlače: *„Musím uživiť dohromady osemnásť ľudí. Tak to chodí, keď sa človek ožení v dvadsiatich troch rokoch a teraz ako tridsaťsedemročný má osem detí. Čo myslíte, ako sa musí dnes človek oháňať, aby zohnal múku, mäso a vajcia?“* [63]

Toto Kubelík povedal koncom vojny, v časoch, keď boli ťažkosti so zásobovaním potravinami. V jeho rodinnom živote tento čas predstavoval krátke medziobdobie, kedy predal Orlové, kúpil dom vo Viedni a chystal sa podpisovať ďalšiu kúpnu zmluvu. A tak možno jeho vetu, v ktorej je reč o jeho zodpovednosti a „vyživovacej povinnosti“ voči rodine, chápať aj ako motív, ktorý podstatne zavážil pri kúpe ďalšieho panstva na Slovensku.

Druhá slovenská kapitola

Na jar 1918 sa uskutočnilo sťahovanie do Bytčice. Nevieme, aká náhoda zaúčinkovala, že Kubelíkovci získali panstvo s kaštieľom v tejto malej obci na okraji Žiliny, ktorá je dnes už súčasťou mesta. Vie sa, že ho za päť miliónov korún kúpili od kniežeťa Otta Windisch-Graetza.[64] Vtedajší stav a vybavenosť pôvodne barokového Kališovského kaštieľa si možno dobre predstaviť, keď si uvedomíme, že Otto kúpil panstvo v 1904, bezprostredne po tom, ako vystúpil z armády, od baróna Armina Poppera.[65] Popperovci vlastnili a obývali kaštieľ niekoľko desaťročí. Informácie o tom, že kaštieľ bol celý čas od 1858 neobývaný a teda chátral, až pokým ho neprevzali Kubelíkovci, vyvracia niekoľko faktov. V roku 1900 sa tu napríklad konala veľká slávnosť, na ktorej početná delegácia z Budapešti odovzdala

[62] Buchner, Nedbal (pozn. 17), str.134-135.
[63] Neues Wiener Journal, 11.mája 1918.
[64] Welt-Blatt, 7.augusta 1918.
[65] Armin barón Popper von Podhrágy (!860-1924) absolvoval 1884 štúdiá na Univerzite vo Freiburgu. Bol synom a dedičom podnikateľa Leopolda Poppera, ktorý dosiahol povýšenie do šľachtického stavu, poslancom na uhorskom sneme a podnikateľom (o.i. dal postaviť reprezentatívny hotel Alžbeta v Trenčíne). Jeho synovec Friedrich Leopold Popper (1886-1953) bol ženatý so slávnou moravsko-rakúskou opernou speváčkou Mariou Jeritzou. Lazaros C. Triarhou: The Berlin Ophtalmologist Bernhard Pollack. Raleigh, North Carolina, USA, 2011, str. 35, 54, 55.

majiteľovi Dr. Arminovi Popperovi, poslancovi na uhorskom sneme diplom čestného uhorského občana za zásluhy o kultúrne a humanitárne inštitúcie ako aj zásluhy v hospodárskej oblasti.[66] Popper by sa bol sotva pochválil pri takejto príležitosti sídlom, ktoré by nebolo v bezchybnom poriadku. Navyše pri svojich častých pobytoch vo Viedni udával ako svoju adresu Bytčicu.

V tlači sa písalo, že Popperov nástupca v kaštieli, knieža Windisch-Graetz, sa bude na tomto panstve venovať poľnohospodárstvu a že sa tu usadí s manželkou.[67] Bola ňou dcéra arcikniežaťa Rudolfa, smutne známeho hrdinu tragédie v Mayerlingu, a teda cisárova vnučka. Mimochodom najobľúbenejšia vnučka. Ako informovala tlač, kaštieľ bol pre nových obyvateľov „upravený“ a zariadený.[68] O tom, že by tu manželia žili dlhšie, však možno pochybovať. Lebo kniežací pár bol povestný nielen odlišnými záujmami ale aj veľkými manželskými nezhodami a tak na dennom programe bolo skôr cestovanie. Otto sa zaujímal o kone a šport, kňažná Alžbeta Mária uprednostňovala pobyty na cisárskom majetku v českých Ploskoviciach a ešte viac na istrijskom ostrove Brioni. A tak poslednú „úpravu“ kaštieľa v roku 1905 mohol pravdepodobne naplno využiť až jeho ďalší majiteľ od roku 1918, Jan Kubelík. Súčasťou tohto lietavského panstva boli žrebčince (knieža Otto, veľký milovník koní a člen viedenského Jockey-klubu dostal roku 1909 iba na chov jazdeckých koní od cisárskeho dvora 193.000 korún) a tiež časť mobiliára v kaštieli. Mimochodom kniežací pár sa krátko po predaji Bytčice rozlúčil a o pár rokov neskôr sa cisárova vnučka stala sociálnou demokratkou a do dejín Rakúska sa zapísala ako „červená arcikňažná“.[69]

Kňažná Alžbeta Mária Windisch-Graetz (foto: *Sport und Salon,* august 1905)

Bytčické panstvo malo slúžiť rodine husľového virtuóza predovšetkým na obživu vlastnej rodiny. Zámok bol menší ako Orlové, mal ľudskejšie rozmery, no patrilo k nemu viac hospodárskej pôdy. Národnie noviny oznamovali: *Virtuóz Jan Kubelík trenčianskym veľkostatkárom*. A zdôraznili, že kúpil *najkrajšie obydlie trenčianskeho Považia, prírodne i architektonicky veľkolepé*.[70] Keďže maestro vlastnil opäť lesy, hodlal sa zamerať aj na ťažbu

[66] Pester Lloyd, 9.októbra 1900.
[67] (A) Sport und Salon, 1.apríla 1905, str. 4 a 6. (B) Pozri aj Hannes Stekl, Marija Wakounig: Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20.Jahrhundert, Viedeň 1992.
[68] Tamtiež (A).
[69] Tamtiež. (B), str. 73-75, 84-85, 92, 99-102, 159, 169; Martin Prinz: Die letzte Prinzessin,Berlin 2016, str. 217.
[70] Národnie noviny, 21.marca 1916.

a predaj dreva. Čiže byť skutočným statkárom. Niektorí novinári, predovšetkým z Viedne, mu nevedeli odpustiť, že si neberie príklad z *nemajetného Franz Schuberta* či *od zimy sa trasúceho Beethovena* a písali kúsavo:

Kubelík je huslista. Síce jeden z najlepších, z najslávnejších, ale predsa iba reprodukčný umelec... Je výborné, že si husľami možno zarobiť päť, ba dokonca aj viac miliónov korún. Ale takisto sa môžeme čudovať zvláštnej všestrannosti umelca, ktorý sa zrazu dá na ťažbu dreva, na špekulácie s lesmi... Rozdiel medzi moderným umelcom a jeho menej šťastným, menej životaschopným predkom spočíva presne v tomto: ten sa totiž uspokojil s holou izbietkou pod strechou a myslel na to, čo ho čaká po smrti... [71]

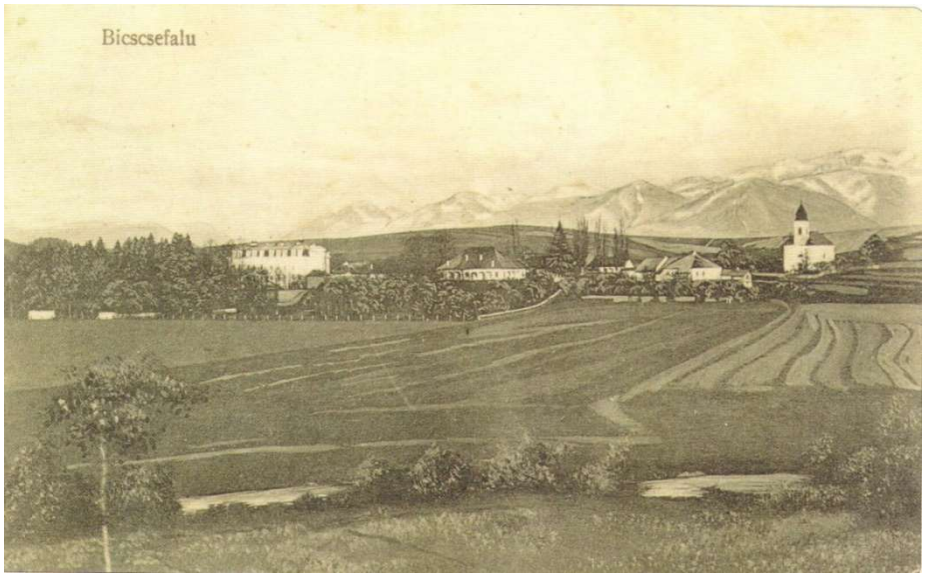

Vľavo pôvodne renesančný kaštieľ a uprostred dnes uz neexistujúci klasicistický kaštieľ s arkádami na fotografii zo začiatku 20. storočia (archív Miroslava Cambála, Štátny archív Bytča, pob. Žilina)

Bytčica mala vtedy okolo 700 obyvateľov, kostol a samostatnú katolícku faru, pošta bola iba v Žiline.[72] Železničnú zástavku na trati Žilina – Rajec predstavovala malá staničná budova, od nej sa tiahla topoľová alej vyúsťujúca do krásneho udržiavaného parku. Kubelíkovcov privítal barokový kaštieľ z polovice 18.storočia, sčasti so zaklenutými miestnosťami, postavený na vyvýšenej terase nad údolím rieky Rajčianky. Hlavný vstup do dvojpodlačnej, jednokrídlovej budovy bol (a je) od cesty, z druhej strany sa terén zvažuje ku rieke. Na ňom sa po dvoch terasách s dvojramenným schodišťom schádza do mierne sa zvažujúceho rozľahlého parku.[73] Na oboch terasách kedysi stáli zdobené stĺpy s osvetlením. Z tej nižšie položenej Kubelík hrával pod oknami svojej žene dostaveníčka.[74] Pri kaštieli bol skleník, kolkáreň, kočiareň, údajne aj tenisový kurt. A ďalej sýpka, humná, maštale, skleník,

[71] Fremdenblatt, 30.augusta 1918.
[72] Pelikán, Jaroslav: Nový miestopis Slovenska, Bratislava, 1925.
[73] Zuzana Grúňová: Barokový kaštiel v Žiline-Bytčici a niektoré kapitoly jeho histórie. In: Stavebné a environmentálne inžinierstvo, ročník 9 (2013), číslo 1 ako aj http://www.obnova.sk/diskusia/kastiel-v-bytcici (dňa 10.8.2015) ako aj Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský: Spoznávame Žilinu (97), Kaštiele v Bytčici 4. časť, in: Žilinský večerník 25. februára 2014, str. 16. Ako detská nemocnica začal slúžiť už od roku 1920, psychiatrické oddelenie existovalo v Bytčici približne 50 rokov. V súčasnosti je kaštieľ v súkromnom majetku.
[74] Podľa informácie od Štefánie Štaffenovej a Eleny Mieresovej z Bytčice, ktoré zozbierali spomienky tamojších pamätníkov, pri osobnom stretnutí 31.júla 2015.

strojné zariadenie, pálenica. Anita Kubelíková: *do Bytčice naše rodina přesunula všechen mobiliář z Orlové, kompletne všechno.*

Kaštieľ v Bytčici na historickej pohľadnici (reprodukcia: Štátny archív Bytča, pobočka Žilina)

Kubelík bol veľkostatkárom. Na jeho poliach sa sadilo, kosilo, zberala sa úroda, v mlyne v Lietave sa mlelo, na lúkach žalo, pracovalo na píle – to všetko znamenalo príjem. *Chovali sa kone, kravy, pálil sa alkohol. Bola tu divá zver, bohaté lesy, predávalo sa drevo, seno, pestovali sa zemiaky, obilie, kapusta. Kubelík sa výborne staral o zvieratá, dal zaviesť vodovodné rúry od prameňa ku stajniam, kde bol dobytok. Panský zahradník Trnovec obhospodaroval park so vzácnymi stromami a dokonca vyšľachtil špeciálne nízke okrasné stromčeky.*[75]

Dcéra Anita Kubelíková mi tvrdila, že zo všetkých majetkov, ktoré kedy vlastnili, bol bytčický práve najväčší. Pritom v Býchorách mali 16 koní, 200 kusov hovädzieho dobytka, role, lúky, záhrady, pastviny a les, mlyn a pílu a dovedna 651 ha.[76] Spomienky niekdajšej Kubelíkovej gazdinej v Bytčici boli konkrétnejšie v inom zmysle:

majster mal 12, neskôr 24 arabských koní, ostatné boli obyčajné ťažné zvieratá. Páni, najmä tí, ktorí pricestovali aj so ženami z Viedne, chodievali na poľovačky do okolia. Po večerných zábavách panstvo vyzazilo na koňoch na vychádzku cez hory do Višňového, Túria, Porúbky, Kuneradu a vracalo sa cez Rajecké Teplice, Babkov a Lietavu. Rovňan sa stal Kubelíkovým kočišom a Primus Senko bol štolba...[77]

Všeobecná situácia v zásobovaní potravinami nebola ľahká. Mali Kubelíkovci určitú výhodu v tom, že sa u nich pestovali rôzne plodiny? Štát vynášal rad za radom rôzne opatrenia a noviny prinášali počnúc januárom 1918 správy o rekvirovaní pšenice, raže, jačmeňa, ovsa, kukurice, pohánky, prosa, potom zase fazule, hrachu a orechov, zatým prišiel úplný zákaz predaja strukovín. A navyše bola v predchádzajúcom roku veľká neúroda. *Statok*

[75] Z toho istého informačného zdroja.
[76] www.obec-bychory.cz/e_download.php (dňa 6.augusta 2015), pdf pod názvom *V Býchorách bejvavalo*.
[77] Spomienky niekdajšej Kubelíkovej gazdinej M. Senkovej, sestry Primusa Senku, zo zápiskov bytčického farára Msgr. Michala Šinského (1915-1999), ktorého som navštívila na tamojšej fare 18.augusta 1988.

trpí pre nedostatok krmu a poneváč sa u nás roličky len na kravách obrábajú a mužských síl nieto, nuž ide to veru biedne, pri pluhu trápia sa len samé ženy...[78]

Obraz, ktorý utkvel v pamäti jednej z pamätníčok:[79] *Kubelíkovské dievčatká chodievali vtedy v nedeľu do kostola na omšu pekne zoradené, jedna za druhou, v panských šatočkách, na hlavách klobúčiky. A na nohách sa im ligotali čisté, krásne topánočky. Bolo to v dobách, keď v tomto chudobnom hornouhorskom regióne deti chodievali bosé.* No v dedine na rodinu spomínali a dodnes spomínajú iba v dobrom. *Služobníci i obyvatelia Bytčice čoskoro vycítili, že nový majiteľ oproti grófom a barónom, je človekom iným. Už tým, že bol Čech a v pomere k miestnemu obyvateľstvu sa ukázal ako láskavý človek.*[80]

1918. Boli to pohnuté časy. Vojna sa síce oficiálne skončila, no hospodárska situácia bola neutešená, navyše nastal boj Slovensko. V októbri 1918 prišiel prevrat. A vyhlásenie republiky. *Kubelík okamžitě odjel na tu velkou parádu do Prahy,* povedala dcéra Anita Kubelíková. 7. decembra vláda menovala Dr.Vavra Šrobára ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska a o päť dní sa Šrobár usadil so svojim ministerstvom v Žiline. Žilina bola teda prvým sídlom slovenskej vlády a hlavným mestom Slovenska do 3.marca 1919.

August 1988. Telefonujem do Štátneho oblastného archívu v Bytči, ktorý uchováva písomnosti z územia niekoľkých bývalých stolíc a teda z pomerne širokého teritória: z okruhu Trenčína, Žiliny, Oravy, Liptova.

Nemáte náhodou nejaké archiválie o Kubelíkovi? Pýtam sa naivne – vtedy ešte celkom neskúseno.

Veru ano. Práve sme spracovávali archív Krajského súdu Trenčianskej župy. Nachádza sa ňom aj spis od jedného žilinského právnika. Môžete si ho prísť preštudovať.

A tak o pár dní idem rýchlikom na dva dni do Bytče.

V tamojšom turzovskom zámku, kde archív dodnes sídli, dva dni poctivo opisujem z neveľkého spisu jeden hárok za druhým a z niektorých si robím aspoň výpisky.

Spis Dr. Jozefa Krupca. Moja prvá skutočná „archívna rešerš“.

Situácia bola jasná. Kubelík ako majiteľ statku potreboval nielen profesionála-správcu, napokon tých mal dokonca dvoch, ale aj právnika priamo na mieste, ktorý by sa staral len o problémy vyplývajúce z novej situácie. Iného advokáta mal v Prahe.

Rok 1919. Československo bolo samostatné, utváral sa charakter štátu. Mladá republika musela radikálne riešiť aj hospodársku situáciu. Pre Kubelíkovu rodinu to malo samozrejme následky, s ktorými nemohli počítať, keď panstvo kupovali. Hneď z jari zastavili

[78] Slovenské ľudové noviny, 26.apríla 1918 (list čitateľa).
[79] Podľa informácie Eleny Mieresovej o jej matke, narodenej roku 1912, pri osobnom stretnutí 31.júla 2015.
[80] Bytčica 1409-2009 (bulletin). 600 rokov od prvej písomnej zmienky o obci Bytčici, Matica slovenská Bytčica a mesto Žilina, 2009.

poštový styk s Maďarskom, od 10.marca bol zakázaný poštový styk z cudzinou. Z vkladných knižiek a bežných účtov sa smelo vyplácať iba 15 percent. Zatým nasledovala výzva na platenie daní republike a v apríli 1919 bol schválený zákon o pozemkovej reforme, ktorý rámcovo rozhodol o zábore majetku nad 150 ha poľnohospodárskej pôdy alebo 250 ha pôdy celkovo. Samozrejme pár mesiacov to ešte trvalo, kým všetky nové zákony dospeli do štádia uvádzania do praxe.

Na začiatku týchto prevratných hospodárskych zmien, vo februári 1919, Kubelík uzavrel zmluvu so žilinským právnikom Dr. Jozefom Krupcom.

Po návrate z bytčianskeho archívu idem k môjmu otcovi, zreferovať mu, čo som sa dozvedela. Poznáš žilinské meno Krupec? Doktor práv Jozef Krupec?

Ale ano, samozrejme. Naše rodiny sa dobre poznali. A s bratom Jojom som chodieval na Veľkú noc polievať jeho dcéry. Jedna bola v našom veku, zostala potom bývať v Žiline, tá druhá sa vydala do Bratislavy.

Aha... (Na to sa nedalo reagovať inak.)

Zistím Ti, ako sa volá a kde teraz býva.

Vďaka.

O týždeň už cestujem do Žiliny k pani Alžbete Šímovej, rodenej Krupcovej. Čakala ma s čerstvo upečeným koláčom, čiernou kávou a ovocím. Vyhradila si na mňa celé popoludnie až do hlbokej tmy, čo bohato využívame. Spomína na Kubelíka a na jej vlastného otca, rozpráva o svojich zážitkoch u *zámockých pánov* v Bytčici. A ukazuje mi pár vzácnych fotografií. A na záver ma zavedie do svojej spálne. Pekná, však? Bolo mi ju ľúto dať preč... Je od maestra Kubelíka.

No nielen to, pani Šímová mi rozpráva aj o svojom starom otcovi, Dr. Rudolfovi Krupcovi, zakladateľovi Tatra-banky. Vlastnil kaštieľ vo Višňovom a T.G. Masaryk s rodinou u neho trávieval letné týždne...

Vtedy stíši hlas, akoby sa obávala, že steny sú priepustné. Čiastočne má pravdu: aj keď v roku 1988 by už nikoho nezavreli za „reči o Masarykovi“, nadšení by rozhodne neboli. A aj môj šéf v Československom rozhlase by asi s hrôzou reagoval na takýto „novinársky“ materiál.

Čo mi rozprávala pani Alžbeta Šímová, rod. Krupcová:[81]

Môj otec, Dr. Jozef Krupec (1884-1947), bol právnym zástupcom Jana Kubelíka od roku 1919. Neviem, ako sa zoznámili. Možno to bolo v nejakej žilinskej spoločnosti alebo niekto

[81] Naše stretnutie sa uskutočnilo 9.septembra 1988 v Žiline-Bánovej. Všetky ďalšie citáty Alžbety Šímovej vyskytujúce sa v tejto štúdii pochádzajú z tohto rozhovoru.

doporučil môjho otca Kubelíkovi. Alebo jednoducho prostredníctvom poľovačiek a rybačiek? Môj otec ich obľuboval práve tak ako Kubelík.

Naše rodiny sa stýkali pravidelne, intenzívnešie kontakty mala aj moja mama s pani Kubelíkovou. Bola to krásna žena, s červenými vlasmi vyčesanými do veľkej frizúr, ktorá netrpela veľkou skromnosťou. Mala rada nákladný život. Rozprávávalo sa, že bola veľmi zamilovaná do Kubelíka a ako chodil po koncertoch, ona ho všade nasledovala. Moja mama si s ňou dopisovala ešte dlho po ich odchode z Bytčice, pamätám sa ešte, ako vyzerali jej listy: mala veľké písmo a písala fialovým atramentom. Po niekoľkých desaťročiach moja sestra, ktorá žila v Prahe, tam vyhľadala Rafaela Kubelíka a ten sa na nás ešte dobre pamätal z detských čias.

Mám pred očami obraz, ako potom odchádzali zo Žiliny. Pred odchodom Kubelík majetok čiastočne rozpredal, no aj veľa rozdal. Môj otec vtedy od neho dostal na pamiatku secesné zariadenie spálne z jaseňového dreva od pražskej firmy Röhrs.

Život veľkej rodiny

Anita Kubelíková: *Mívali sme slavnosti v parku, chodilo se na hony. Tatíček miloval přírodu. Žili u nás tehdy - namátkou jenom několik osob: strýc, maďarská babička Széllová, vychovatelka, učitelka...*

Veľká rodina v Orlovom aj v Bytčici? Žili tu aj Kubelíkov mladší brat, klavírista František a Kubelíkov sekretár Dawson. Pani Šímová-Krupcová si pamätala aj na ďalších: *niekedy u nich bývalo aj Ševčíkovo kvarteto.*[82] *A nastálo u nich žil Kubelíkov klavírny sprevádzač, Francúz Pierre Augiéras.*[83] *Mávali pomerne veľa hostí. A vraj viackrát prišla aj Ema Destinnová.*[84] *Viac neviem... bola som ešte decko.*

Podľa údajov z literatúry by sme mohli ešte doplniť aj ďalšie mená možných návštevníkov v Bytčici: klavírista Paul Weingarten, Oskar Nedbal so ženou, Rudolf Friml, skladatelia-kolegovia ako J. B. Foerster a možno aj o voľačo starší Karel Weiss, ktorý mal už vtedy za sebou niekoľko opier a operiet a slávny tenorista Leo Slezák. Nie je vylúčená ani návšteva Richarda Straussa, ktorý sa mal liečiť v kúpeľoch Rajecké Teplice, vzdialených od Bytčice zo desať kilometrov. Kubelíka s ním predsa spájalo dlhé priateľstvo. Pravdepodobne boli v Bytčici aj Viliam-Figuš Bystrý a Miloš Ruppeldt, agilný organizátor hudobného života na Slovensku a ďalší priatelia spomedzi českých, maďarských a rakúskych hudobníkov, o ktorých sa žiaľ nezachovali správy. A samozrejme prišli do Bytčice Kubelíkov agent a právni zástupcovia z Prahy, ktorí mali na starosti inú agendu ako „statkársku“.

---

[82] Ševčíkovo kvarteto vzniklo roku 1903. Obsadenie: 1. husle Bohuslav Lhotský, 2. husle Karel Procházka, viola Karel Moravec, vionlončelo v tom čase už Antonio Fingerland. Prví traja boli žiami Otakara Ševčíka.
[83] Pierre Augiéras absolvoval s Kubelíkom prvé povojnové americké turné. Zostal žiť v USA ako komponujúci klavírny pedagóg. Od 1921 bol medzi prvými učiteľmi na novozaloženom Eastman School of Music.
[84] Štaffenová, Mieresová (pozn. 74).

Okruh priateľov a známych v Žiline vyzeral podľa Kubelíkovej dcéry Anity takto: *stýkali sme se tam s manželi Fodorovými, on byl zubařem, s českým učitelem Jaroslavem Všetečkou,*[85] *s „grófem" Gejzou Csákym z Budatína, jeho ženou Erži (Alžbetou) a dcerou Natálií, která byla asi tak stará jako já*[86]*. A taky s Némešovými, s Dr. Krupcem a dalšími. Lékaře sme měli taky v Žilině, i lékárníka – Hladného, na horním náměstí...*

Akou rečou sa hovorilo? Zo spomienok kubelíkovskej gazdinej vyplýva, že maestro rozprával po česko-slovensky, miešal s úspechom oba jazyky dohromady. Jeho žena zostala pri maďarčine.[87] Dcéra Anita to spresnila:

Mluvili jsme doma maďarsky, německy a česky. S matkou maďarsky a rodiče mezi sebou německy, jelikož matka se nenaučila natolik česky. Když se tatíček vrátil z turné, přešli jsme my děti okamžitě do češtiny. Trval na tom a moc se mu nelíbilo, když jednou po návratě zjistil, že děláme v češtině chyby. 0kamžitě angažoval pro nás učitele češtiny, ktorého našel v Žilině. A pak o něco později přivedl učitelku z Prahy, která u nás už zůstala.

Čomu sa venoval maestro mimo hrania, komponovania – v Bytčici to bol Koncert č. 3 – a „statkárčenia"? Podľa dcéry Anity *moc rád měl rybaření, jezdil na koni, dělal vyjížďky do polí, a dbal na to, abychom chodili i my děti. Často sme byli na Bukovci a jiných kopcích.*

Alžbete Šímovej utkvela v pamäti jedna úsmevná príhoda :

Raz v lete sme išli z rybačky, vtedy bolo ešte v Rajčanke veľa rýb, a otec nás vzal ku Kubelíkovcom. Pre mňa a moje sestry to bolo ohromujúce. Elegantne zariadené izby a vôbec celé prostredie... Najprv nás zobrali do parku, kde sa Kubelíkove deti hrali na telefón s akýmisi šnôrami – to bolo pre nás čosi celkom extravagantné. Potom nás zobrali hore na prvé poschodie do jednej z detských izieb, kde bola spústa hračiek. Vrchol všetkého ale bola slávnostná večera. Lokaj tmavej pleti – neskôr mi prezradili, že to bol Ind – chodil od jednej k druhej a v bielych glazé rukavičkách nám ponúkal jedlo. My sme na to neboli zvyknuté, dokonca sme vtedy ešte ani nevedeli používať nôž. Bolo to veľmi trápne a kubelíkovské deti sa smiali, že nevieme krájať nožom. Ja som vtedy mohla mať asi tak osem rokov, sestry boli mladšie.

Aj gazdinej sa vryli do pamäti zážitky z rokov, ktoré strávila u Kubelíkovcov:

Kubelík bol fajnový človek, ktorý nám dedinčanom nikdy nedal cítiť „ja som viac". Aj jeho žena mala šľachetné srdce, no bola tak trochu horenos. A rozkazovačná aj živelná. A čo predovšetkým – žiarlila na iné ženy, nedokázala ich zniesť. Často preto vyvolávala scény a potom sa urazila a prestala s Kubelíkom rozprávať. A on potom musel žobroniť. O pol druhej v noci jej hral pod oknom na stradivárkach, až kým sa nevyklonila a neodpustila mu. Jeho hra mala vždy blahodárny účinok. No niekedy reagovala pani grófka prudko a ušla mu do Viedne. A on potom sadol na vlak a išiel po ňu.[88]

Kto tvoril kubelíkovskú rodinu počas rokov trávených na Slovensku? V prvom rade to boli umelcove deti:

---

[85] Všetečka vydal knižne o pár rokov neskôr turistických sprievodcov z tohto regiónu.
[86] Grófka Natália Csákyová (1908-1997) sa vydala za Jeana de Montesquiou-Fezensaca, príslušníka jedného z najstarších šľachtických rodov vo Francúzsku. Jej otec Gejza (1878-1974) bol od roku 1908 dedičom zámku a panstva Budatín.
[87] Spomienky niekdajšej kubelíkovskej gazdinej M. Senkovej (pozn. 77).
[88] Z toho istého zdroja.

Anita (Anna, 19.6.1904-10.3.1991). Učiteľom jej bol najprv otec, potom Bohumil Lhotský, Štěpán Suchý, Otokar Ševčík. V roku 1926 absolvovala pražské konzervatórium, neskôr si zdokonaľovala husľovú hru v Budapešti u zakladateľa maďarskej husľovej školy Jenö Hubaya[89] a krátko aj u Eduarda Záthureckého. Verejne vystúpila po prvý raz spoločne so sestrou-dvojičkou Mary, odvtedy vystupovala so štandardným repertoárom. Tiež maľovala a vystavovala obrazy, o.i. vo Viedni v roku 1936.[90] Ako spoluinterpretka Bachovho dvojkoncertu účinkovala s otcom a sestrou v Prahe, vo Viedni, v Paríži a v USA (1935-38). Bola vydatá za maďarského agronóma I. Reményiho (1937-40), po rozluke s ním žila v Prahe.[91] Koncertná činnosť.

Dcéra Mary (Mária, 19.6.1904-10.8.1988), mala spočiatku tých istých učiteľov ako jej sestra-dvojička. Pre nemoc nemohla dokončiť pražské konzervatórium. V Budapešti bol jej učiteľom prof. Studer z Lisztovej akadémie. Po svadbe s inžinierom F. Klinzom (Opatija 1926) obmedzila koncertnú činnosť a žila v Taliansku. Koncertnú činnosť obnovila až po návrate do vlasti (1943). Bola koncertnou majsterkou ústecko-karlovarskej opery (od 1945) a operety v Tepliciach (1949-59).[92]

Jana (Johana, 9.2.1906 Debrecín-?) študovala husle a spev. Neskôr žila v Hamburgu, mala tiež maliarske sklony, portrétovala otca.

Dcéra Klára sa narodila 1.3.1907 v hoteli vo Voloske pri Opatiji. Dostala vzdelanie v odboroch husle, spev a maľba v Prahe (u Županského a Kalvodu).[93] Stala sa akademickou maliarkou, ale nezanedbávala ani klavír. Známy je jej portrét otca.

Ako piata v poradí sa narodila Tatiana (20.5.1909 Býchory-1987). Žila v Košiciach a Ostrave, vydala sa za továrnika Hermana Yordana v USA.[94] Syn Jan Kubelik Jordan vyučoval v Amerike klavír.

Najstarší syn Jeroným Rafael (29.6.1914 Býchory-11.8.1996, Luzern vo Švajčiarsku), študoval na Pražskom konzervatóriu. Svetoznámy dirigent a skladateľ, ktorý sa ešte v mladosti stal šéfdirigentom Českej filharmónie a po emigrácii pokračoval na tom istom poste u Chicagských symfonikov, v londýnskej kráľovskej opere Covent Garden a v Symfonickom orchestri Bavorského rozhlasu v Mníchove.

Kristián (13.6.1915 Býchory-?) dostal v detstve ťažkú chorobu, v dôsledku ktorej sa u neho prejavila duševná zaostalosť.[95]

Posledným dieťaťom bol Jan Gracián (17.12.1917, Viedeň), ktorý zomrel ako dvojročný v Bytčici.

K najbližšej rodine patrili aj bratia Jana Kubelíka. Starší Václav, ktorý bol dobrým klavíristom a mladší brat František, klavírista a pedagóg, ktorý pôsobil v Rusku, neskôr v Prahe. U slávneho brata žil viacmenej iba cez 1.svetovú vojnu, kedy mu robil aj doprevádzača.

Ďalším rodinným príslušníkom bola Kubelíkova ovdovelá svokra Mária Széllová, o ktorej Anita Kubelíková hovorila ako o maďarskej babičke.

---

[89] Československý hudební slovník, Praha 1963, 1.diel, str. 775.
[90] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 68.
[91] Čs. hudební slovník (pozn. 89), str. 75 a Dostál, Kubelík (pozn. 2).
[92] Tamtiež. Ako aj Vlasta Reittererová: A ti druzí... Rok české hudby 2014, Harmonie 2014/ 8.
[93] Hoffmeister, Kubelík (pozn. 51), str. 45.
[94] Jandík, (pozn. 13) str. 296 a Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 68.
[95] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 57.

Jan Kubelík (v strede) so šiestimi deťmi, priateľom Lhotským (vľavo) a bratom Františkom (vpravo). Vpredu stojí Rafael Kubelík. Fotografia vznikla s veľkou pravdepodobnosťou v zámockom parku v Bytčici okolo roku 1920. (Foto: autor neznámy, reprodukcia z knihy: Stanislav Jandík: Čaroděj houslí, Praha 1949)

Dôležitou postavou, hoci bez príbuzenského vzťahu, bol Ind, ktorého ľudia z neznalosti považovali za černocha, prípadne za indiána – Dawson.[96] Plným menom Charles M. Surandranath sa narodil 14.9.1877 v Prednej Indii a detstvo prežil na Cejlone. Bol o tri roky starší ako Kubelík, s ktorým sa zoznámil ešte ako študent. Od 1905 bol u svetového virtuóza a sprevádzal ho 25 rokov vo funkcii, ktorú nemožno označiť jedným slovom, bol v jednej osobe sluha, osobný strážca, sekretár, pomocník aj spoločník na cestách. A predovšetkým bol bezvýhradne odovzdaný Kubelíkovi. Až v dramatickom roku 1931 sa rozlúčil s maestrom a zostal žiť v Prahe.[97]

Hudobný skladateľ a majster pera J. B. Foerster vylíčil takto zážitok zo stretnutia s Dawsonom pred jedným z viedenských Kubelíkových koncertov:

... pred vchodom mi zastúpi cestu veľký muž, exotického typu, na hlave turban, oblečený do červeného kabátca so zlatými portami, modré zamatové pantalóny, po boku má tureckú šabľu a naznačí mi nielen výrečným gestom, ale aj nezrozumiteľným zabručaním, že vstup je zakázaný.[98]

Do „veľkorodiny“ môžeme nepochybne zaradiť aj Kubelíkových klavírnych sprevádzačov. Okrem brata Františka Kubelíka, ktorý u nich žil istý čas cez vojnu, bol to už viackrát spomenutý Pierre Augiéras. Spolupráca a priateľstvo s ním sa datovali už od čias v Býchorách.

Určitým spôsobom možno počítať k rozšírenej rodine aj impresária, ktorý s umelcom spolupracoval dovedna 24 rokov. Napokon či už priamo alebo nepriamo, svojou činnosťou, svojimi rozhodnutiami zasahoval do chodu domácnosti a ovplyvňoval život rodiny. Bol to

[96] Dalibor, 15.novembra 1921, str. 8.
[97] Jandík, (pozn. 13) str. 296.
[98] Foerster, Poutník (pozn. 51), str. 191.

Julius Skřivan (nar. 1860), o generáciu starší ako Kubelík. So skúsenosťami z aktivít s Františkom Ondříčkom, Emilom Sauerom či Enricom Carusom a vytríbeným zmyselom pre americký typ reklamy mal veľký podiel na Kubelíkovom závratnom vzostupe. Jeho smrť v roku 1923 musela znamenať pre Kubelíka veľkú stratu. Nástupcom sa stal Gustav Armin Svojsík (1880-1940), pôvodne spevák, ktorý pracoval pre Kubelíka so svojou agentúrou *Svojsíkovo koncertní a divadelní ředitelství v Prahe* až do smrti.

Vráťme sa teraz od rodinnej či veľkorodinnej problematiky späť do širšieho rámca, k celospoločenskej situácii. V novom štáte sa pomaly začala prebúdzať kultúra a noviny prinášali prvé informácie o divadelných predstaveniach. Na jeseň 1919 sa zakladala Československá kancelária pre usporiadanie koncertov a zábav na Slovensku, ktorej účelom bolo *propagovať rýdze umenie v smere výchovnom a zušľachtenie hudobného vkusu*. Predbežne sa však počítalo iba s domácimi účinkujúcimi. K umelcom, ktorí hneď podpísali spoluprácu, patril aj Jan Kubelík.[99]

Ako jednu zo známok renesancie kultúrneho života možno hodnotiť iniciatívu brnenských novín, ktorá vyslala svojho redaktora na Slovensko, aby priniesol reportáž o virtuózovi Kubelíkovi. Verejnosť o ňom nepočula takmer päť rokov. Redaktor Jaromír John[100] pricestoval do Bytčice rajeckou lokálkou v októbri 1919. Jeho materiál nie je ani sociologickou ani psychologickou analýzou, autorovi sa však podarilo umne naskicovať svieži obrázok zo života kultivovaného „statkára“,[101] a jeho popis kaštieľa i života v ňom predstihne svojou výstižnosťou a životnosťou výpoveď akejkoľvek dobovej fotografie. (Zámerne ponechávam citácie z článku v pôvodnej reči, aby sa nezmenšil účinok autorovej poetickej češtiny.)

„Slovenské sídlo Jana Kubelíka je statkářský dům s řadou velkých oken, s balkonem, na němž pestří se květiny: rozlehlá vila, jejíž barokní fasáda je tak skvěle obílena, že zdá se jakoby byla naškrobena, vyžehlena... jest zasazena v rustikálně idylické prostředí... jako vlídná bílá kostka, jejíž pozadím jest park se starými stromy, divočinami, cestami polozarostlými popředím hospodářské budovy, jimiž projíždějí vozy svážející úrodu. Ozývá se chrochtání vepřu a puťkání krut, které zvědavě dívají se drátěným plotem na člověka cizího, tu, kde znají se všichni, pán nepán a žijí v důvěrném styku.... Myslil jsem právě na Jasnou Poljanu v Rusku, když šel jsem vesnicí, mezi nahnutými, zanedbanými baráčky, viděl rozvalené ploty, rozházená hnojiska, struhu s podemletými brehy, patřil na vychrtlé, olysalé koníky svážející obilí, plné bodláčí a lopuchu...“

Autorovi na tomto mieste napadá asociácia s Tolstojovou Jasnou Poľanou a kladie si otázku, ako je možné zlúčiť v postave Kubelíka dva úplne kontrastné spôsoby života – na jednej strane tento dedinský, na druhej povinnosti cestujúceho virtuóza, ktorý onedlho nastúpi s husľami v ruke do pražského vlaku a potom bude pokračovať do Londýna či Paríža k svojim fanúšikom. Popis pokračuje ďalej:

„...pumpa hnaná motorem čerpajíc vodu do chlévů stejnoměrně si taktuje, ťopky za plotem zobají zrní, na trávníku hrabe slepice, stromy parku zašumí... Po pískovém prostranství zvolna kráčí ordonance k panu podplukovníkovi A. Hrbenskému. Je velitelem pluku usazeného

[99] Slovenský denník, 1.októbra 1919.
[100] Jaromír John (1882-1952), vlastným menom Bohumil Markalous, bol stredoškolský, neskôr vysokoškolský profesor, novinár a spisovateľ, výtvarný estetik a kritik. V tom čase práve začal ako novinár, nastúpil do redakcie Lidových novín. Denník so sídlom v Brne založil roku 1893 Adolf Stránský, po 1.svetovej vojne sa vyprofiloval ako platforma intelektuálov a ťažisko sa pomaly presúvalo do Prahy.
[101] Jaromír John: Návštěvou u Jana Kubelíka, in: Lidové noviny (ranné vydanie), 4.novembra 1919.

po stodolách bičických, hostem Kubelíkovým a bonhommením pánem vyznamenaným v bojích o Slovensko...Před mou židlí válejí se v písku děské hračky."

Tento fakt si zaslúži bližšie vysvetlenie. V roku 1919 dal Kubelík naozaj časť kaštieľa k dispozícii vojenským jednotkám, aby tu mohli ubytovanie vojakov a na terase boli umiestnené poľné delá. Pokiaľ ide o spomínaného podplukovníka: bol to Arnošt Hrbenský, (1891-?). V 1.svetovej vojne slúžil ako vojak, roku 1918 vstúpil do novoutvorenej československej armády. Velil najprv 2.pešiemu pluku (neskôr 44.pluku),[102] potom ho operatívne nasadzovali do skupín, ktorých úlohou bolo *presadzovať ústrednú štátnu moc a zvládnuť špecificky slovenské pomery za pomoci československého vojska*.

Maestro očami Jaromíra Johna: *...hospodář. Kráčí spěšným krokem, oblečen pracovním, důkladným šatem, jak nosívají statkáři, kteří sami dohlížejí na polní práci, v kožených gamaších ...usmívá se ve snědé tváři do brunátna opálené, svěží, zdravým kypící, na první pohled čistokrevný venkovan, Slovák s dlouhými vlasy řekl bys, kdyby nebylo jemných, oduševnělých rysů v jeho obličeji, toho neoznačitelného výrazu, kterým poznáváme umělce a lidi umělecky cítící.*

Článok pokračuje ďalej popisom Jana a Marianny Kubelíkovcov. Tento obrázok manželského života, v ktorom panuje nevídaná súhra a pokojná láska, bol výsledkom autorových prchavých dojmov, ktoré nazbieral počas krátkej návštevy. Rozprávanie dcéry Anity na túto tému prezrádza voľačo iné:

Nechci očerňovat naší matku, ale tatíčka musím obránit. Matka nám nedala cítit mateřskou lásku, vlastě nevíme, co je to mateřská náruč. Maďarská babička, třebaže nebyla pokrvevní příbuznou, nám pak nahrázela mateřskou lásku. Naše matka zatím běhala kde-kudy a dělala tatíčkovi bezdůvodně žárlivostní scény a křičela. V mém dětství bylo příliš mnoho nezhod a hádek. Taky mu utíkala, když ho chtěla vytrestat. Byla zvyklá, že všichni a všechno se jí prizpůsobí – a to již od dětství. Už v mladosti byla krasavice, nejhezčí žena v Debrecíně. Vdala se za hraběte Csákyho, který byl armádním důstojníkem.[103] *A všichni sa jí klaněli a chválili její nádherný vzhled. Brzy se s ním dala rozvést.*

Diskrepancia medzi obomi pohľadmi je viac než zrejmá. Na jednej strane idealizovaná selanka redaktora, ktorý registroval to, čo videl v priebehu necelých 24 hodín, na druhej strane z odstupu desaťročí pohľad dcéry, ktorá sa neskôr stala otcovou dôverníčkou, postoj poznačený priamymi a možno tiež nie vždy najpríjemnejšími zážitkami, postoj kritický:

S tatíčkem se seznámili tahkle: hrál v Debrecíně. Matka byla na koncertě, seděla v první řade a visela zrakem na mladém přtažlivém houslistovi. Všiml si toho – pochopitelně. Neměl zkušenosti, neuměl odolat, neznal ženy. Po koncertě mu šla vdaná pani Csákyová gratulovat do zákulisí spolu se svým adoptívním otcem. A hned jej pozvala, aby u nich doma hrál na

---

[102] http://www.kvh-lbc.wz.cz/Pages/pp.htm# ako aj http://forum.valka.cz/search/do/0?search=hrbensky (dňa 10.augusta 2015). Koncom roku 1918 a v roku 1919 Hrbenského nasadzovali operatívne ako veliteľa rôznych skupín, ktoré sa zúčastnili na zaisťovaní úloh spojených so zabezpečením hraníc ČSR ešte pred Trianonskou dohodou. V prvej polovici roku 1919 stál na čele 1.pešej brigády vo funkcii podplukovníka, ktorá operovala na východe krajiny (Spiš, Zemplín), ale aj vo Zvolene, Banskej Bystrici. Po mierovej konferencii v júni 1919 ohľadne stiahnutia maďarských vojsk zo Slovenska a maďarsko-československých hraníc situácia sa konečne ukľudnila. Prikročilo sa k demobilizácii jednotiek, no na Slovensku zostala istú dobu ešte 2. a 3. divízia. Akým jednotkým velil Hrbenský v jeseni 1919 a bol s nimi ubytovaný v Bytčici, sa mi nepodarilo zistiť. Jaroslav Kuthan: V těžkých dobách http://www.valka.cz/clanek_11055.html ako aj Hronský, M. – Krivá, A. – Čaplovič, M.: Vojenské dejiny Slovenska IV. (1918 – 1939). Bratislava 1996. Poznámka na okraj: v Žiline sa nachádzalo od júna do konca októbra onoho roku Zemské vojenské veliteľstvo na Slovensku.

[103] Rodený Košičan Koloman Csáky (1876-1943) sa oženil s Mariannou Széllovou v Debrecíne v roku 1898.

druhý den matiné. Impresário Skřivan byl proti, vždyť měli před sebou kompletně plný zájezdový program, jenomže Kubelík sa zatnul a řekl: zůstanem. Hrál na domácím koncertě u Széllových a od toho dne začala sporadická korespondence. Asi po dva a půl roční pauze Kubelík opět koncertoval v Rakousko-Uhersku, ve Vídni. Naša matka tam přijela se svým adoptívním otcem. A u té příležitosti se už zasnoubili, ve výtahu. A až pak začal rozvod s Csákym.

Vráťme sa ešte k novinovému rozhovoru, či skôr reportáži, o ktorej písal mimochodom aj Bratislavský denník[104] a citoval z nej niektoré časti. Napríklad aj to, že Kubelík ešte do vianoc absolvuje tri koncerty s Českou filharmóniou, kde predstaví vlastné koncerty D dur, A dur a D dur s orchestrem, ktoré skomponoval počas vojny na Slovensku. V závere článku hrdo stálo: *Kubelík též pravil, že na Slovensku zůstane.* Život však Kubelíkove plány zmaril.

Reportáž z Bytčice bola šéfredaktorom progresívnych a vysoko kvalitných brnenských Lidových novín načasovaná správne: 14.novembra Kubelík účinkoval v Prahe spolu s Českou filharmóniou a Václavom Talichom, kde skutočne hral tri vlastné koncerty, plody vojnového odmlčania sa.[105] Všetky tri koncerty vyšli tlačou až v roku 1920, v pražskom vydavateľstve Starý. 12.decembra mal ďalší koncert v Prahe, zatiaľ čo rodina trávila čas adventu v Bytčici.

Zdalo sa, že jeho koncertná kariéra sa začína sľubne rozbiehať, že bude môcť po skončení vojny nadviazať tam, kde prestal v roku 1914. Na 20.decembra 1919 bol už dlhšiu dobu avizovaný prvý povojnový koncert v Bratislave. No história tohto koncertu sa nevyvíjala tak, ako bolo plánované. Obecenstvo prejavilo veľký záujem o predvojnového virtuóza, o vstupenky sa prihlásil – vzhľadom na vtedajšie pomery a stav obyvateľstva v Bratislave – úctyhodný počet ľudí: 1600. Sála Vládnej budovy však mala iba 600 sedadiel a preto ponúkli záujemcom reprízu koncertu: *... oznamujeme, že nás slavný mistr uvolil se následkem obrovské účasti vyhověti našemu p.t. obecenstvu a uspořádá v měsíci lednu svůj druhý koncert, při kterém Československá koncertní kancelář vezme zřetel na všechny, kterým se vstupenek nyní nedostalo*. [106] Napokon sa tento vianočný koncert nekonal – kvôli tragickej udalosti v rodine – presunuli ho na ďalší rok.

Tri kubelíkovske deti sa vtedy nakazili šarlachom. Najmladší, dvojročný synček Ján Gracián chorobu neprežil. Známy detský lekár a profesor na bratislavskej univerzite Jiří Brdlík, neskorší rektor UK a inak Kubelíkov priateľ, ktorého narýchlo zavolali, sa nestihol dostať v tak krátkom čase k chorému dieťaťu. 14.decembra 1919 chlapček zomrel a dva dni nato sa v Bytčici konal pohreb.[107] Náhrobný kameň, ktorý dodnes existuje pri múroch bytčického kostola, je smutným svedectvom: *Tu spočíva v Kristu Pánu Jan Gracian Kubelík, 17.XII.191-14.XII.1919. | Slzy naší bolesti | nechť v nebi zrosí | štěstí tvého ratolesti.*

Rodinné vianoce v Bytčici boli trúchlivé. *U nás panuje nyní smutek – rána je pro nás příliš veliká. K tomu ještě skoro celá rodina nemocná – influence, spála atd se jen střídají,* napísal Kubelík tesne pred Silvestrom Oskarovi Nedbalovi.[108]

---

[104] Bratislavský denník, 6.novembra 1919.
[105] Hudební revue, 1919, str. 70.
[106] Bratislavský denník, 16.12.1919.
[107] *14.decembra zomrel Kubelík Ján, syn Jána a Marianny Széll, nar. vo Viedni, bývajúci v Bytčici, pohlavia mužského, dvojročný, na chorobu šarlach. Pochovaný bol 16.dec. v Bytčici. Vojtech Aneštík, farár.* Matrika (narodených) Bytčica 1919, str. 290.
[108] Národné múzeum, Praha, divadelné oddelenie, pozostalosť O. Nedbala, list J. Kubelíka O. Nedbalovi z 29.decembra 1919, inv. č. H6A-6859.

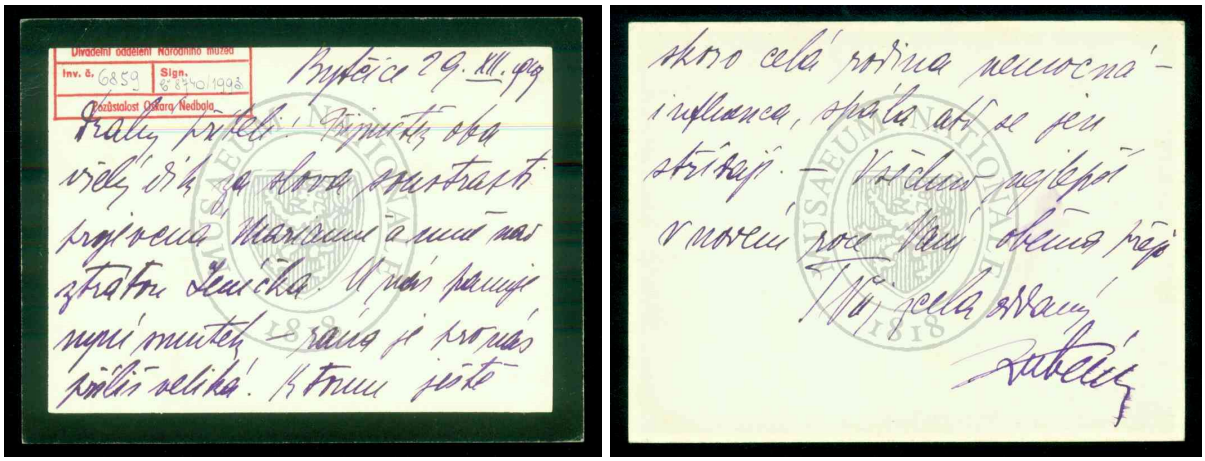

Lístok Jana Kubelíka Oskarovi Nedbalovi z Bytčice, 29.decembra 1919. Národné múzeum Praha, divadelné oddelenie, pozostalosť Oskara Nedbala, inv. č. H6A – 6859 (reprodukcia: NM Praha)

Ťažké psychické rozpoloženie Kubelík vložil do kompozície diela, ktoré mal práve rozpracované, do koncertu č. 4. Balada v jeho druhej časti sa vzťahuje na smrť tohto chlapčeka, vyjadril sa profesor Alfréd Holeček, Kubelíkov klavírny sprevádzač od roku 1931. Osobne považoval tento koncert jednoznačne na najlepšie majstrove dielo a dodal: *Tenhle jsme hráli taky nejčastěji ze všech mistrových děl. Pochopitelně s klavírem. S orchestrem je samozrejmě lepší, ale když nebylo jiné možnosti...*[109]

Hrob najmladšieho Kubelíkovho syna pri kostole v Bytčici na zábere z roku 2015 (foto: autorka)

Reakcia pani Kubelíkovej bola iného druhu. Slovo má Alžbeta Šímová, ktorej matka si s ňou dobre rozumela – obidve boli Maďarky:

Pani Kubelíková bola okultistkou a aj v tom sa zhodli s mojou mamou. Zvlášť po smrti dvojročného Graciána, čo bolo pre ňu veľkou tragédiou, pani Kubelíková sa začala okultizmom zaoberať intenzívnejšie. Darovala potom mojej mame knižku s touto tematikou, ktorú sama napísala a vydala v Budapešti.

[109] Alfréd Holeček v rozhovore 3.novembra 1988, z ktorého až na jednu výnimku pochádzajú aj všetky ďalšie jeho citované slová.

Na internete som túto knižku s 122 stranami poľahky objavila. Dokonca ju ešte stále možno získať antikvárne. [110] Pozrime sa však bližšie na oblasť, ktorá je v súvislosti s Kubelíkom najdôležitejšia. Ako to bolo s hudbou vo veľkej rodine Kubelíkovcov? Slovo má najprv Anita Kubelíková:

Nejvíc jsem se naučila od tatíčka. Přesto, že jsem měla jako učitele Hubaye. Nejdřív byla má hra chladná, na rozdíl od Mary, která se nestyděla ukázat na pódiu city. To mi řekl tatíček, když jsem se vrátila jako rozvedená do Prahy. Na jeho podnět jsem se vlastně vrátila.

Aj Rafael Kubelík najvyššie hodnotil otcov pedagogický prínos:

Od nikoho jsem se tolik nenaučil jako od svého otce. Byl pro mě bohem, byl pro mě symbolem hudby, příkladem, jak se velké problémy, které má každý umělec, nejen lehce, ale správně řeší... Nehrál pouze na housle – skrze hru na housle hledal a řešil problémy lidí, jednotlivce.[111]

V neskorších rokoch, ktoré nasledovali po perióde na Slovensku, keď deti pomaly dospievali, boli všetci členovia rodiny aktívnymi hudobníkmi alebo prinajmenšom sa venovali intenzívne aj hudbe. A ani za čias v Bytčici to nevyzeralo inak – všetky Kubelíkove deti boli umelecky nadané. Rafael:

otec hrál nejen na housle, ale také na klavír. Měli jsme doma vždy malý smyčcový orchestr. Měl jsem pět sester, všechny uměly hrát na housle, na klavír a zpívaly. Matka hrála rovněž na housle a otcův nejlepší přítel byl prvotřídní houslista.[112]

Otca síce zamestnávali koncertné cesty, ale s rodinou vždy trávil prinajmenšom vianočné a veľkonočné sviatky a celé letné prázdniny. Doma se poriadali malé koncerty a neustále se hrala komorná hudba. A tak hoci otec nebol fyzicky prítomný, bol medzi nimi prítomný vždy jeho duch, ako na vyjadril Rafael Kubelík.[113]

Zamerajme sa však konkrétne na bytčické časy. Ak aj vtedy Kubelík uprednostňoval komponovanie, neznamenalo to, že by sa bol zriekol huslí. Hrával veľmi často s dcérami[114] a cvičil asi tak, ako predtým v Býchorách – častejšie na viole, nie na husliach, lebo *cvikem na viole získává rychleji a bezpečněji žádaného výsledku.*[115]

Téma „virtuóz a jeho hudobný nástroj“ z pohľadu služobníctva ako úsmevná príhoda komorníka Štefana, ktorá prežila v pamäti obyvateľov Bytčice:

Štefan, ako ste si dovolili položiť drahocenné stradivárky na zem?? Veď je to celý môj majetok. Môžu všetky kravy v maštali podochnúť, ale mojim husliam sa nesmie nič stať! Odpoveď: *Ale miloscpán, nehnevajú sa, vedz to len zatym, kým prach poucieram.*[116]

---

[110] Kubelikné Széll Marianne: Misztériummok (séria Okultizmus), Budapešť 1923.
[111] Kubelík, Rafael: Gespräch mit Rafael Kubelik (1.časť interview, ktoré viedol Jürgen Meyer-Josten, 2.júna 1977). Archív Bavorského rozhlasu Mníchov. Citované podľa: Nikol Kraftová: Estetické postoje Rafaela Kubelíka ve světle mnichovských pramenů (dipl. práca Fil.fakulta Karlovej Univerzity), Praha 2014, str. 18.
[112] Chesterman, Robert: Conductors in conversation, [rozhovor s Rafaelom Kubelíkom z roku 1980], London 2010, s. 328, citované podľa Kraftová: Rafael Kubelík (pozn. 111), str. 14.
[113] Kubelík, Rafael: Gespräch mit Rafael Kubelik (1.časť interview: Jürgen Meyer-Josten, 2.6.1977). Citované podľa Kraftová, Rafael Kubelík (pozn. 111), str. 15.
[114] Z rozhovoru s A. Šímovou.
[115] Foerster, Poutník (pozn. 51), str. 193.
[116] Zo spomienok Štefana Dúbravíka, ktorý 28 rokov slúžil na bytčickom panstve. Citované podľa: Bytčica 1409-2009 (bulletin). 600 rokov od prvej písomnej zmienky o obci Bytčici, Matica slovenská Bytčica a mesto Žilina, 2009.

V rozhovore, ktorý viedol s Kubelíkom Jaromír John v roku 1919, maestro spomína vystúpenie, ktoré doposiaľ nebolo zaznamenané na žiadnom zozname jeho koncertov:

„Tuhle přišli ke mně naši vojáci ze Žiliny, abych jim zahrál v barácích. To byl koncert, na který hned tak nezapomenu. Představte si malé město z lepenkových baráků a v jednom z nich místnost nejvýš pro dvě stě, tři sta lidí. Ale bylo jich ten večer moc set, v místnosti nabito, hlava na hlavě, vesměs vojáků, z nichž někteří nemohli svléci ani pláště, prostě nemohli se pohnouti. První moje číslo mělo takový úspěch, že se ani nepamatuji, byla to bouře volání a potlesku, který nebral konce... Hrál jsem jim úpřimně rád a z celé duše... Moje situace byla však málo záviděníhodná. Ze sálečku stala se parní lázeň, prsty klouzaly, i pianistovi, takové vedro, že jsem ani v tropech podobného nezažil a tam jsem také koncertoval. Proto jsem nedovolil, aby právě na této produkci, před prostými vojáky a v dřevéném baráku vystoupily po prvé moje dvě nejstarší dcery, dvojčata, a hrály na housle Bachův koncert... hrají velmi dobře, třebaže jsou to ještě mladičká děvčátka (pozn.: vtedy mali pätnásť rokov)*, jsem s nimi spokojen, mají nepopíratelný talent a schválně jsem* [pôvodne] *chtěl, aby hrály po prvé v primitivným prostředí, aby se nedomnívaly, že pro ně jest hned z počátku určena koncertní síň, aby začaly skromně, jako já skromně vyrostl a začal...*

Takže Anita a Mary vtedy v súlade s otcovým prianím nedebutovali, debut sa musel odohrať na inom mieste a trochu neskôr. Kubelík vážne počítal s tým, že do svojej koncertnej činnosti zapojí aj svoje hudobne nadané deti. Keď bol roku 1920 na turné v Amerike, rozhovoril sa v jednom interview o tom, že o dva roky podnikne turné aj s dcérami.[117] K tomu však došlo až trochu neskôr. 27.júla 1926 hral na verejnosti spolu s Anitou vo Viedni Bachov Dvojkoncert. Tlač priniesla túto správu: *Dvaadvacetilelá houslistka sklidila značný úspěch za svou spolupráci s otcem a hrála s ním později mnohokráte, zvláště v Italii a v Americe* (1936).[118]

V roku 1919 maestro pod vplyvom smrti najmladšieho synčeka odriekol niekoľko plánovaných koncertov, nielen ten vianočný v Bratislave, ktorý som už spomenula a ktorý sa mal konať opäť bez nároku na honorár, v prospech Československého Červeného kríža. Do Bratislavy cestoval umelec až vo februári 1920. Mal 13.februára koncert, na ktorom predstavil po prvý raz na Slovensku vlastné skladby.[119] Náhradný koncert za bratislavský decembrový, ktorý bol odrieknutý kvôli úmrtiu malého Graciána, sa uskutočnil potom až 22.mája roku 1920.[120] Bolo to opäť vo Vládnej budove na nábreží. Päť dní na to, 27.mája, bolo už na pláne vystúpenie v Reálnom gymnáziu v Žiline. Maestro bol už medzi svojimi, v bytčickom zámku, z ktorého si popoludní spolu s klavíristom jednoducho „odskočili“ fiakrom do Žiliny.[121] Bol to – ako inak? – dobročinný koncert v prospech Divízie Červeného kríža, na ktorý predával vstupenky kníhtlačiar a kníhkupec Trávniček. Pragmatická správa v tlači:

Publikum s plnou pozornosťou sprevádzalo hru majstra umelca, ktorý svojou technikou ženie až do nemožných medzí. Kubelík predstúpil nielen ako tlmočník cudzích diel, ale ukázal sa i vlastnými skladbami. Zahral svoj Koncert D dur, a na konci ešte svoje dve „Romance bez slov“, ktoré boly vemi vďačne prijaté, lebo vyhovovaly obecenstvu svojou citovou náladou po predchádzajúcom majstrovskom podaní technicky krkolomnej Paganiniho Campanelly. Francúzsky virtuóz na klavíri p. Pierre Augiéras, ukázal sa ako jediný a výborný pianista. Nielen v sprievode majstra, ale i samostatne. Hmotná stránka koncertu je skvelá: príjmov sa

---

[117] *„Two years from now I am going to tour with the twins. They are to play the violin and I will play the accompaniment," said he. Mrs. Kubelik will travel with him.* The Duluth Herald, 6.decembra 1920.
[118] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 68.
[119] Národnie noviny, 17.januára 1919.
[120] Národnie noviny, 20.mája 1920.
[121] Viď oznam: Národnie noviny, 22.mája 1920.

dosiahlo K 14.407,20, výdavkov bolo K 888,20, takže Červený kríž dostal čistého zisku K 5407, Pečlivosť o dieťa K 4,055,70 a Alumneum reálky K 4,055,70. Teda tak po umeleckej ako i po hmotnej stránke koncert vydaril sa najlepšie.[122]

Aj dcéra Kubelíkovho právneho zástupcu Dr. Krupca bola prítomná na tomto koncerte v roku 1920:

Pamätám sa na jeho prvý koncert v Žiline. Konal sa v telocvični reálneho gymnázia, bolo to v lete, a my ako deti sme stáli pod oknom, tam, kde bola šatňa, a pozerali sme sa. Videli sme síce obrovskú spústu ľudí, no hrajúceho Kubelíka nie. Mala som vtedy okolo sedem rokov. Druhý koncert mal neskôr v kinosále Grand Bio Universum (dnes Koncertná sieň Žilinského komorného orchestra). *Aj tam sme boli s rodinou.*

V júni cestoval maestro Kubelík do Prahy, kde hral na koncerte s Českou filharmóniou a okrem toho absolvoval jeden komorný koncert. V júli opäť vycestoval z Bytčice do Prahy, kde sa konal 6.júla slávnostný koncert v Smetanovej sieni za prítomnosti prezidenta T.G. Masaryka.

Komponovanie na Slovensku

Ako Kubelík-skladateľ trávil čas v Bytčici, dozvieme sa z rozhovorov, ktoré poskytol novinám. Pochopiteľne túžil opäťcestovať po svete, jeho remeslom je reprodukčné umenie a to by opäť rád vykonával, hrať si doma pre seba ho neuspokojuje, potrebuje kontakt s poslucháčmi. Počas vojny *staral jsem se o hospodářství, o rodinu, je nás celkem třicet ke stolu... osm dětí... a pak hlavně mnoho jsem hrál a komponoval. Premýšlel jsem také o hudební naší pedagogice. Zcela jistě napíši houslovou školu na nových, přirozenějších základech, jejíž hlavní zásadu bude naučit dokonalé technice v nejkratších čase, aby byla doba mechanického výcviku snížena na minimum.*[123]

V posledných mesiacoch vojny sa Kubelík rozprával s rakúskym žurnalistom.[124] Niekoľko úryvkov z jeho bilancie: Prečo sa odmlčal na niekoľko rokov na koncertnom pódiu?

Keď hovoria kanóny, musia husle mlčať... Vo vojnovej nálade naozaj necítim potrebu hrať, čo je základnou podmienkou radostnej tvorivej činnosti. K tomu pristupuje aj fakt, že sa teraz viac venujem komponovaniu... a tiež som toho názoru, že produktívnu umeleckú aktivitu nemožno vykonávať súčasne s reprodukčnou. Práve som dokončil druhý husľový koncert s doprovodom orchestra. Počas tejto práce ma sprevádzal konkrétny pocit, že každé rozptýlenie by mohlo škodiť môjmu dielu. Ku komponovaniu človek potrebuje plnú koncentráciu a preto som hrával práve iba toľko, aby som nevyšiel z cviku, no koncertovania som sa v podstate zriekol. Iba Bratislavčanom som prisľúbil dobročinný koncert.

[122] Národnie noviny, 6.6.1920.
[123] John, Kubelík (pozn. 101).
[124] Neues Wiener Journal, 11.mája 1918.

Gespräch mit Kubelik.

Von

Richard Katz.

Prag, im Mai.

Ein vollkommen internationaler Name: Kubelik. Der Künstler mußte ebenso tüchtig sein wie sein Impresario, um diesen Klang herauszubekommen, in dem noch viel Lokalpatriotismus und Nationalstolz mitschwingen, wenn ihn ein Tschecho ausspricht. Der Krieg, der ein scharfes — wenn auch nicht unbedingt zuverlässiges — Schreibewasser für Tagesberühmtheiten ist, hat diesem Namen nichts anhaben können, denn noch heute ist er niemandem entfallen und kaum einem wird es passieren, im Gedächtnis nachstöbern zu müssen: Sackerment, wie heißt denn der Geiger mit dem sonderbaren tschechischen Namen?

Kubelik hat eigentlich wenig dazu getan, seinen Ruf während des Krieges lebendig zu halten. Bei einer Billardpartie, die erwies, daß auch ein sehr guter Geiger ein höchst mäßiger Billardspieler sein kann, fragte ich ihn nach dem Grunde seiner langen künstlerischen Karenz. Er nahm diese Frage zunächst zum Vorwand, um das Ausbleiben eines einfachen „Sieges" zu begründen, und sagte dann elegisch: „Wenn die Kanonen sprechen, müssen die Geigen verstummen." — „Das ist gewiß ebensowenig zutreffend wie alle solche Banalitäten." — „Doch. Es ist mir fast unmöglich, in der Kriegsstimmung zu jener Muße zu kommen, die eine Grundbedingung erfreulichen Schaffens ist. Dazu kommt noch, daß ich mich jetzt mehr der Komposition widme —" — „Na also, das hätten Sie gleich sagen können" — „und der Meinung bin, daß produktives Künstertum nicht gleichzeitig mit reproduktivem betrieben werden kann. Ich habe soeben mein zweites Violinkonzert mit Orchesterbegleitung beendet. Während der Arbeit hatte ich das bestimmte Gefühl, daß jede Ablenkung meinem Werk schaden könnte; man braucht eben zum

Úvodný stĺpec rozhovoru s Janom Kubelíkom v rakúskych novinách Neues Wiener Journal, rok 1918

Či nie je hádam dokonalá virtuozita tiež produktívnym umením? *Produktívne umenie hodnotím vyššie ako reprodukčné. Že viem hrať, to je mi známe.* Zložili ste aj niečo iné ako husľové koncerty? *Ano, nie je tomu dávno, čo som chcel skomponovať operetu, ale musel som sa toho vzdať na polceste, lebo som sa nemohol ujednotiť s libretistom.*"

Kubelík a opereta? Na tomto mieste preruším sled otázok a odpovedí z novinového rozhovoru. Išlo skutočne o operetu? A spájali sa snáď počiatky jej zrodu s bytčickým prostredím? Vo viedenskej tlači avizovali ešte v prvých dňoch roku 1918:

Riaditeľstvo Karlovho divadla (Carltheater) získalo právo na uvedenie operetnej novinky „Dedinský huslista" (pozn: Der Dorfgeiger) *od A. M. Willnera*[125] *a Rud. Oesterreichera,*[126] *s hudbou od Jana Kubelíka. Titulnú rolu stvárni Louis Treumann.*[127]

Pravdepodobne to vtedy nebola až taká veľká senzácia, lebo o tom, že husľový virtuóz sa púšťa do kompozície operety, sa hovorilo už predtým, v predchádzajúcej sezóne.[128] Možno sa iba domnievať, že podnet napísať operetu prišiel od Oskara Nedbala, dirigenta a vo Viedni úspešného skladateľa, ktorý tu písal jednu operetu za druhou. Kubelík bol s ním už celé roky v úzkom umeleckom aj osobnom kontakte. V prospech tohto predpokladu hovorí aj jedna konkrétna indícia: v tej istej sezóne a v tom istom divadle, ktoré údajne získalo prednostné právo na Kubelíkovu operetu, slávil práve úspechy Nedbal so svojou Krásnou Saskiou, ktorú dávali *en suite* už 50-ty raz.[129] Napriek vojne – alebo možno práve preto – operety sa tešili v sídelnom meste veľkej popularite. Kubelík sa pravdepodobne nikdy nedozvedel, že týmto

[125] Alfred Maria Willner (1859- 1929) bol rakúsky novinár a skladateľ. Ako ostrieľaný libretista striebornej éry operety spolupracoval s Johannom Straussom (Bohyňa rozumu), F. Lehárom (napr. Gróf z Luxemburgu), E. Kálmánom (Fašiangová víla), L. Fallom (napr. Dolárová princezna), R. Stolzom (Polnočný valčík) a i.

[126] Rudolf Österreicher (1881-1966) - rakúsky spisovateľ, autor divadelných komédií a kabaretných textov, operetný libretista.

[127] Der Humorist, 1.januára 1918.

[128] V Pester Lloyd z 3.februára 1917 sa hovorí o plánovanej premiére v rámci budúcej sezóny. Hlavnú rolu vraj bude spievať operetná hviezda Alexander Girardi. Podobne písal aj Prager Tagblatt, 5.februára 1917, ktorý však z názvu Der Dorfgeiger urobil Der Geigerkönig.

[129] Premiéra Nedbalovej Krásnej Saskie bola 16.novembra 1917. Opereta sa hrala až do konca marca 1918, v tom istom roku ju uviedli ešte v Budapešti a tým sa jej cesta víťazná cesta skončila. Na príčine bolo slabé a neišpirujúce libreto, ako poznamenáva Nedbalov životopisec A. Buchner Buchner, Nedbal (pozn. 17). Mimochodom jeden z týchto libretistov bol aj autorom libreta pre Kubelíka (Willner).

svojím výletom do inej hudobnej oblasti pripravil skladateľovi J. B. Foersterovi ťažké chvíle. Foerster sa priznal až oveľa neskôr, že práve v tom čase pracoval na opere Nepremožiteľní, v ktorej hlavnému protagonistovi prisúdil osud huslistu. Správa v tlači, že Kubelík tiež píše dielo s hlavnou postavou huslistu, ho celkom vyviedla z rovnováhy.[130] Napokon to skončilo tak, že zatiaľ čo Foerster operu dopísal, Kubelík sa pre údajné nezhody s libretistom k pôvodnému zámeru už nevrátil.

Vráťme sa ale späť ku rozhovoru s Kubelíkom z roku 1918, vedenom v nemčine. Novinár: Bolo by naozaj na škodu, keby ste trvalo uprednostňovali komponovanie pred hrou na husle. Kubelík:

Keď sa skončí vojna, budem určite znovu koncertovať a dokonca často. Lákajú ma najmä koncertné zájazdy. Sme so ženou naozajstní sťahovaní vtáci... Vždy som sa tešil, keď som mohol cestovať po svete, vidieť nových ľudí, oboznámiť sa s novým prostredím. Dúfam, že raz to zase bude takto... predbežne by som však cestovať ani nemohol. Lebo všetok voľný čas, ktorý by mi zostal na písanie listov, na korešpodenciu, a tá je kvôli zahraničnému zájazdu nevyhnutná, musím venovať zabezpečeniu živobytia pre rodinu.

A ďalej: *Pokiaľ ide špeciálne o môj odbor, môžeme však vo všeobecnosti zaznamenať – samozrejme odhliadnuc od všetkých krásnych výkonov jednotlivcov – určitý krok naspäť: zdá sa mi totiž, akoby niekdajšie „bel canto“ na husliach väčšina virtuózov zanedbávala. Zdá sa mi, akoby im bol cudzí tento najkrajší výrazový prostriedok na husliach, ktorý už predtým dosiahol taký vysoký stupeň dokonalosti. „Nemecká škola“ narába s celkom odlišnými prednesovými normami.*[131]

Zhrňme, čo Kubelík skomponoval na Slovensku. Po strese, ktorý znamenalo sťahovanie z Býchor do Orlového, sa vrátil k partitúre svojho 1.husľového koncertu, ktorý tam začal komponovať. O krátky čas bol znovu vo Viedni a išiel na konzultáciu k J. B. Foerstrovi. Starší kolega vo svojich pamätiach popísal týchto pár schôdzok nasledovne:

Tam mi můj vzácný přítel předložil skizzu svého dnes dobře známého C-dur koncertu. V prvním allegru jsme učinili hned na počátku několik změn, vypustili zbytečné takty a začali psáti orchestrálnou partituru. Kubelíkova genialita vzbudila i zde můj úpřimný obdiv. Zakrátko si vtiskl v paměť veškeré pokyny a psal takt za taktem s jistotou a klidem zkušeného skladatele, nerušen transposicí a projevuje jemnou citlivost pro soulad barev a jejich náladovost.[132]

Ako som už spomenula, 29.januára 1917 sa konal vo Viedni koncert, na ktorom Kubelík premiéroval svoj 1.husľový koncert C dur a 10.februára bola česká premiéra v pražskej Smetanovej sieni. Recenzent českej Hudební revue *oceňuje na díle práci melodickou a motivickou a zjišťuje eklekticizmus myšlenek, v nichž je zračí zejména vlivy operní tvorby románské... poslední věta je nejlepší a má ráz slovanský... Kubelík se snaží sloučiti virtuosní formu s vážností propracované věty.*[133]

---

[130] *Neukázal jsem libreto ani svým nejbližším přátelům a také jsem nikomu nesvěřil jeho obsah. Proto nemusím líčiti, s jakým údivem jsem jednoho dne četl zprávu několika vídeňským listů, že slavný Jan Kubelík... píše zpěvohru, v níž vystupuje jako hrdina houslový virtuos. ... bylo mi nevítano, že budu považován za plagiátora.* Foerster, Poutník (pozn. 51), str. 347.
[131] Neues Wiener Journal, 11.mája 1918.
[132] Foerster, Poutník (pozn. 51), str. 198.
[133] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 58.

Na adresu tejto skladby z veľkej časti komponovanej na Slovensku citujem aj názor kritika, ktorý sa objavil o jedenásť rokov neskôr, po koncerte v roku 1928, na ktorom maestro opäť osobne interpretoval sólový part, tentokrát však iba za doprovodu klavíra (O. Háša).

... jeho tón svítil v sytých barvách a kantiléna měla pevnou linii. Celý jeho výkon vynikal svěží pružností a po technické stránce zvláště ve vlastním koncertě z C-Dur překonával Kubelík nahromaděné tam nesmírne obtíže s podivuhodnou hravostí. Byl to jeden z jeho nejzdařilejších koncertu, který znamená vzestup jeho uměleckých sil.[134]

V Orlovom vznikli aj štyri drobné virtuózne husľové skladby so sprievodom klavíra: Melódia B dur, Pierrette, Stará pieseň a Nocturno. Po vojne sa stali Kubelíkovými obľúbenými programovými číslami, ktoré hrával buď na záver koncertu alebo ako prídavky. No v zámku na Považí skomponoval Kubelík aj svoj husľový koncert č. 2 a v tvorivej nálade začal aj 3.koncert Es dur. Pokračoval v ňom vo Viedni, dokončil ho v Bytčici, kde aj vypracoval inštrumentáciu. Tam sa dal aj do kompozície 4. Koncertu B dur.[135] Ako vidieť, oba zámky mu zaručovali to, čo potreboval – inšpiráciu a tvorčiu pohodu. Kľud a pokoj vidieka – možno aj uprostred sliepok, ako to popísal Jaromír John. A ponor do hĺbky duše, ktorou v Bytčici otriasla smrť najmladšieho synčeka.

Miroslav Vilímec, znalec Kubelíkovej hudby a súčasný interpret tohto diela sa vyjadril, že Kubelík vo svojom denníku označil tento deň na najsmutnejší deň života. V Koncerte č. 4 sa to prejavuje takto: *Do počáteční pohody první věty vtrhávají tóny nervozní předtuchy, obav i dramatického souboje s osudem. Poznáme i kritický zlom, kdy je veškerá naděje ztracena, přesto věta končí důstojným vyrovnáním s krutou ranou. Bolest je pak vložena do celé druhé věty, plné melancholie a niterného vzpomínání. Třetí věta dokumentuje Kubelíkovy technické hráčské nároky, je to však především obraz životní události, který mě v prvních dvou větách upoutal přesvědčivým hudebním ztvárněním.*[136]

Prvé tri koncerty, C dur, A dur a D dur, ktoré vznikli na Slovensku, Kubelík premiérovo predniesol v Prahe 14.11.1919 (premiéra 4.koncertu bola 7.januára 1923 v Prahe) [137] Ich hodnotenie z pera Karla Hoffmeistera:

...díla sobě jistěže velmi příbuzná, shodná ve svém třívětém základě, shodná ve své veliké šíři, shodná v nesmírném bohatství v též v nesmírných nárocích solistického partu. Vše, čeho se ukázaly housle pod rukou a smyčcem Kubelíkovým schopny, je zde shrnuto a všeho je skvěle využito.... To nejsou pouhé doprovody, ale všudy je zde patrna snaha po hudební plnosti, po obsažnosti práce, blížící se charakteru symfonickému ... (pozn.: dcéra Anita Kubelíková sa vyjadrila, že Kubelík ich aj chcel pôvodne nazvať symfónie, a nie koncerty). *Jsou psána bez rozpaků, plynně, skladatel se neohlížel nikde, ke komu by se měl oportunně přiklonit, že ani na nijaké skladebné pravzory nepomýšlel: že zpíval, jak mu srdce a duše velely... mají přesto, že vznikly záhy za sebou – první je z 1917, a r. 1919 měly již všechny svou současnou premiéru v Praze v koncertě, který řídil O. Nedbal – a přesto, přece zase zcela odlišné znaky. První, z C-Dur, druhý D-Dur (vznikem třetí) – náladové, zvukové velmi půvabné intermezzo „Idylly“. Klidná, výrazná melodie zpívá zde nejprve v hlubší poloze, doprovázena jsouc šelestícími tremoly výšek, a přechází potom též do nejvyšších poloh, aby vyústila v závěrečné*

[134] Tempo, 8 (1928), č. 2 (21.novembra).
[135] Jozef Tvrdoň: Hudobné vzťahy Čechov a Slovákov v období zvýšeného národného útlaku (1850-1918), str. 243-246.
[136] Rozhovor s Miroslavom Vilímcom http://www.axxo.cz/?p=10826 (22.novembra 2015).
[137] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 63.

živé „Tempo di polacca“... Koncert třetí E dur, který neobyčejnost v houslové literatuře, v první části obsahuje fugu.[138]

Sumárne hodnotenie všetkých šiestich maestrových husľových koncertov: *jsou svědectvím Kubelíkova virtuózního umění zcela jiného, než Kubelík předváděl na koncertních podiích. Jsou neokázalé a bez oslnivé technické brilantnosti. Odrážejí Kubelíkovu vnitřní proměnu směrem k střízlivému akademizmu.*[139]

Záver druhej slovenskej kapitoly

Kubelíkova bytčická „hospodárska jednotka“ nepatrila síce k tým najväčším na Slovensku, no jej problematika nebola jednoduchá, a tobôž nie pre komponujúceho husľového virtuóza, ktorý navyše chcel nadviazať na prerušenú kariéru. Jeho nový právny zástupca Dr. Krupec mu mal v určitých ohľadoch uľahčiť túto situáciu. Zmluvu uzavrel Kubelík aj s manželkou 8.februára 1919 a advokát sa zaviazal, že bude obstarávať celú advokátsku agendu bytčického panstva u všetkých súdov, správnych a iných úradov, ako aj u osôb súkromných. Funkciu vykonával mimochodom aj niekoľko rokov po tom, ako Kubelíkovci panstvo predali a zastupoval tiež Kubelíka v iných záležitostiach na Slovensku, ako aj niektorých príslušníkov jeho rodinny. Na ostatné záležitosti, mimobytčické, mal maestro právneho zástupcu v Prahe, Dr. Rudolfa Rytířa.

Len pre zaujímavosť, ako doklad doby minulej: Krupcov honorár činil 3.000 korún v hotovosti v dvoch polročných dávkach, 1500 kg ovsa a 1200 kg sena, k tomu náhrada výdavkov a diéty pri služobných cestách mimo žilinský okres, plus 1 percento z kúpnej ceny pri predaji a nájme nemovitostí. Okrem toho *panství bylo povinno pro jeho domácí potřebu přenechávati denně 3 litry mléka za denní cenu.*[140] Dostať naturálie bolo vtedy, pri povojnovom nedostatku potravín, určite vítané. A Dr. Krupcovi zrejme dobre padol aj ovos pre koňa, vďaka ktorému bol mobilný.

Začiatkom roku 1920 sa začali hromadiť Kubelíkove problémy majetkové a hospodárske, ktoré mu museli ako umelcovi celkom určite prerastať cez hlavu. Úkony, ktoré by boli pre iného človeka, pre skutočného podnikateľa, a v iných časoch, nie povojnových a prevratných, normálnou záležitosťou, boli za týchto nestabilných podmienok nevyhnutne takmer nezvládnuteľne. Všetko sa komplikovalo, z každej záležitosti sa vyvinul naozajstný problém. A najhoršie bolo, že všetko prebiehalo súčasne. V novinách sa napríklad písalo už od apríla o pripravovanej parcelácii veľkých majetkov.

---

[138] Hoffmeister (pozn. 51), str. 36-41.
[139] Ratibor Budiš: Slavní čeští houslisté, Praha 1966, str. 138.
[140] MV SR, Štátny archív Bytča. Krajský súd Trenčín, inv. č. 8- I 3882/1923, krab. 51 (ďalej iba ŠAB). Protispis Dr. Rytiřa.

Kaštieľ v Bytčici na zábere z roku 2005: priečelie s hlavným vchodom od cesty (foto: autorka)

V podstate sa už dalo tušiť, že Kubelíkovci v Bytčici nezostanú, že jedného dňa budú chcieť opustiť Slovensko. Fakt je, že pani Kubelíková ako rodená Maďarka v Bytčici už asi nenachádzala pokoj. Hospodárska báza, ktorá zabezpečovala chod celého veľkostatku, sa dôsledkom pozemkovej reformy mala podstatne zredukovať, aj celková politická a národnostná situácia sa zmenila. Nie, dôvodom pre odchod Kubelíkovcov nebolo iba úmrtie synčeka rok predtým a zlé znamenie duchov, ako si to pani Marianna interpretovala na špiritistických seansách. Môžeme sa právom pýtať, ako by bol mohol Kubelík s rodinou, rodom Čech a po vojne opäť umelec na cestách, zvládnuť túto ťažkú a komplikovanú situáciu na Slovensku? Aj keď priamo v Bytčici maďarsko-slovenské rozbroje neboli, všeobecne panujúca nálada, nepokoj, nedostatok potravín, správy o bojoch, o vojenských akciách na iných miestach nemohli prispievať k osobnej vyrovnanosti.

Pod vplyvom všetkého sa Kubelík rozhodol, že predbehne udalosti a začal sám parceláciu, ešte pred oficiálne stanoveným dátumom. Už predtým pomáhal všetkým v Bytčici, a ako povedala jeho dcéra Anita, dokonca aj finančne. Oficiálne bola parcelácia ohlásená až v apríli 1920 a štát predpísal, ako sa má postupovať:

Prideľovanie pôdy sa začne. Prednosta pozemkového úradu v Bratislave, Dr. Baur, nám oznamuje: Prideľovať veľkostatkársku pôdu do drobnej árendy možno hneď začať. Tam, kde sú drobní uchádzači o árendu a kde je veľkostatok, obecný rychtár nech hneď ide k župnému hosp. inšpektorovi a popýta informácie, vyhlášky a soznamy. Na základe týchto listín, rychtár sostaví v obci pozemkový výbor, ktorý spíše všetkých žiadatoľov a obráti sa potom na veľkostatkára alebo veľkoárendára, aby im potrebnú pôdu pridelil na bežné árendové ceny. Čím rýchlešie sa každá obec s veľkostatkárom dohodne, tým prv bude môcť pôdu užívať. Kde sa nedosiahne dohody, rozhodne župný hospodársky inšpektor, po prípade pozemkový úrad.[141]

Kubelík začal s parceláciou pred týmto termínom. Ako prebiehala?

Ján Kubelík v 1920 prostredníctvom svojho právneho zástupcu Dr. Jozefa Krupca rozpredal drobným záujemcom, tzv. akcionárom. Po roztriedení ornej pôdy na štyri bonitné triedy (tzv.

[141] Trenčanské noviny, 11.apríla 1920.

klasy I. až IV.) si akcionári ornú pôdu a sčasti aj lesy rozdelili lósom medzi seba a pridelené parcely začali samostatne obhospodarovať. Roľníci rozdelili potom aj lúky ... a začali si tu budovať rodinné domky a hospodárske budovy.[142]

V spomienkach bytčických obyvateľov prebiehala parcelácia tak, že *kto dal 10.000, hned mu vymerali časť majetku*.[143] Noví majitelia pôdy, sedliaci z Bytčice a okolia, boli spokojní a dokonca až do dnešných dní v tejto súvislosti prežívajú v Bytčici pozitívne spomienky na Kubelíka, no pred úradmi mala „predčasná rozparcelácia" menej príjemnú dohru. Pozemkový úrad žiadal dodatočne od Kubelíka 10-percentnú daň a hrozil, že *zruší všetky (uzavreté) zmluvy a novým užívateľom ponechá celý veľkostatok za predválečnú cenu.* Keďže Kubelík takto vyrúbenú daň odmietol zaplatiť, vstúpil do hry jeho právny zástupca. Ale vyjednávanie nebolo ani zďaleka tak jednoduché, ako sa umelec nazdával. Napokon sa po dlhšej dobe našlo riešenie v spolupráci s bankou, ktorá bola zainteresová do parcelácie.[144]

Kubelíkovci začali postupne odpredávať časti majetkov, ktoré polohou nesúviseli bezprostredne s Bytčicou (napr. v úzkej bočnej dolinke Rajeckej doliny, Kamennej Porube, pri Rajeckých Tepliciach, v Rosine), dali do zálohy pálenicu, predali časť koní. Ruka v ruke s tým prebiehalo aj jednanie s úradmi ohľadne rekvirácie kaštieľa, ktorý maestro ponúkol anglickej misii Červeného kríža, ktorá vtedy pôsobila na Slovensku. Viedla ju Lady Muriel Paget. Táto tu ešte v roku 1920 s finančnou pomocou fondov misie spoločenstva Červeného kríža zriadila detskú nemocnicu a rok ju prevádzkovala,[145] Po jednom roku, čiže 1921, prešlo nové zdravotnícke zariadenie do rúk Československého Červeného kríža[146] a prvým primárom sa stal MUDr. Ivan Hálek, dobre znalý domácich pomerov z predchádzajúceho pôsobenia na Kysuciach a v Žiline. To bolo už v čase, keď Kubelíkovci žili mimo územia Československa. No predtým ako odišli, stihli sa ešte spoznať so všetkými aktérmi tejto zdravotnícko-medicínskej histórie.

Vráťme sa späť, do roku 1920. Predkým Kubelík v septembri odišiel do Prahy, kde mal koncert pod šírym nebom v údolí Šárky,[147] každému zamestnancovi v Bytčici dal nejaký dar na pamiatku.[148] Z Prahy sa síce ešte vrátil späť do Bytčice, ale iba nakrátko, v polovici októbra už cestoval na prvé povojnové americké turné. A to bolo pre jeho ďalšiu umeleckú dráhu nesmierne dôležité. Medzitým v Bytčici zbalila kufre aj jeho manželka. Dcéra Anita síce tvrdila, že to bolo iba preto, lebo:

Nohsledi naší matky, ke kterým patřil taky jeden advokát, přišli do Bytčice a namluvili jí, že rodinu čekají těžké časy v novém státě, že propukne protimaďarská nálada a že jim hrozí velké nebezpečí. A tak jakmile tatíček odejel do Ameriky, matka se s námi dětmi bezhlavě vydala do Budapešti, kde jsme pak museli bydlet v hotelu na Margitiném ostrově. Ne, nebylo to dobré.

---

[142] Dr. Vojtech Bukovinský: Lietava. Dejiny. Pamätihodnosti. Rukopis z 1971 – 1989, zverejnený na www.lietava.info/.../lietava_dejiny_bukovinsky-128 (dňa 17.10.2014.)
[143] Elena Mieresová (pozn. 74).
[144] ŠAB (pozn. 140). Prípravný spis Dr. Krupca.
[145] Československý Červený kríž kúpil zámok za 1.250.000 korún a 21.2.1921 sa v ňom začala činnosť detského oddelenia, ktoré bolo organizačne začlenené pod Štátnu nemocnicu v Žiline.
[146] *V piatok 20.2. otvorená bola v Bytčici u Žiliny detská nemocnica č.sl. Červeného kríža. Pri otvorení slávnosti prítomné boli: Lady Paget* atď.... *minister dr. L.P. Procházka za Min. Zdravotníctva*, atď. .. *Dnes zariadená je nemocnica na 30 postieľ, ale postupom času zariadi sa pre 100 detí. Mimo nemocnice nachádza sa v ústave i útulok pre rodiny a slehárňa. Ústav, ktorého objekt zakúpil Čs.ČK, zariadila Liga Červ. Kríža a povedie ju s Missiou Lady Pagetovej do 1.1.1922.* Trenčanské noviny, 20.marca 1921.
[147] Dostál, Kubelík (pozn. 2), str. 62.
[148] ŠAB (pozn.140). Spis Dr. Krupca, výpoveď správcu Sokáča z 30.3.1924.

Pani Kubelíková po vojne podľahla panike, ako sa vyjadril klavírista Alfréd Holeček, niekoľkoročný Kubelíkov sprevádzač: *vyděsila se. Ona měla dost neklidnou krev a i později se neustále obávala, aby nezůstala někde v cizím prostředí. Cítila především maďarsky.* A Slovensko už definitívne maďarské nebolo. Mimochodom podobne vtedy zareagovali aj iní majitelia majitelia zámkov a panstiev na Slovensku, ešte predtým, ako vošla v platnosť pozemková reforma: snažili sa predať svoje majetky. Navyše noviny oznamovali nariadenie o vypovedaní cudzincov.[149]

Z Chicaga, počas veľkého amerického turné, Kubelík napísal dvom najstarším dcéram:

Drahá Maňa a zlatá Anči! Zdá se mě, že jsem Vám už dlouho nepsal...Musím Vám říci, že se mi po Vás všech hrozně stýská! [Po návrate] kam „pomašírujem" nejdřív? To se rozumí, že začnem na „hmatníki" a půjde se z polohy do polohy – taky kam nás ruce ponesou, to už víme, ale kam nás nohy ponesou, to snad neví ani „pánbů" – je-li jaký. Zdálo se mi sice o Býchorách – ale jak mne znáte, na to už nic nedám. Jsme to pěkná cikánska familie! Kde se vlastné sejdem? Jisto, že někde u piana – ale kde bude to piano? Hledáte něco na léto? Či budeme celé léto v Budapešti?... Na ten růžový život v zámcích a zahradách si budete muset už pomalounku jenom vzpomínat, jako na krásný sen z mládí... [150]

Zdalo sa, Kubelík skoncoval so životom na zámkoch. Žilinský advokát zatiaľ riadil a realizoval „likvidačné" záležitosti za maestrovej neprítomnosti v zmysle jeho rozhodnutí. Bolo to oveľa zložitejšie, akoby keby sa bolo odpredávalo celé panstvo odrazu jednému súkromnému záujemcovi. Hospodárske a finančné záležitosti sa riešili koncom roka 1920 aj v nasledujúcom roku. Predaj majetku v Kamennej Porube, jednania s Pozemkovým úradom kvôli vyše jednomiliónovej platbe, jednanie s richtármi v jednotlivých obciach, predaj pozemkov v Rajeckých Tepliciach (1921), zdĺhavé vyjednávanie s Finančným úradom a trenčínskym úradmi, odpredaj ďalších rozparcelovaných malých pozemkov – tzv. malé predaje v susednej Lietavskej Lúčke za 100.000, vo Višňovom za 115.000, v Turí (Turo Tridvory) za 85.000 a 16.000 ako aj pozemky v samotnej Bytčici. Odvod povinnej 10 percentnej dane, opletačky s dodatočnou liehovou daňou stanovenou na 1,200.000 korún, predaj ďalších nemovitostí. Daň z majetku a z prírastku k majetku počas vojny, čiže daň, ktorú štát vyrúbil dodatočne, vo výške 2,200.000 korún (čo bolo napokon po trojročnom vybavovaní podstatne znížené), 180.000 ako 10-percentný poplatok za odpredaj ďalších majetkov. Rokovania v Prahe a napokon predaj s pozemkom a priľahlým budov za 1,250.000 korún Červenému krížu v roku 1920[151] (pravdepodobne aj s Dr. Alicou Masarykovou, dcérou prezidenta Masaryka a prvou predsedníčkou Čsl. Červeného kríža). O pár mesiacov k tomu pribudli nové témy: pôžička od Maďarskej štátnej sporiteľne vo výške 2,5 milióna korún, rokovania s vládnym splnomocnencom pre Slovensko Dr. Šrobárom na neznámu tému, bližšie neurčené jednania s grófom Baworovským, ktorý od neho cez vojnu kúpil Orlové. A vôbec – záverečná likvidácia bytčického vlastníctva. V tejto fáze išlo napríklad o panský úradnícky dom, o další, menší bytčický kaštieľ prestavaný okolo konca 18. a začiatkom 19.storočia, kde sa nachádzala správa lesov (v 1921 ho odkúpila obec pre účely obecnej školy).[152]

Deti s matkou zatiaľ žili v Budapešti, kde sa k nim maestro pripojil po skončení niekoľkomesačného zájazdu v USA. No čoskoro vycestoval opäť do cudziny a právnik zatiaľ

---

[149] Napr. Trenčanské noviny, 1.augusta 1920.
[150] Jandík, (pozn. 13) str. 194, 195 (faksimile listu Jana Kubelíka z 28.novembra 1920).
[151] ŠAB (pozn. 140). Údaje sú zo spisu Dr. Krupca.
[152] Dnes je v tomto kaštieliku sídlo súkromnej firmy a sýpka je prerobená na penzión. Patrik Groma, Milan Novák, Peter Štanský: Spoznávame Žilinu (94), Kaštiele v Bytčici 1. Časť, in:.Žilinský večerník, 4. februára 2014, str. 18.

vyjednával, urovnával a informoval vzdialeného Kubelíka. Telegramy lietali krížom krážom po Európe.

V skutočnosti posledné slovo za Bytčicou ešte stále neodznelo. Malo nasledovať až neskôr ...

Pokusy o tretiu slovenskú kapitolu

Miluji Slovensko, miluji tento lid, mezi nímž žiji a který dobře znám a jehož přednosti si vážím. Nedivím se různým nemilým zjevům na Slovensku, nepřekvapí mne, poněvadž znám duši slovenského lidu a je třeba jen času, delšího obapolného styku, vzájemného poznání, aby zmizela nedorozumění a aby nastal úpřimný bratrský poměr, jak si to obě strany představovaly. Jen naivní idealista myslí, že nepřijde ani mráček a že poběží všechno jaho na drátkách. Poměry jsou na Slovensku složité a vyžadují zvláštní volné, trpělivé metody, hodně znalosti lidu a psychologické bystrozrakosti. Kdo měl těchto znalostí a vlastností před válkou? Třeba se teda učit. Češi od Slováků, Slováci od nás. A nedat se ničím zastrašit... [153]

Prorocké slová husľového virtuóza? Povedal ich v rozhovore pre noviny v roku 1919.

Zdalo by sa, že maestro odchodom z Bytčice ako statkár a zámocký pán definitívne skončil. Ako sa možno presvedčiť v spisoch z trenčianskeho súdu uložených v Štátnom archíve v Bytči, ktoré načrtávajú rozsah jeho finančných transakcií na Slovensku v rokoch 1919 až 1923, Kubelíkovci sa ani po „bytčických“ skúsenostiach nevzdali sna vlastniť kaštieľ s panstvom. Ako sa zdá, hnacou silou bola skôr pani Kubelíková ako jej manžel. V každom prípade naozaj prekvapí, že uprostred vleklých záležitostí s likvidáciou slovenského panstva sa tento manželský pár pustil do ďalšieho projektu...

Informácia o prvom projekte sa však nenachádza v spomínaných spisoch ale v korešpondencii Kubelíkovho kolegu, maďarského huslistu Jenö Hubaya. Hubay vtedy vlastnil kaštieľ v Opatovej pri Lučenci a v liste Oskarovi Nedbalovi napísal, že Kubelík si práve kupuje *panstvo grófov Almášiovcov neďaleko neho, v tej istej stolici.*[154] Bolo to niekedy medzi aprílom a decembrom roku 1920.[155] Kúpa sa však s najväčšou pravdepodobnosťou neuskutočnila, keďže sa o nej zachovala iba táto jediná zmienka a v spisoch Kubelíkovho právnika nie je spomenutá.

---

[153] John, Kubelík (pozn. 101).

[154] Pravdepodobne išlo o kaštieľ v lokalite Felsö Petény (Horné Peťany) v dnešnom Maďarsku, ktorá leží neďaleko slovenských hraníc. ŠAB (pozn. 140). Spis Dr. Krupca, prípravný spis č. 1-37.

[155] Dôvod pre tento časový predpoklad: mohlo to byť jedine potom, ako Kubelík predal Bytčicu, no ešte predtým, ako vláda Vlastimila Tusara, spomínaného v Hubayovom liste Oskarovi Nedbalovi, podala v septembri 1920 demisiu. Hubay ako veľkostatkár a majiteľ zámku totiž prosí Nedbala, aby intervenoval v jeho prospech, chce sa tým vyhnúť negatívnemu dopadu pozemkovej reformy. Národné múzeum Praha, divadelné oddelenie, pozostalosť O. Nedbala, nedatovaný list J. Hubaya O. Nedbalovi, inv.číslo H6A-6723, strana 4.

Prostredníctvom Dr. Krupca sa Kubelíkovci pustili do iného – naozaj fantastického – plánu: získať jeden z najstarších zámkov na Slovensku, Bojnice, aj s prislúchajúcim panstvom. Majiteľmi boli dedičia Jána Františka grófa Pálfiho (zom. 1908), ktorý prestaval zámok na sklonku 19. a v prvých rokoch dvadsiateho storočia do dnešnej podoby, podoby romantického zámku. V prvom polroku 1921 sa uskutočnilo niekoľko rokovaní v Bratislave, no z neznámych dôvodov sa potom kúpa neuskutočnila. S najväčšou pravdepodobnosťou preto, že požadovaná suma presahovala čo i len teoretické umelcove možnosti – 70 miliónov korún československých.[156] Chcel azda Kubelík kupovať panstvo na hypotéku? Mimochodom o dva roky na to bola uzavretá priateľská zmluva medzi dedičmi Bojníc a československým štátom ohľadne čiastočného zachovania zbierok, v roku 1939 zámok kúpila firma Baťa.[157]

Zámok v Bojniciach na konci 19.storočia (reprodukcia z knihy Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Ungarn, 5. diel, Viedeň 1898)

V roku 1921 Kubelíkovci trávili leto v prenajatej vile na brehu Jadranského mora, v Opatiji. O rok nato ju kúpili ako tzv. letný byt. Prepychovú romantickú stavbu s vežičkou menom Rozália, stojacu bezprostredne na morskom brehu, na okraji parku, v ktorej našli miesto aj časti zariadenia z bytčického zámku. Trávili v nej potom každú letnú sezónu počas nasledujúcich desiatich rokov.

[156] ŠAB (pozn. 140). Prípravný spis Dr. Krupca č. 1-37: *Bojnice. Jednalo sa v tejto veci o jednej 70-miliónovej kúpe, ktorá sa len následkom odporného stanoviska predávateľov neuskutočnila.*
[157] http://www.bojnicecastle.sk/historia-sk.html (17.augusta 2015)

Niekdajšia trojpodlažná Kubelíkova vila „Rozália“ v Opatiji, na zábere z roku 2010 (foto: autorka)

Ako vyplýva zo spisov z bytčianskeho archívu, ich finančná situácia musela byť v tom čase spletitá, ba neprehľadná. Predaje, kúpy, hypotéky, pôžičky...Nezdá sa, že všetky tieto obchodné transakcie mohli mať nádej na úspech. Obávali sa snáď Kubelíkovci finančného krachu v povojnových rokoch a chceli týmto spôsobom zachrániť nadobudnuté imanie? Alebo túžili naozaj podnikať, hospodáriť, zakúpiť veľkú nemovitosť a prenajímať ju– ako napríklad v prípade obrovského domu vo Viedni?

Kubelík síce dcéram napísal v roku 1920 s varovným podtónom: *Na ten růžový život v zámcích a zahradách si budete muset už pomalounku jenom vzpomínat, jako na krásny sen z mládí...*[158], ale v hľadaní vhodného kaštieľa sa pokračovalo aj po neúspešnej akcii s Bojnicami v roku 1921. Prenajatým autom išli na obhliadku ďalších majetkov. Napríklad do Pruského iba o pár týždňov nato, v lete 1921. Tento rozľahlý, pôvodne renesančný, neskôr prestavbou zmenený zámok s anglickým parkom ponúkal na predaj majiteľ, ríšsky gróf Franz Königsegg, ktorý pravdepodobne kvôli dlžobám, no nepochybne aj kvôli tomu, že jeho majetok sa od 1918 nachádzal zrazu v inom štáte, „potreboval“ sa ho vzdať. No ani tu nedošlo k realizácii kúpy.[159]

Začiatkom nasledujúceho roka, čiže 1922, sa uskutočnilo rokovanie s grófom Csákym v Jaklovciach, kam Kubelík vycestoval v apríli spolu s Dr. Krupcom. Jaklovce ležia na dolnom Spiši, na križovatke Košice-Gelnica-Margecany, vtedy tam žilo vyše 1.000 obyvateľov, bola tu fara, zatiaľ čo pošta a telegraf sa nachádzali v Margecanoch. A boli tu lesy a bane. Panstvo vlastnili Csákyovci od 17.storočia a úspešne podnikali. S baňami, s liehovarom, so žrebčincami, s vodným mlynom. Pri neskoro-barokovom kaštieli s klasicistickou prestavbou sa rozprestieral park a vzácny ovocný sad, boli tu dve jazierka. Zaujímal sa Kubelík naozaj o tento historický csákyovský majetok, o panstvo s kaštieľom? Alebo snáď išlo o tzv. Csákyho dom v Starom Smokovci[160] a iba samotné rokovanie sa uskutočnilo

[158] List z 28.novembra 1920, uverejnený ako faksimile in: Jandík, (pozn. 13) str. 195.
[159] ŠAB (pozn. 140). Expensnota Dr. Krupca.
[160] Rovnako nie je známe, s ktorým grófom Csákym Kubelík vlastne jednal. Mohol to byť Albín (1841-1912), spoluzakladateľ Spišskej úverovej banky, ktorý dal v roku 1916-1917 vystavať v Smokovci budovu nazývanú Csákyho dom (arch. Guido Hoepfner) a patriacu vtedy už spomínanej banke, alebo to bol dokonca jeho syn

v Jaklovciach? Známa je kúpna cena – 20 miliónov.[161] Kubelíkova cesta však nepriniesla žiaden výsledok, kúpa sa neuskutočnila.

Ďalšia obhliadka sa konala v Podunajských Biskupiciach, v máji 1922, čiže len o mesiac neskôr. Iba náklady na samotnú cestu autom dosiahli výšku 15.000 korún. Aj v tomto prípade je otázne, o ktorý kaštieľ pritom išlo: o barokový, ktorý zbúrali v päťdesiatych rokoch 20.storočia alebo o iný, starší, ktorý bol určitý čas aj radnicou a dnes je kláštorom milosrdných sestier Sv. Kríža? Oba objekty vtedy patrili grófovi Jurajovi Draškovičovi.

Aj keď žiadna z týchto ciest neviedla k akvizícii, Kubelíkovcom zámky ešte stále nedali pokoj a romantická vidina ich neopúšťala. A to napriek všetkým okolnostiam, ktoré naozaj nemožno považovať za priaznivé.

Pri príležitosti koncertu v Bratislave začiatkom roku 1923 (ktorý spomína Jaroslav Čeleda) sa Kubelík novinárovi zo Slovenského denníka vyznal, ako mu učarovalo Slovensko a zvlášť romantika Považia, *ako ho vedela nadchnúť k tvorbe, hlbokému rozjímaniu, aký to bol pokoj po ďalekých cestách... Teraz býva v Opatiji, v Prahe, tu i tam, ale chybí mu stály domov, rád by sa znovu zakúpil na Slovensku, hľadá primeraný objekt, dosiaľ žiaľbohu bez konca, kraja!* [162]

To, čo hľadal Kubelík na slovenských vidieckych sídlach, formuloval takto: *Človek je (tu) odrezaný od sveta, žije pre seba, celkom pre seba... nevie o ničom inom. A niet pošty. Človeka neprekvapia nijakým nepríjemným listom, alebo zlou správou.*[163] Zajímavé informácie povedal o svojom synovi, vtedy sotva 9-ročnom Rafaelovi, budúcom dirigentovi svetového formátu: *Hrá vám už teraz majstrovsky na husle, klavír, kreslí, spieva... čo len chcete, spraví. Priamo hltá do seba vedomosti.* Záver rozhovoru patril Kubelíkovmu vernému sekretárovi Dawsonovi, ktorého novinár nazýva celkom absurdne *majstrovým Černochom.* Aj on sa dopustil veľkého omylu, podobne ako veľká väčšina tých, ktorí prišli do styku s týmto – pre vtedajších obyvateľov dozaista exotickým – Kubelíkovým sprievodcom z Indie.

Poslednou bodkou za bytčickou kapitolou, a zrejme asi aj za predstavami bukolického života na slovenskom vidieku, bol proces na Krajskom súde v Trenčíne, kde Kubelíkov právny zástupca Dr. Krupec roku 1923 svojho bývalého klienta zažaloval za nezaplatenie dlžôb vo výške 272.910,- korún československých a predložil dlhý zoznam jednotlivých pohľadávok, *expensnotu*. Žiadal úhradu s 5-percentným úrokom plus úhradu súdnych trov pod ťarchou exekúcie.[164] Práve vďaka tomuto hoci už nekompletnému spisu sa možno dozvedieť pomerne dosť podrobností o Kubelíkovom živote v tomto období. Advokát bol však na druhej strane aj uznanlivý a písomne potvrdil, že Kubelík sa k nemu *vždy gavaliersky choval*.[165]

Kubelík bol práve vtedy vo víre udalostí, mal nového koncertného agenta, premiéroval v Prahe svoj 5. husľový koncert s Českou filharmóniou a Václavom Talichom, pripravoval si viacero programov na zahraničné koncerty a veľké turné po južnej Európe. Právny prípad zveril svojmu dlhodobému pražskému advokátovi Dr. Rytířovi. Ten zase dal plnú moc na

---

Michal (1841-1912)? Pravdepodobnejšie je, že na predaj boli Jaklovce a do Smokovca sa išlo o nich rokovať. V spise sa spomínajú obe lokality bez špecifikácie.

[161] ŠAB (pozn. 140). Prípravný spis Dr. Krupca č.1, str. 39: *...cesta do Jakloviec a Smokovca – 2 noci a 1 deň. Jednalo sa o kúpe jedného veľkostatku resp. jednej villy.*

[162] Slovenský dennik, 2.marca 1923. Zatým bol koncert v Trnave (J. Molnár, M.Šnirc: História Trnavy, 2009).

[163] Tamtiež.

[164] ŠAB (pozn. 140). Spis bol zaevidovaný 17.augusta 1923 na krajskom súde, sedrii v Trenčíne.

[165] Tamtiež. Spis Dr. Krupca.

zastupovanie právnikovi Petrássovi priamo v Trenčíne. Po viacnásobnom posúvaní termínu výsluchov, na ktoré sa Kubelík kvôli koncertom v zahraničí nedostavil, nemohol sa dostaviť, keďže by bol tým porušil uzavreté zmluvy s impresáriom, skončila sa napokon celá kauza v Trenčíne mimosúdnym vyrovnaním v apríli nasledujúceho roku. Kauza v ktorej je dnes, zo spätného pohľadu, absolútne nemožné od seba odlíšiť priateľské služby vyplývajúce z priateľstva oboch zúčastnených strán od skutočne služobných záväzkov a povinností. Bližšie podrobnosti vyrovania nie sú známe,[166] isté je iba to, že pražský právnik objem finančných pohľadávok žilinského advokáta už vopred podstatne okresal a pohrozil, že naopak on bude pri prelíčení požadovat, aby bola žaloba v celistvosti zamietnutá a úhrada trov prisúdená žalobcovi.[167]

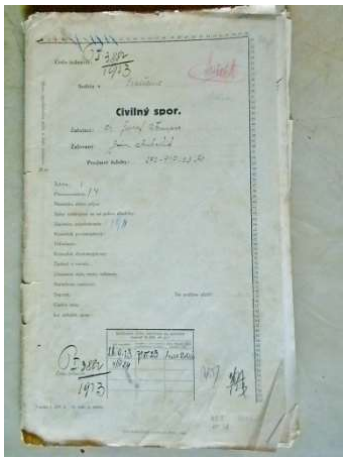

Obal spisu týkajúceho sa procesu, ktorý proti Kubelíkovi viedol jeho niekdajší právny zástupca na Slovensku. MV SR, Štátny archív Bytča. Krajský súd Trenčín, inv. č. 8- I 3882/1923, krab. 51 (foto: autorka)

Praha, 3. novembra 1988, nábrežie Karola Marxa 8 (dnes Rašínovo nábrežie).

Na tejto adrese býva Alfréd Holeček, ročník 1907, profesor pražskej Akadémie múzických umení. Klavírny sprevádzač Jana Kubelíka od roku 1931, ktorý dôverne poznal celú kubelíkovskú rodinu.

Zvoním na dverách. Čakám… Stretnutie sme si dohodli telefonicky. Po dlhej dobe počuť pomalé, šúpavé kroky. Dvere sa otvárajú…

Dobrý deň, pán profesor. Mne je hrozně špatně… záchvat… Promiňte. Starý pán sa sotva drží na nohách.

[166] Tamtiež. Záver z 11.4.1924: *Po zahájení pojednávania stránky súhlasne sa osvedčily, že záležitosť mimosúdne vyrovnaly a žiadaly, aby vec bola vyhlásená za spočívajúcu a im aby boly vydané listiny k spisu pripojené.*
[167] Tamtiež. List Dr. Rudolfa Rytířa z 11.decembra 1923.

Vy prepáčte mne, že som vás vyrušila, ponáhľam sa s odpovedou. Chcem odísť.

Ne, neodcházejte. Když jsem nucen mluvit, nemusím myslet na to, jak mizerně se cítím. Zůstaňte.

A tak som vošla do slnkom zaplaveného bytu na nábreží Vltavy.

Ne, žádneho doktora nepotřebuji, jsem zvyklý na tyhle záchvaty. Mám na to medicínu a taky nejaký lektvar. A po chvíli: Mám pro vás v kuchyni čerstvou bábovku. Vemte si. Já budu sedět. Nebo ležet.

Uvarila som pre nás oboch čaj a pre seba odkrojila kus bábovky. Mužovi sa krivila tvár od bolesti. Mala som strach. Ako vám je?

Dávejte mi otázky. Ptejte se. Ja musím mluvit.

Môj vtedajší verný sprievodca Uher, robustne stavaný prenosný magnetofón pre profesionálov, ležal na stoličke. Zapla som nahrávanie a po očku sledovala, v akom stave je mužova tvár.

Prerozprávali sme celé hodiny. Keď som večer odchádzala, pán profesor sa už smial. Akoby nič nebolo.

Viďte, jak pěkně to zabralo? Děkuji vám, pani redaktorko, moc jste mi pomohla.

Vy mne ešte viac, pán profesor.

Bolo to moje jediné... terapeutické interview. Na také sa nezabúda. O tri mesiace Alfréd Holeček skonal.

Čo nasledovalo

Od roku 1922 trávili Kubelíkovci letá pravidelne v Opatiji. Vo vile Rozália sa mimochodom konala aj svadba dcéry Mary. Rodina tu užívala more, slnko, vzduch, deti mali krásne detstvo a otec rodiny začal zopäť komponovať. Dokončil tu 4.husľový koncert, ktorého časť stihol vytvoriťešte v Bytčici. Údajne dal vo vile urobiť zvukovú izoláciu, ktorá mu umožnila cvičiť bez toho, aby vyrušoval rodinu.[168] Táto hrdá, v noblesnom úzadí stromov utiahnutá vila stojí dodnes. Pred niekoľkými rokmi v nej ešte bolo kasíno. Roku 2010, keď som sa do Opatije vybrala po Kubelíkových stopách, bola hermeticky uzavretá a zívala prázdnotou, ako prezrádzal pohľad zvonku. Zato v blízkom parku sa objavili nové a hmatateľné stopy Jana Kubelíka: maestro v životnej veľkosti zvečnený v bronze.

[168] http://www.opatija.net/de/attraktionen/lungomare-die-kustenpromenade (dňa 20.júna 2015)

Bronzová socha Jana Kubelíka v opatijskom parku od Tatjany Kostanjevičovej z roku 2007 (foto: autorka)

Vila v Opatiji bola určená na prázdniny a odpočinok, sezóna patrila spočiatku výlučne Viedni. Niekedy v rokoch 1923, 1924 sa Kubelík vrátil do rodných Čiech a usadil sa s rodinou v Prahe, kde deťom poskytol vzdelanie na vysokej úrovni. Pomery v novovzniknutom Československu a vo svete vôbec pomaly nadobúdali ráz normality a aj Kubelík obnovil prerušenú dráhu virtuóza na cestách.[169] Bol to opätovný vstup na svetové pódium, kde súťažil o prvé miesto.

Stručný prehľad najdôležitejších koncertných zájazdov, ktoré Kubelík absolvoval počas jedného desaťročia počnúc rokom 1920, vyzerá ako stránky z nejakého zemepisného registra. 1920: Amerika, Kalifornia, Kuba. 1921: Anglicko, Taliansko, Francúzsko. 1923: domáce turné, Škandinávia, Holandsko, Belgicko. 1924: Rakúsko, Taliansko, Francúzsko. 1925: Poľsko, Nemecko, Švajčiarsko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko, Portugalsko, Maďarsko. 1926: Anglicko, Viedeň, Turecko, Grécko, Egypt. 1927: Rusko, Československo, Taliansko, Francúzsko. 1928: Československo, Belgicko. 1929: Cejlon, India, Japonsko, Čína, južná Afrika, Československo. 1930: Anglicko, Švajčiarsko, Austrália. [170]

Jeho kariéra fenomenálneho houslisty opět po světové válce zvedá a dopíná v roce 1926 vrcholu,[171] poeticky konštatoval Jiří Dostál. V reakciách publika sa však objavili nové tóny. Vojna zmenila hranice a štáty, zmenila hodnoty, povojnové správanie malo iné formy. Hviezdy hudobného neba už nesprevádzalo extatické zbožňovanie a výstrelky, s ktorými sa predtým stretávali na každom kroku, platila iný estetický ideál a aj vážna hudba dostala silnú konkurenciu zo strany iných, novovznikajúcich žánrov. Pocítili to vo väčšej či menšej miere všetky predvojnové hviezdy, keď po rokoch znovu zavítali do Ameriky. Doba romantického uctievania virtuózov pominula, *come back* sa stal ťažkou úlohou a podaril sa iba čiastočne, alebo výnimočne.

[169] *...odpočatá ruka počíná cvičit...*- fomuluje Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 60.
[170] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 61.
[171] Tamtiež. Str. 61.

Maestro ako mimoriadne citlivý človek pociťoval drobné rozdiely, čítal medzi riadkami recenzií a reagoval prvými náznakmi pesimizmu. Ten ho zachvacoval už od 1925.[172] Uvedomoval si, že situácia v posledných rokoch, jeho umenie, ktoré vždy stálo na prvom mieste ako aj rámec, v ktorom prebiehal jeho privátny život sa zmenili a veľmi sa obával, čo bude nasledovať. Táto predstava dlhodobo nemohla prospievať jeho zdraviu. V podstate ho nepretržite, krok za krokom ničila. Iba dcére Anite poskytol pohľad do svojho rozdrásaného, rozboľaveného vnútra.[173]

V literatúre i v niektorých hudobných lexikónoch sa v hesle Jan Kubelík zvyknú zdôrazňovať jeho finančné neúspechy či vyslovene smola vo finančných transakciách, ktoré mali priamy vplyv na život husľového virtuóza. Podľa názoru Ratibora Budiša bol predovšetkým umelcom, nemal sa púšťať do podnikania.[174]Alfréd Holeček bol bezprostredným svedkom vývoja aj v tejto mimoumeleckej sfére:

V 1929 bydleli v Holečkově ulici na Smíchově, proti Týnské zahradě. Měli 11-pokojový byt, celé velké poschodí ve starém patricijském domě, ale už tady byl vidět určitý nepořádek, jakási „derutta“, společenská i finanční. Jan Kubelík nikdy nevěděl, kolik peněz má v pokladně. Vybíral on, vybírala Marianna, ale vždycky přišel i někdo jiný, jeden z jejich „poradců“ a ten tu pokladnu nakonec vybral sám pro sebe. Prodávali sa postupně předměty ze zbírek i nástroje. Takže po mistrově smrti nezbylo skutečně nic než to, co vlastnila Marie a Anna Kubelíková, ty méně známé mistry. Jedny stradivárky byli prodány, druhé, Emperor, zůstali - ty si později vzal pro svou ženu do ciziny Rafael. V 1935 prodali do Chicaga slavné Guarneri.

V tom čase znovu ožila téma zámkov. Alfréd Holeček, ktorý mal realistický pohľad na vec oprostený od sentimentalizmu, to zhrnul takto: *Nedokáži si vysvětlit, proč takoví rozumní lidé byli tak strašně zatíženi romantizmem. Žít na zámku! V takovém vleku byli nejenom Kubelíkovci ale i primadonna Emy Destinnová, Mařák ...* Stanislav Jandík, autor knihy o Kubelíkovi, považoval za hlavnú príčinu pani Kubelíkovú: *... žena vychovaná v tradici maďarských aristokratů, u nichž pojem šlechtictví splývá s vlastnictvím půdy a honosných zámků.*[175] V snahách uskutočniť romantickú vidinu sa skrývala aj určitá tragédia.

Dajme slovo opäť Alfrédovi Holečkovi:

Že z českých Býchor odešli, to byla vlastně její akce. Proto o výměně za Orlové Kubelík nerad mluvil. Jedním slovem, ona se bála války, takže zakoupila Orlové, což bylo tehdy Maďarsko. Jenomže tam byla zima a tak Kubelík sám pak prostřednictvím jednoho známého získal Bytčicu. A tam byl velice spokojen, říkal, že to bylo velice příznivé místo, jenomže do toho přišly ty politické události... Co je pak hnalo ve 20. létech ke koupi zámku, to nevím. Vím jenom jednu věc: že tahle zvláštní touha bydlet v zámcích ho neopustila ani do třicátých let, kdy jsem s ním už normálně hrál a že uvažoval o koupi nějakého zámečku blízko Prahy. Ale nebyla to touha po takovém „velkomoženství“ , že by se jaksi chtěli vyrovnat baronům a hrabatům, to jistě ne. Zejména on byl velice skromný.

Bol v tom teda okrem tejto nepoľaviteľnej túžby aj nejaký racionálny dôvod, mali nejaký plán? Holeček: *Od pani Kubelíkové vím, že ho pořád popichovala, že když si koupí*

---

[172] Alexander Buchner: Soupis pozůstalosti Oskara Nedbala, 2.diel, Praha 1966 (Národné múzeum, hudobnohistorické oddelenie: list 749 G z 21.augusta 1925 adresovaný Anite Kubelíkovej).
[173] Tamtiež. (Národné múzeum, hudobnohistorické oddelenie: list 750 G z 29.augusta 1928 adresovaný Anite Kubelíkovej).
[174] Budiš, houslisté (pozn. 139), str. 139.
[175] Jandík (pozn. 13), str. 269.

nějaký výnosnější zámek s hospodářstvím, bude to určitě výdělečné a bude jim to pomáhat vedle jeho koncertování... Oni se skutečně domnívali, že to podpoří jejich finanční situaci...

Lenže vec mala „háčik“, ako prezradil Alfréd Holeček:

Paní se zabývala mysticizmem, spiritizmem, důvěřovala strašně svým duchům, které vyvolávala a ty ji na spiritistických seansích radili ústy rádců. A rádci, aby se sami obohatili, tahali z ní peníze, zatímco ona s každým novým podnikem byla chudší a chudší. Až to skončilo katastrofou. Táhlo se to pravděpodobně už od 20-tých let, to byli ty pokusy o koupě různých zámku, ale byli to i jiné věci. Ku příkladu ona nakupovala akcie neexistujících tramvají někde v Německu a všelicos jiného. Byla prostě fantasta.

Do tejto kategórie hospodárskych katastrôf spadá aj plán s kúpou baní v Arizone. Vidina pani Kubelíkovej podporovaná šikovnými poradcami mala ohromné rozmery: meď, nikel, striebro, zlato... a úrodná pôda! Kubelík podľahol nahováraniu a podpísal kúpnu zmluvu. Konečný výsledok bol, že vlastnil pustatinu, ktorú vzhľadom na technické a prírodné obtiaže nebolo možné na nič využiť.[176]

Alebo iný príklad: veľkolepé plány ohľadne využitia objavených prameňov minerálnej vody za pomoci prútika v Býchorách. Pri zrode tohto plánu pani Kubelíkovej stála už spomenutá pani Šarlota von Tüköry z Piešťan. Po údajne úspešných objavoch ďalších minerálnych prameňov v Piešťanoch a nových ložísk v uhoľnom revíre pri Kladne, po údajnom objave nafty atď. – to všetko sa udialo ešte pred 1.svetovou vojnou –, ju roku 1911 angažovali aj Kubelíkovci. Pani Marianna snívala o tom, že v Býchorách vybudujú kúpele a budú exportovať fľašky novoobjaveného prameňa, ktorý mal dostať reklamne účinné meno „Jan-Kubelik-Quell“, do USA.[177] Podnik sa neuskutočnil, lebo prameň nebol výdatný a voda sama o seba neveľkej kvality, no už počiatočné výdavky boli obrovské.[178] Bol snáď Kubelík exemplárny dôkaz toho, že umelecká nátura je nezlučiteľná s racionálnym hospodárením? Bola to jeho príslovečná dobrota, skromnosť a takmer detská dôverčivosť? Neskúsenost pracovať so správcami? Kubelík prútkarku von Tüköry doporučil ďalej svojim americkým známym.[179]

Poslednou v rade „čudných“ a nepochopiteľných transakcií bola koncom roku 1930 kúpa zámku a panstva Rothentum v rakúskom Burgenlande od grófa Mikuláša Szechényiho. K novogotickému zámku, ktorý žiaril ako nádherná kulisa uprostred tmavého parku, patrili veľké latifundiá ako aj žulové lomy. Úver na kúpu poskytla jedna z viedenských bánk a rodina sa ihneď nasťahovala do novej rezidencie, kde však v kľude pobudla iba necelé dva roky. Podľa („šikovne“ zostavenej) kúpnej zmluvy mali totiž Kubelíkovci vyrovnať aj grófove dlhy, ktoré na panstve viazli a síce z plánovaného výnosu panstva. Lenže tento plán nemal realistický základ a tak nasledoval súdny spor a finančný debakel, pri ktorom stratila rodina celý majetok.

Napriek tomu, že pri predchádzajúcom spore v súvislosti s Bytčicou išlo o relatívne nízky obnos v porovnaní s miliónovými sumami, ktoré figurovali v kauze Rotenturm, možno si na základe bytčického, sčasti dokumentovaného právneho prípadu dobre predstaviť, s čím asi mohol Kubelík zápasiť v tejto rakúskej kauze. Bytčický spis však v dostatočnej miere ilustruje, ako sa pominuli obrovské príjmy z kráľovských honorárov. Rad zaradom: Dávka z majetku a prírastku majetku, ktorú mal Kubelík zaplatiť, ktorá bola aktuálna tesne po vojne,

[176] Tamtiež. Str. 191, 192.
[177] Prager Tagblatt, 8.novembra 1911.
[178] Jandík (pozn. 13), str. 191.
[179] Prager Tagblatt, 12.januára 1912.

činila 2,200.000 korún. Nikto na ňu nemyslel. Až šikovnosťou advokáta sa po trojročnom rokovaní podarilo sumu o čosi znížiť. Alebo lieh z pálenice predávali v Bytčici nezdanený a štát potom od Kubelíka ako majiteľa žiadal nielen úhradu dodatočne vyrúbenej dane ale aj vysokú pokutu za daňový priestupok: dohromady vyše jedného milióna korún.[180] Alebo: pri predčasnom odpredaji rozparcelovaných pozemkov drobným kupcom zabudli započítať do predajnej sumy 10 percentnú daň, a štát potom Kubelíkovi hrozil, že ak ju nezaplatí, uzavreté kúpno-predajné zmluvy vyhlásia za neplatné. A tak ďalej.

Zámok Rotenturm v Rakúsku, ktorý Jan Kubelík vlastnil od 1923 do 1933 na fotografii z roku 2015, pohľad od cesty (foto: autorka)

V Rotenturme bolo kameňom úrazu finančne náročné udržiavanie hospodárstva ako aj žulové lomy, ktoré mali predstavovať hlavný prameň príjmov. Lenže na to by boli museli k baniam postaviť úzkokoľajnú dráhu, na ktorú ale neboli peniaze. Navyše nedostali ani objemnú zákazku z Viedne na dodávku kameňa na dláždenie viedenských ulíc. Výsledok bol, že Kubelík nemohol zaplatiť Séchényiho dlžoby. Načo gróf víťazoslávne zahájil proti nemu proces za „nedodržanie kúpnej zmluvy“.[181]

Pri procese išlo o milióny. Alfréd Holeček si pamätal: *Kolikrát telefonoval i do Vidně, kde měl taky svého právního zástupce. Nebylo to nic platné, skončilo to kladívkem... Pamatuji si, že někdy ve třiatřicátém roce bylo jednání se dvěma advokáty. Jednání bylo velice složité a vím, že mistr byl strašně rozčilený a večer se mu špatně hrálo. A když jsem se ho ptal proč, tak mi řekl: no, přicházím o celé své jmění.... Tehdy ztratil Rothenthurm a tím poslední movitost i s osobními věcmi, které se tam nacházely.*

Vo februári 1933 v dôsledku tohto súdneho sporu prišiel aj o vilu v Opatiji a musel predať vzácne husle, byt na Smíchove ... Aj keď podľa vlastného odhadu za predchádzajúci umelecký život zarobil 100 000 000 Kč, ako 52-ročný o všetko prišiel.[182] V čom spočívalo jadro problému? Alfréd Holeček:

[180] ŠAB (pozn. 140). Prípravný spis Dr. Krupca, str. 37 verso.
[181] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 77.
[182] Hana Skočková: Rod houslového virtuosa Jana Kubelíka, in: Rodopisná revue 1, Jaro 2003 (online-verzia: rodopisna-revue-online.tode.cz/clanky.../kubel.pdf).

Marianna byla nesmírně krásná a on ji miloval. Napokon měli spolu osum dětí. Byla to velká láska i šťastné manželstvi. Bylo hodně peněz, nebyl žádný kontrolor. Jenomže peníze neměli neomezený příliv a taky první světová válka pak úplně omezila jeho činnost. On ji dával plnou moc i v otázkách finančních a toho ona bohužel zneužívala. Mnohem později, asi tak v roce 1939, pamatuji se, že to bylo v nějaké zahradě, se mi svěřil: měl jsem se držet český švestky a český holky.

Smutná bilancia. Dohrou rakúskej kapitoly bol definitívny rozchod manželov. Alfréd Holeček: *on pak žil se synem Rafaelem a ona bydlela v jiném bytě. Posléze se odstěhovala za dcerou do zahraničí a tam zemřela ve vysokém věku, někdy v šedesátým letech.*

Vráťme sa do začiatku tridsiatych rokov minulého storočia. Kubelíkov pesimizmus sa stupňoval. Z Londýna písal roku 1931 dcére Anite, ktorá vtedy žila v Budapešti a ktorá s ním vtedy mala najživší kontakt zo všetkých rodinných príslušníkov, že turné sa začalo slabo, že pomýšľa na predaj Emperor huslí, že jeho reputácia je už poškodená. A že sa už nedá v nič dúfať.[183] Otriasajúci je aj ďalší list, v ktorom sa jej vyznáva, že všade sa síce stretáva s veľkým nadšením, ale že jeho tržná cena už klesla na jednu tretinu pôvodných honorárov. Manželka že je „úplný šílenec“ a on stratil všetko: pozíciu vo svete, majetok a teraz pomaly prichádza na rad aj umenie a zdravie.[184]

Hana Skočková píše, že Kubelík se údajne ako-tak finančne spamätal absolvovaním radu koncertov, najmä keď roku 1934 odišiel na americké turné, v poradí už desiate. V 1936 tam koncertoval spolu so synom Rafaelom a dcérou Anitou. Pobudol vtedy v Amerike takmer štyri roky a napokon sa usadil v Hollywoode, kde strávil druhú polovicu pobytu predovšetkým komponovaním (symfónia). V jeseni 1938 sa vrátil do Prahy. Týmto však už predbieham sled udalostí.

Ďalšie účinkovanie na Slovensku

(spracované s použitím informácií získaných od prof. Alfréda Holečka v rozhovore v roku 1988 – viď pozn. 109 ako aj informácií z publikácie Jozefa Tvrdoňa: Vzťahy českej hudby nášho storočia ku Slovensku, Bratislava 1964, str. 530 atď. Odkazy na ďalšie pramene sa nachádzajú priamo v texte.)

V medzivojnovom období Kubelík vystupoval na bezpočetných koncertoch v celom Československu, no najmä v 30.rokoch si ho mohlo užiť domáce publikum vo zvýšenej miere. Až na niekoľko výnimiek to boli recitály, z terajšieho pohľadu často s nezvyklou až kurióznou dramaturgiou, dramatugiou, ktorá pretrvávala ešte z dôb minulých a kládla dôraz na prezentáciu umelcovej virtuozity.

1928: 29.februára – Košice, divadlo, klavír: Emil Hájek, program: vlastný Husľový koncert B dur, Beethoven: Romanca F dur, J.S.Bach: Prelúdium pre sólové husle, Saint-Saens: Introdukcia a Rondo-capriccioso, Paganini: Motýle a Motto perpetuo. Prídavky Schubert: Ave Maria a Kubelík: Večerné piesne. Kritika bola nadšená.[185] 4.marca – Prešov.

[183] Buchner, Soupis (pozn. 168) . List 751 G z 22.novembra 1931 adresovaný Anite Kubelíkovej.
[184] Tamtiež. List 752 G z 18.marca 1932 adresovaný Anite Kubelíkovej.
[185] Potemrová (pozn. 25).

1931: 10.októbra – Bratislava, Národné divadlo, klavír: po prvý raz Alfréd Holeček (Holeček: *Bylo vyprodáno a řekl bych, že na tu dobu bylo až přepychově oblečené obecenstvo. Přišel i Milan Zuna.*), program o.i. premiérovo Kubelíkova Tarantela a Canzoneta. Dátum neznámy: Banská Bystrica, program: Saint-Saens, Bruch, Kubelík, Paganini.[186] Dátum neznámy – Ružomberok. 7.novembra – Košice, divadlo, klavír: Alfréd Holeček, program: Saint-Saens: Koncert h mol, Bruch: Škótska fantázia, Paganini: La campanella a vlastné skladby: Canzonetta, Tanec oktáv a Tarantella. Publikum údajne očakávalo niečo iné.[187]

1932: začiatkom roka, konkrétne dátumy neznáme – Bratislava a Piešťany (Kubelíka vtedy v Piešťanoch navštívil Karel Otáhal, mladý sochár, ktorý ho iba rok predtým portrétoval a sochu vytvoril ako absolventnú prácu. O piešťanskom pobyte napísal: Ve*čer jsem jej při koncertě vykreslil a po koncertě jsme ještě vzpomínali, jak jsem jej v Praze tvořil*.[188]) 5.augusta - Trenčianske Teplice (koncert datovala Eva Rybárová). Podľa J. Tvrdoňa sa tento koncert sa uskutočnil vďaka M. Ruppeldtovi.

17.novembra – Bratislava, Slovenské národné divadlo, klavír: Alfréd Holeček, program: Goldmark: Koncert a mol, Beethoven: Romanca F dur, J.S.Bach: Prelúdium pre sólové husle, Schumann Večerná pieseň, Saint-Saens: Rondo capriccioso, Wieniawski: Polonaise, Paganini: Le streghe.

1934: dátum neznámy – Prešov.[189] 8.marca – Banská Bystrica, Národný dom, program: Goldmark, Händel, Bach, Kubelík, Paganini.[190] Koncom roka – Košice (*umelec podal opäť vynikajúci výkon*[191]*).*

Ďalšie neznáme dátumy koncertov v 30.rokoch: Lučenec[192]. Na niekoľko koncertov si spomínal prof. Alfréd Holeček, ktorý na nich Kubelíka doprevádzal: okolo roku 1933 – Žilina, kino Grand Bio Universum (Holeček: *Bydleli sme v hotelu Remi proti nádraží. Ja jsem hlídal Janu Kubelíkovi housle a on mezitím měl jednání s advokáty. Do Bytčice tehdy nešel, vlastné nebyl na to ani čas, příští den jsme už odjížděli vlakem.*), Martin (Holeček: *Po koncertě byla slavnostní večeře a přednášely se tousty na slovensko-české přátelství. Byla to společnost kolem Živeny a byla u toho nějaká „vznešená" dáma, předsedkyně.*), Skalica, Zvolen, Spišská Nová Ves.

Niekdajší odborník na česko-slovenské vzťahy v oblasti hudby Jozef Tvrdoň (1911-1990) videl Kubelíkov zástoj takto:

Kubelíkov rozlet patril rozhodne od absolvovania pražského konzervatória viac svetu než bratským vzťahom našich národov, a tak jeho koncerty na Slovensku pred rokom 1918 neboli tak slovanofilsky a slovakofilsky vyhranené ako vystúpenia Ondříčka, J.Kociana a iných českých koncertných umelcov.[193]

---

[186] Informácia od Marianny Bárdiovej, za čo jej patrí moja vďaka.
[187] Potemrová (pozn. 25).
[188] Karel Otáhal: Jak jsem tvořil sochu Jana Kubelíka, in: Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 162.
Otáhal bol portrétny sochár a kresliar (1901-1972), ktorý sa špecializoval najmä na literátov a hudobníkov. Kubelíkovu sochu vytvoril roku 1931 a odvtedy s ním bol v úzkom styku. Otáhal chodieval do Piešťan, kde v roku 1930 vytvoril ucelený súbor kresieb kúpeľného orchestra. http://wwwold.nkp.cz/vystavy/otahal/otahal.htm
[189] Potemrová (pozn. 25) ako aj informácia od A. Holečka.
[190] Informácia od Marianny Bárdiovej.
[191] Informácia od prof. Jaroslava Hnátka, citované podľa: Potemrová (pozn. 25).
[192] Info: hotel Reduta, Lučenec.
[193] Jozef Tvrdoň: Jan Kubelík a Slovensko, in: Matičné čítanie, 2 (1969), č. 8, str. 6.

Z dnešného hľadiska ide síce o dobove poplatnú formuláciu, no predsa len toto tvrdenie má v sebe kus pravdy. Kubelíkova kariéra sa pred prvou svetovou vojnou jednoznačne orientovala na zahraničie, bola svetová, zatiaľ čo po vojne prevažovala kariéra domáca. Rekapitulovať okruh osobností z oblasti kultúry, s ktorými sa Kubelík stýkal na Slovensku, je nepomerne ťažšie. Chýbajú relevantné informácie. Prof. Alfréd Holeček: *On měl skutečně hodně přátel na Slovensku, jenomže já o nich přesně nevím, já jsem byl tehdy moc mlád.* Napriek tomu Alfréd Holeček mohol menovať aspoň niekoľkých, ktorých potom v 30-tych rokoch vďaka Kubelíkovi spoznal aj on sám: *v Skalici to bol dr. Janko Blaho, Kuzmányovci, Andrej Bagar, Drašar, v Bratislave Zuna, v Trnavě Schneider-Trnavský. V Košicích jsme se stýkali s Barényim, v Prešově s direktorem gymnazia Dr. Trejbalem, vo Zvoleně s notářem Medveckým. A samozřejmě sa Kubelík přátelil s Milošem Ruppeldtem*.

S Ruppeldtom sa Kubelík pravdepodobne poznal už dlhšie. Zoznámiť sa s ním mohol napríklad pri príležitosti *konferencie slovenských hudobníkov* (zjazd hudobných pedagógov), ktorá sa konala koncertom augusta 1919 Žiline a ktorej sa zúčastnili napr. A. Kolíska, J. Brauberger, M. Schneider-Trnavský, Miloš Ruppeld a Figuš-Bystrý. *Rokovali na nej o postavení učiteľov hudby a o možnostiach vydávania skladieb slovenských skladateľov, o myšlienke založiť hudobné školy na Slovensku s charakterom konzervatória.*[194]

Výpočtom Kubelíkových koncertov na Slovensku a pokusom obsiahnuť okruh jeho slovenských známych sa však maestrove kontakty so Slovenskom nekončia. Na východnom Slovensku žila jedna z jeho dcér, v rokoch 1965-1969 študoval na košickom konzervatóriu vnuk jeho brata Radvan Kubelík, hráč orchestra v Stuttgarte. Síce nie „slovenský“, no dôležitý dovetok: v súčasnosti sa maestrov pravnuk, huslista René Kubelík príkladne stará o udržanie kubelíkovskej tradície v spolupráci s českým huslistom Miroslavom Vilímcom a Spoločnosťou J. Kubelíka v Prahe. Spoločnosť vznikla v roku 1990 a zakladajúcimi členmi boli Rafael Kubelík, Anita Kubelíková a Miroslav Vilímec.

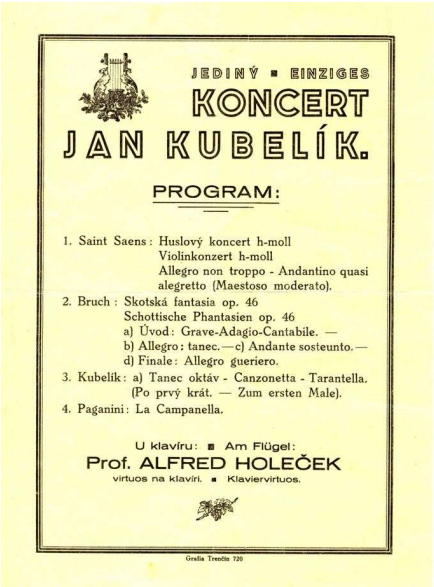
JEDINÝ ▪ EINZIGES
KONCERT
JAN KUBELÍK.

PROGRAM:

1. Saint Saens: Huslový koncert h-moll
Violinkonzert h-moll
Allegro non troppo - Andantino quasi alegretto (Maestoso moderato).
2. Bruch: Skotská fantasia op. 46
Schottische Phantasien op. 46
a) Úvod: Grave-Adagio-Cantabile. —
b) Allegro: tanec. — c) Andante sosteunto. —
d) Finale: Allegro gueriero.
3. Kubelík: a) Tanec oktáv - Canzonetta - Tarantella.
(Po prvý krát. — Zum ersten Male).
4. Paganini: La Campanella.

U klavíru: ▪ Am Flügel:
Prof. ALFRED HOLEČEK
virtuos na klavír. ▪ Klaviervirtuos.

Gralia Trenčín 720

Programový leták ku koncertu v Trenčianskych Tepliciach 5.augusta 1932 - poskytla Eva Rybarová, ktorej touto cestou ďakujem.

[194] Emanuel Muntág: Viliam Figuš-Bystrý. Život a dielo, Martin 1973, str. 14, in: Dejiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku, Commenium musicum, zv. 10, Supraphon 1973, str. 168.

Epilóg

Jan Kubelík bol veľkým národovcom. Alfréd Holeček niekoľkokrát zdôraznil, že *mistr demonstroval národní cítění*. K tomu patrilo aj jeho rozhodnutie vrátiť sa do vlasti z obáv o osud národa. Anita Kubelíková: *tatíček se vrátil do republiky, když s ní začlo být zle, když Hitler začal obsazovat Čechy, jako výraz morální podpory národa.* Doma ho široká verejnosť prijala s nadšením. Ubytoval sa nakrátko u svojho mladšieho brata, klavíristu Františka a potom si našiel samostatné bývanie. Od mája 1939 žil v prenajatom byte na Vinohradoch v Prahe, na Benešovskej 10. Alfréd Holeček sem chodieval, z pochopiteľných dôvodov ako umelcov spolupracovník, takmer dennodenne: M*istr bydlil spolu s Rafaelem v normálním občanském bytě, celkem velice skromně. Měl pár hezkých starožitních kousku, ale že by to byl nějaký přepych, se vůbec nedalo říct. Byla to jeho poslední adresa.*

Blížiace šesťdesiatiny ako aj 40.výročie umeleckej činnosti boli príležitosťou, ktorú chcel maestro osláviť svojským spôsobom – jubilejným koncertným cyklom, ktorý by bol rekapituláciou jeho najdôležitejších umeleckých aktivít. Na prelome rokov 1939-1940 v priebehu šiestich mesiacov dokázal absolvovať desať koncertov jednak v spolupráci s Českou filharmóniou a pod taktovkou syna Rafaela, jednak s klavírnym sprievodom Alfréda Holečka. Koncerty mali v tejto pohnutej dobe až manifestačný význam.[195] Vtedy ešte nikto netušil, že tieto vystúpenia boli jeho rozlúčkou. O pár týždňov u neho vypukla zákerná choroba. Počas ďalších šiestich mesiacov s ňou statočne bojoval, no napokon jej podľahol 5.decembra 1940. Na výročný deň Mozartovho úmrtia.

Jan Kubelík bol pochovaný v Prahe na vyšehradskom Slavíne, v spoločnej hrobke najzaslúžilejších osobností českého národa (foto: autorka).

[195] Martina Stachová: Jan Kubelík (bakalárska práca), Janáčkova akadémia múzických umení v Brne, Brno 2015, str. 22-23. Práca je aktuálnym prehľadom informácií o Janu Kubelíkovi.

Kubelík ako človek... citovo založený, skromný, veľa čítal, so zanietením študoval knihy o umení a odbornú hudobnícku literatúru, ovládal štyri svetové jazyky. Alfréd Holeček ho dôverne poznal z dennodenného styku:

Mistr byl elegantní zjev. Nosil tmavě šedé speciální klobouky se širokou krempou, šedé nebo černé obleky, speciální, jednoduché límečky na košelích a vždycky vázanku. Na nohách měl kotníkové boty z jemné chevreau kuže. Jeho vystoupení bylo ohromně imponující. Když vyšel na podium, tak to byl někdo. Byl to „pan houslista". I ten jeho postoj – mírně dopředu vysunuta pravá ruka, vztyčená hlava, ty sice na čele už ustupující, ale vlající vlasy a ty nádherné šedozelené oči a takový, řekl bych, přísný pohled zblízka! Kubelík byl skromný a veselý člověk, který rád vykládal vtipy a rád, velice rád se smál takovým zdravým smíchem. Měl krásné zdravé zuby a vždycky je obnažil. A jak se smál, hlavu zakláněl dozadu.

Tak vyzeral a pôsobil Jan Kubelík navonok. Prof. Holeček ho však poznal nielen ako umelca a spolupracovníka ale aj ako staršieho priateľa:

Byl velice hluboce založen, měl nadání k filosofii. Taky mne často naznačoval, že se zabývá budhismem. A jeden čas pěstoval i jogu. Uměl se ohromně soustředit. Když jsme někam jeli vlakem nebo autem, když jsme jezdili mezi koncerty, uměl se najednou odpoutal od všeho kolem, zavřel oči a takzvaně spal. Já ale věděl, že nespí, ale že je naprosto nepřítomen, že jeho duch je soustředěn na něco, co mu dělá dobře. Že se vnitřně vyrovnává se vším, co ho tíží. Tak to bylo i před koncertem.

Na tomto mieste jeden podstatný údaj: Kubelíkov repertoár, ovplyvnený jeho klasicko-romantickým vkusom, bol enormný, okrem množstva drobnejších skladieb zahŕňal takmer 50 koncertov. Aká bola jeho hra?

Měl ze všech současníků nejbrilantnější techniku a vládl také skvěle modulovaným tónem a podáním, jež dovedl v mládí stupňovat až démoničnosti.[196]*Přestože byl prostého původu, jeho vystupování bylo aristokraticky uhlazené; s tím souvisel i klid jeho postoje a technicky dokonalé hry. Na posluchače působila jedinečným dojmem lehkost jeho hry, absolutní čistota i nejobtížnějších dvojhmatů a bezchybná hra flažoletů. Měl originální jednotné držení levé ruky, ve všech polohách stejné...*[197]

V poslednom tvorivom období pozmenil techniku hry, čo vyvolalo rôzne, aj protikladné mienky odborníkov. *Změnou stylu dal svým konkurentům a kritikům do ruky proti sobě mocnou zbraň. Nicméně Kubelík byl vždy svůj, neopakovatelný a nenapodobitelný.*[198] Nikdy nebol iba výhradne virtuózom. Stanislav Jandík v roku 1949 citoval nemenovaného hudobného vedca: *Zajisté je rozdíl mezi Kubelíkem šedesátiletým a Kubelíkem dvacetiletým. Tenkrát svítil oslnivě, prudce, jako taková stočtyřicítka. Technika celkem zůstala, ubylo jen žáru, intensity. Klesla na stovku. Ale ti znamenití druzí nejsou stále proti němu víc jak takové pětasedmdesátky.*[199]

Ďalší názor na zmenu techniky: …*pozměnil Ševčíkem požadované vedení pravé ruky a využívaje maximálně jejího ohbí, hrál takřka jen vahou silně napjatého smyčce. Jeho hra získala na vzdušnosti a lehkosti, často však za cenu zploštění výrazového bohatství.*[200] Faktom je, že …*v 30.rokoch sa v houslovém umění prosazoval expresivnější způsob hry a padesátiletý*

[196] Budiš, houslisté (pozn. 139), str. 136.
[197] Stachová, Kubelík (pozn. 195) str. 24.
[198] Tamtiež. Str. 24.
[199] Jandík (pozn. 13), str. 322.
[200] Budiš, houslisté (pozn. 139), str. 137.

Kubelík ztrácel popularitu právě svým novým ponětím interpretace, vyjadril sa Alfréd Holeček.[201]

V 30.rokoch maestro neúnavne podnikal koncertné turné do zahraničia: Anglicko, Austrália, Nový Zéland, Južná Amerika, Stredomorie, Francúzsko a viackrát USA a Kanada. K tomu treba pripočítať veľký počet koncertov na domácich pódiách. Kritiky v zahraničí boli dobré aj výborné, no nemali už ten pôvodne oslavný charakter. Zazlievala sa mu práve nová interpretačná metóda, odlišná od Ševčíkovej husľovej školy. Čo sa za tým skrývalo?

Nepriamo to naznačil už Jiří Dostál v Kubelíkovej biografii, z ktorej som viackrát citovala. Vyšla dva roky po Kubelíkovej smrti. *Nemůže se ... nikdo, ani Jan Kubelík, vymknout z přírodních zákonu stárnutí a poklesu vitality. Je však obdivuhodné, jak Kubelíkova houslová hra, technika prstu i ruky odolává téměř až do smrti náporu let, jak zvláště levá ruka si podržuje neustálou svěžest a hbitost, zatím co na ruce pravé bude lze rozpoznati vylehčení, spějící až k jakémusi zduchovnění celé hry.*[202]

Alfréd Holeček v našom rozhovore v roku 1988 neskrýval pravdivý dôvod:

Bylo to takhle. Čistě z hlediska uměleckého měl strašně moc koncertů. Čili jako mladý člověk se jednoduše „přehral", fyzicky i psychicky. Domnívám se, že byl na pokraji svých sil a že proto dělal zvláštní rehabilitaci. Ta byla nutna z důvodů, že se mu začínala třást pravá ruka a tak aby ten třas vymítil, došlo, abych tak řekl, k rehabilitačnímu pokusu: vyloučil zápěstí z akce, hrál jenom vahou předloktí a vahou smyčce. Levá ruka byla perfektní. Ale ten nový tón byl velice křehký, slabý a dynamicky nezajímavý. Protože on nemohl ani přidat, ani ubrat. Všecko bylo drženo v takovým sice pěkném, ale přece jenom – mezzoforte. A la longue to bylo trochu nudné. A v důsledku toho taky jeho kritiky v těch létech, než jsem s ním začal jezdit, nebyly příznivé. Ať už v Americe nebo v Anglii. Vytýkali mu právě ten křehký a málo průrazný tón. Veliká škoda, protože byl skutečně geniální, skutečný Paganini 20.století.

Do akej miery to teda bola „nová metóda" a do akej miery obmedzenie dané vlastným organizmom? Kubelík sa nezmienil na verejnosti o tomto dôvode. Nikto sa nič nedozvedel. A tak virtuóz, ktorý neuveriteľne skoro dosiahol najvyššie méty a vo veku, kedy iní umelci takéhoto formátu zaslúžene zbierajú plody práce a maximálneho vypätia, alebo dokonca ešte len stoja na prahu kariéry, tento virtuóz musel zažívať nielen vlastný finančný pád ale zápasiť aj o umeleckú existenciu.

Nemecký hudobný teroretik Hartnack Kubelíkov prínos formuloval takto: *Kubelík vsadil na svetovú kariéru virtuóza... Na vrchole svojich umeleckých síl (1900-1910) musel mať fenomenálnu techniku. S hravosťou sa mu darili všetky tie typické Paganiniho gestá a figúry a on si nimi poslúžil bez akejkoľvek povýšenosti... Prirodzený talent, jemu vlastná strhujúca muzikalita a bezchybná, od Ševčíka získaná technika mu umožnilli, aby po niekoľko rokov zaujímal jedno z najvyšších miest medzi najlepšími svetovými špičkami tých čias.*[203]

O Kubelíkovom kompozičnom odkaze sa takmer nehovorí. A ak, tak približne v tomto štýle: *kompozície prvotne zamerané na vlastnú sólistickú prax a interpretáciu.*[204] Pritom zanechal orchestrálnu symfóniu, 6 husľových koncertov, symfonické variácie, rad drobných skladieb pre husle s klavírnym doprovodom, kadencie k najvýznamnejším husľovým

[201] Jediný výrok A. Holečka, ktorý nepochádza z autorkinho rozhovoru, ale je citovaný podľa: Roman Dietz: Jan Kubelík – český houslista a skladatel. (absolventská práca), Teplice v Čechách, 1985.
[202] Dostál, Kubelík (pozn. 2) str. 60.
[203] Hartnack, Geiger (pozn. 10), str. 48.
[204] Ludwig Finscher (vyd.): Die Musik in Geschichte und Gegenwart, 11.diel, Kassel 2003² (heslo Jan Kubelík), ako aj MGG, 7.diel, 1958.

koncertom (od Brahmsa, Beethovena atď), orchestrálne ako aj klavírne doprovody k Paganiniho skladbám a úpravy cudzích skladieb. No dokonca aj tí, ktorí nepatria práve k veľkým milovníkom vážnej hudby, sa už dostali do styku s Kubelíkom. Netušia, že je to pri počúvaní tak obľúbenej drobnej skladbičky pod názvom *Poem*, ktorá je Kubelíkovou úpravou Fibichovej selanky *V podvečer.* Ale to len na okraj.

Dúfajme, že pričinením jeho pravnuka Reného Kubelíka a Spoločnosti Jana Kubelíka na čele s huslistom Miroslavom Vilímcom sa podarí navodiť Kubelíkovu renesanciu.

Maestro na historickej pohľadnici (reprodukcia: autorka)

Štrnásť rádov a vyznamenaní, bohatiersky život. Oslňujúci zjav, svetová sláva, romantický príbeh lásy, zámky a panstvá, bohatstvo aj pád, umelecká rodina, miliónové stradivárky „Emperor" – to všetko vytvorilo okolo Kubelíka neopakovateľné fluidum, ktoré sa časom premenilo na legendu.[205] Stručne povedané: bola to *heroická doba českého reprodukčného umenia,* ktorej kraľovali Ondříček, Destinnová, Karel Burian, Nedbal, Ján Kubelík... [206]

Svetový virtuóz Jan Kubelík, rodom z Čiech, bol istú dobu takpovediac súčasťou Slovenska, krajiny, ktorá sa podpísala aj pod časť jeho skladateľskej tvorby.

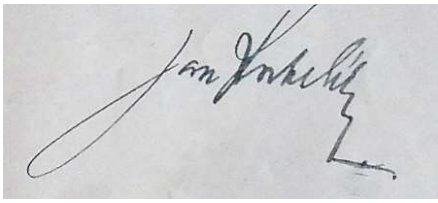

Z úradného spisu, rok 1923 (ŠAB, pozn. 140)

[205] Jan Vratislavský: Český Paganini, in: Lidová demokracie 3. júla 1980.
[206] Budiš, houslisté (pozn. 139).